

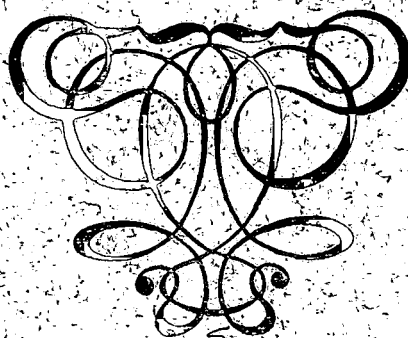
STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFT

FÖR

POLITIK · STATISTIK · EKONOMI

NY FÖLJD UTGIVEN AV

FAHLBECKSKA STIFTELSEN

INNEHÅLL

B. Pfännenstill, Durkheims sociologiska principer. — T. Hedlund-Nyström, Nordiska nationalekonomiska problem (i belysning av de nordiska nationalekonomiska mötena 1863—1935). — E. Arosenius, Reformförsök i fråga om den svenska statistikens organisation under tiden 1809—1858. — Översikter och meddelanden: Fyllnadsvalet i Bryssel den 11 april, 1937. Av C.-H. Höjer. — Kring presidentvalet i Finland. Av S. Lindman. — Åktänskasträffens och nativiteten under de sista åren. Av C.-E. Quensel. — Tidskriftsöversikt. Av B. G. Cederström. — Litteraturgranskningar: P. O. von Törne, Parlamentarismen i Europa. Anm. av G. Heckscher. — Paul Duez, Les actes de gouvernement. Anm. av L. Frykholm. — F. J. Linder och F. E. Lander, En statistisk undersökning rörande vid Uppsala universitet under åren 1909—1934 avlagda filosofiska ämbetsexamina, särskilt rörande studietidens längd. Anm. av Einar Olsson.

ÅRG. 40

1937

HAFT. 2

LUND . . . STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFTS EXPEDITION . . . LUND
DISTRIBUTÖR: C. W. K. GLEERUP

Lösnummer, av detta häfte kostar kr. 3,50.

PRENUMERATIONSANMÄLAN

STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFT kommer att under nästkommande år liksom hittills innehålla dels vetenskapliga uppsatser i politik — ordet taget i sin äldre och mera omfattande bemärkelse — statistik och ekonomi, dels en avdelning översikter och meddelanden, avsedd att hålla läsaren à jour med vad som händer och skrives å hithörande områden, dels slutligen mera ingående granskningar av utkommande, framför allt svensk, men jämval annan nordisk samt utländsk statsvetenskaplig litteratur. Tidskriften vill framträda som ett organ för vetenskaplig orientering och diskussion i de ämnen, vilka falla inom den angivna ramen.

Tidskriftens redaktion handhaves, under överinseende av Fahlbeckska Stiftelsens kollegium (professorerna ER. LAGERROTH, R. MALMGREN, S. WICKSELL, E. SOMMARIN, L. WEIBULL, G. CARLSSON och M. P. N. NIELSSON), närmast av professor MALMGREN som redaktionssekreterare och ansvarig utgivare, under medverkan av professor SOMMARIN (national ekonomi), professor WICKSELL (statistik), professor A. BRUSEWITZ, Uppsala (litteraturgranskningar: politik) och docent E. THERMÄNIUS (översikter och meddelanden: politik).

Tidskriften utkommer som hittills i 5 häften om året, omfattande tillsammans minst 20 ark. Prenumerationspriset är 10 kr. pr. år.

Prenumeration kan ske antingen genom bokhandel eller direkt hos »Statsvetenskaplig Tidskrifts Expedition, Lund» (ej hos redaktionen).

Eftertryck av tidskriftens artiklar och övriga innehåll utan angivande av källan förbjudes.

Lund i december 1936.

Fahlbeckska Stiftelsen.

DURKHEIMS SOCIOLOGISKA PRINCIPER

AV DOCENT BERTIL PFANNENSTILL, LUND

» **S**ociologien är på modet. Alla tala om den. Få människor veta vad den är. — Och dock finns det ingen, som ej i själva verket i sina gängse förklaringar använder mer eller mindre sociologiska begrepp.» Detta yttrande av Bouglé, Durkheims framstående lärjunge och medarbetare, ger ett slående uttryck för den situation, som rådde i sociologien vid den tid, då Durkheim gjorde sina sociologiska principundersökningar. Vid ett studium av den durkheimiska sociologiens principer märker man snart, hur denna situation avtecknar sig i hans problemställningar. Durkheim fattade nämligen som sin uppgift att frigöra sociologien från populärsociologernas ovetenskapliga begrepp och i stället grunda den på objektivet vetenskaplig metod samt ej minst att ge den ett bestämt avgränsat objekt — det senare kanske den svåraste uppgiften för sociologerna. Bouglés påstående, att alla använda mer eller mindre sociologiska begrepp i sina gängse förklaringar, ger ett träffande uttryck för denna sociologiens obetvingliga benägenhet att utsträcka sin verksamhet till den mänskliga odlingens alla fält. Man har sålunda velat definiera sociologien, i stort sett, som vetenskapen om människornas inbördes förhållanden. Men därmed äro också dess obestämdhet och vida omfång givna, ty ha ej så gott som alla mänskliga bildningar och kulturskapelser framgått ur det mänskliga samarbetet? Hur är det då möjligt att få till stånd en begränsning av sociologiens verksamhetsfär, så att det kan bli mening med att göra sociologien till en särskild vetenskap med ett eget forskningsområde och med möjligheter för forskaren att överblicka sitt material?

Den arbetsfördelning man infört kan i stort sett karakteriseras så, att man skilt ut en allmän sociologisk disciplin från de speciella samhällsvetenskaperna, t. ex. antropologi, etnologi, nationalekonomi, statistik, jämförande religionshistoria o. s. v. Den allmänna socio-

logien eller sociologien i egentlig och trängre bemärkelse skulle sålunda bli dels att få ge en analys av begrepp och metoder i de skilda samhällsvetenskaperna och om möjligt ge en slags syntes av dessa, dels att dryfta samhällets eget väsen och begrepp. Dock får sociologernas specialisering ej gå så långt, att den allmänna sociologien förlorar kontakten med de speciella samfundsvetenskaperna eller vice versa. Här gäller det att hålla den rätta kursen mellan sociologiens Scylla och Charybdis, att undvika å ena sidan ett abstrakt studium av tomma tankeformer utan relation till den konkreta sociala verkligheten, å andra sidan en allt för långt gående specialisering, som endast framhäver en faktor av samhällets mångskiftande verksamhet; båda ytterligheterna vanligt förekommande, som sociologiens historia har visat.

Det är mot denna bakgrund vi måste se Durkheims betydelsefulla insats i sociologien. Den rangställning, man tilldelat honom som en av den senare tidens mest inflytelserika sociologer, har han fått genom sin förmåga att ej blott framlägga ett system av sociologiska begrepp och principer utan också att ha tillämpat dessa på bestämda sociala fenomen och i de speciella sociologiska vetenskapsgrenarna. Sålunda får hos Durkheim den allmänna sociologien uppgiften att karakterisera och definiera den metod, som sociologerna ha att applicera på studiet av de sociala fenomenen, därjämte att bestämma de sociala företeelsernas natur och begrepp, och slutligen att framställa de regler och lagar, som sociologien har att använda i sitt vetenskapliga förfarande, evad det gäller att förklara de sociala fakta eller att ge ett kriterium på förfaringssättets riktighet. De särskilda samfundsvetenskaperna däremot ha att inrikta sig på en viss bestämd företeelse i den sociala fenomenvärlden. Om vi taga hänsyn till den indelning av de sociala företeelserna, som Durkheim gör, så skulle vi kunna återföra de olika specialdisciplinerna på två huvudgrupper. Durkheim skiljer nämligen mellan en social fysiologi och en social morfologi eller anatomi. Till den första gruppen skulle höra t. ex. det religiösa, det moraliska, det rättsliga, det ekonomiska livets sociologi, d. v. s. de kollektiva sätten att tänka, känna, handla (*manières de faire*). Den sociala morfologien däremot skulle syssla med t. ex. den geografiska, den territoriella, den demografiska bakgrunden till det sociala livet, d. v. s. den sociala strukturen eller de kollektiva

sätten att vara (*manières d'être*). Det är klart, och det framhåller också Durkheim, att dessa båda grupper lätt gå över i varandra: den sociala strukturen är egentligen endast det konsoliderade sociala livet.

Det är naturligtvis omöjligt för oss att i en principiell karakteristik få ett fullödigt uttryck för den durkheimiska sociologien i hela dess vidd; allra minst kunna vi följa tillämpningen av hans allmänna sociologi i hans stora specialsociologiska arbeten om den australiska totemismen, om självmordets sociala underlag, om arbetsfördelningens roll i det moderna samhället o. s. v. Vi få här nöja oss med de allra viktigaste och mest grundläggande principerna och begreppen i hans allmänna sociologi; endast såsom illustrationsmaterial vilja vi taga deras tillämpning i de mera speciella arbetena för att åtminstone i någon mån få inblick i hur de durkheimiska principerna te sig utförda i praktiken, och vilken betydelse en sociologisk princip- och metodundersökning kan ha för de speciella samfundsvetenskaperna.

Den första och grundläggande regeln för Durkheim sådan som den föreligger i hans »*Les règles de la méthode sociologique*» är att studera sociala fakta som ting, »*considérer les faits sociaux comme des choses*». I denna regel kunna vi finna två metodiska bestämningar av sociologien som vetenskap: sociologien är en från andra discipliner skild vetenskap med sitt speciella objekt, och den är en objektiv vetenskap i kausalvetenskaplig bemärkelse.

När Durkheim gång på gång betonar sociologiens karaktär av självständig vetenskap, så vill han med detta framför allt taga ställning till en vanlig företeelse hos sociologerna att göra sociologien till en del av psykologien, till socialpsykologi. Man har därför, t. ex. Sorokin, räknat Durkheim till den s. k. sociologistiska skolan. Enligt denna är samhället en realitet *sui generis*, som har sin egen existens och som måste förklaras genom sig själv: det sociala får ej föras tillbaka på psykologiska lagar och fenomen eller på de privata individernas handlingar. Enligt Durkheim blir sålunda för de sociala fenomenen de två viktigaste kännetecknen: *extériorité* och *contrainte*, d. v. s. de sociala fenomenen äro något utanför de individuella medvetandena existerande och verkar på dessa med en imperativisk och tvingande kraft. »Här föreligger alltså», vi citera Durkheims nyssnämnda metodskrift, »en klass av fakta av en ut-

präglad speciell karaktär: de bestå i ett särskilt sätt att handla, tänka och känna; de stå utanför den enskilde individen och äro utrustade med en tvingande makt, i kraft av vilken de tränga sig på honom. Följaktligen få de ej förblandas med de organiska fenomenen, då de bestå i föreställningar och handlingar; ej heller med de psykiska fenomenen, vilka endast ha existens i det individuella medvetandet och genom detsamma. De konstituera en ny art, och det är åt dessa fenomen man bör giva och reservera beteckningen *sociala*» (s. 8). Durkheim har på detta sätt velat framhäva, att de sociala företeelserna ha sin speciella natur, och att de måste förstås utifrån denna, ej — såsom Comte och Spencer ville — utifrån den mänskliga naturen. Helt och hållet vill han dock ej avkoppla individerna. Han medger, att det kollektiva ej skulle kunna uppstå, om inte de enskilda individerna vore givna. Men han betonar samtidigt, att de kollektiva fenomenen äro något mera. Samhället kan ej blott vara en summa av de enskilda individerna. Dessa måste förbindas och kombineras på ett bestämt sätt. För att belysa sin tes hämtar Durkheim exempel från biologien och psykologien. Den levande cellen innehåller ej något annat än en mängd olika kemiska ämnen, men biologien kan ej förklara livet utifrån dessa. Livet måste vara något mera. Likå litet kan psykologien genom de enskilda nerv- och hjärncellerna förstå vårt föreställningsliv. Men detta kan dock blott existera genom dessa cellers samverkan. Analogt förhåller det sig med samhällslivet. Detta är något utanför de enskilda individernas psyken, men det kan dock blott förklaras till sin existens genom en förbindelse (*association*) mellan dessa. Därför tycks det stundom, som om Durkheim gick med på att samhället är något psykiskt, men han betonar då, att det är en psykisk individualitet av en helt ny art, som de individuella psykena ha gett upphov till genom sin samverkan och sammansmältning. Verkningsfullt uttryckes denna tanke av Durkheim i följande i den sociologiska litteraturen ofta förekommande sats: »Gruppen tänker, känner och handlar helt anorlunda än dess enskilda medlemmar skulle göra, om de vore isolerade.»

Men vad menar Durkheim med sitt påstående, att de sociala tingen på sätt och vis äro psykiska, men att de dock äro utanför de individuella medvetandena? Hemfaller han ej här åt en otillåten hypo-

stasering av de sociala fenomenen, åt en substantialisering av de mänskliga relationerna? Det skulle då vara den riktiga iakttagelsen, att de sociala företeelserna oftast tyckas så oberoende av den enskilda människans vilja, att de uppträda såsom tvång på denna, som skulle ha föranlett Durkheim att hypostasera de sociala fenomenen. Frågan blir nu, i vad mån Durkheim har misstolkat denna tvångskaraktär, om han ej har överdrivit dess allmänhet, framför allt dess betydelse av yttre tvång. Den kände franske sociologen Tarde, som betraktar imitationen som den grundläggande sociala kategorien, riktar här mot Durkheim en stark kritik för att ha bortsett från sådana viktiga sociala fakta som fritt samarbete, ett folks fria omvändelse till en ny religion, fri ömsesidig hjälp, fri solidaritet o. s. v. Här tycks ju tvångskaraktären helt och hållet vara borta. Till Durkheims försvar kan dock framhållas, att han ej bortsett från dessa sociala företeelser, men han förklarar dem så, att tvånget endast är omärkbart: liksom lufttrycket ej känns som något tryck, trots att det dock alltid finns där, så sakna ej heller de sociala företeelserna tvångskaraktär, även om vi ej alltid känna dem som ett tryck på oss. På ett ställe tager han nationaliteten som exempel på social företeelse. Han framhåller i det sammanhanget, att det är omöjligt för en individ att frigöra sig från sin nationalitet. Därmed vill han naturligtvis ej ha sagt, att vår nationalitet alltid skulle utöva ett kännbart tvång på oss, utan endast, att jag ej valt min nationalitet av egen medveten vilja, och att den skulle kännas som tvång, om jag ville göra mig fri från den. Tvånget skulle då ge uttryck för en individs oförmåga att frigöra sig från de sociala relationerna eller att efter eget gottfinnande välja sin sociala miljö. Betraktar man det sociala tvånget på detta sätt, kommer ju detta kännetecken ej att utsluta de exempel på sociala företeelser, som vi sågo Tarde framföra mot Durkheim. Och i så måtto är Tardes kritik oberättigad. Men ur en annan synpunkt kan en sådan kritik betraktas som riktig. Om tvånget såsom karakteristikum för en social företeelse egentligen först får mening eller blir uppenbart, då vissa betingelser äro uppfyllda, kan man fråga sig, om »tvånget» kan betraktas som ett lämpligt kännetecken, allra helst som Durkheim själv borde ha svårt att förena detta med vad han framhåller i ett annat sammanhang, nämligen att fenomenen skola definieras genom sina mest uppenbara karakteristika, genom det som är omedelbart synligt (s. 52)?

Anledningen till att Durkheim så starkt har betonat tvångskaraktären hos de sociala fenomenen, och den därmed sammanhängande benägenheten att göra ett självständigt »psykiskt» väsen eller en hypostas av de sociala relationerna, är väl framför allt att söka däri, att han gjort gränsen mellan individen som isolerad och individen som samhällsmedlem absolut. Det är riktigt, som han säger, att en individ beter sig annorlunda som medlem av en grupp, än han skulle göra, om han stod utanför densamma. Detta är ju en uppfattning, som delas av de flesta bland de moderna socialpsykologerna. Men från denna riktiga iakttagelse har Durkheim dragit den slutsatsen, att det finns en individ som isolerad och en individ som social, och när den isolerade individen sättes in i sociala relationer, komma dessa att bli något för honom främmande. Utgår man sedan från den uppfattningen, att psykologien skall ha till objekt individen som isolerad, sociologien däremot individen i hans sociala relationer, då blir också gränsen mellan psykologi och sociologi absolut. På detta sätt uppkommer då svårigheten att förklara, av vad för slags substrat dessa sociala fenomen bestå. De kunna ju ej vara psykiska, eftersom de äro andra än de förmenta individualpsykologiska företeelserna. Men för att det skall vara möjligt att undgå en otillåten hypotisering, måste de ha ett materiellt underlag. Dock, om de sociala företeelserna äro sätt att tänka, känna, handla, bli de trots allt mera psykiska än materiella. Och så se vi, hur Durkheim rör sig i en magisk cirkel utan att finna någon utgång.

Kelsen har (i sitt arbete »Der soziologische und juristische Staatsbegriff», § 8) försökt finna en utväg för Durkheim ur dessa motsägelser, men man torde nog kunna säga, att han ej lyckats därmed. Kelsen tycks förmena, att det tvång, som Durkheim far efter, är rättsreglernas imperativa karaktär, och att Durkheim sålunda skulle ha misstolkat samhällets tvångsmakt. Enligt Kelsen är ju rättsystemet ett heteronomt böra-system med objektiv giltighet och ideell existens. Rättsreglernas tvångskaraktär och deras av den individuella viljan oberoende objektiva giltighet skulle följaktligen ha föranlett Durkheim att hypostasera dessa normer. Dessa normers giltighet är oberoende av människans faktiska beteende, som kan gå stick i stäv mot normerna utan att därigenom deras giltighet,

deras specifika differens, upphäves, sålunda samma egenskap, som Durkheim tillskriver det sociala fenomenet såsom ägande bestånd, trots den enskilda människans vilja. Men därmed äro också likheterna slut. De fenomen, som Durkheim försöker förklara, ha ej alls med det objekt att göra, som Kelsen syftar på. För Durkheim är det de sociala skeendena i deras konkreta gestalt, som inverka som tvång på människan. Det tvång, som den enskilde känner, då han ryckes med av den stämning, som råder i en grupp, eller det tvång, som han skulle känna, om han ville göra sig fri från sin nationalitet, har svårt att förklaras utifrån ett formellt normsystem. Utifrån Kelsens kritik kan ej heller förklaras det tvång, de moraliska, konventionella, logiska, grammatikaliska, kommersiella reglerna, vilka enligt Durkheim också ha sin grund i samhället, utöva på individen. Inte minst gäller detta om rättsreglernas imperativa karaktär. Här är Durkheim långt ifrån att syfta på rättsreglernas giltighet såsom bildande ett slutet logiskt system, utan vad han har i sikte, är de sociala reglernas och normernas effektivitet, d. v. s. de sociala mer eller mindre fysiska reaktionerna från de övriga samhällsmedlemmarnas sida, om en individ skulle försöka att göra sig fri från dessa reglers herravälde.

Den kelsenska kritiken kan sålunda ej komma till rätta med någöndera av de båda arterna av socialt tvång, vare sig det gäller gruppens inflytande på gruppmedlemmarnas känsla eller de sociala reaktionernas mera yttre verkan på individen. Däremot är Kelsens kritik mera berättigad, då den riktar sig mot den obestämdhet, som utmärker Durkheim i hans bestämning av det sociala tingets natur, nämligen om det är psykiskt eller materiellt. Här finner Kelsen anledning att mot Durkheim rikta beskyllningen för att ha hemfallit åt ett naivt-substantialistiskt eller mytologiskt betraktelsesätt genom sin hypostasering av de sociala relationerna. För att rätt kunna bedöma räckvidden av denna anmärkning måste vi först försöka få klarhet i vad Durkheim menar med ting, *choses*, huruvida detta verkligen behöver betyda ett yttre materiellt ting. Vi skola då se, att hans grundsats att betrakta de sociala företeelserna som ting har sin rot i hans strävan efter en objektiv vetenskap, närmast i kausal- eller naturvetenskaplig bemärkelse.

Durkheims benägenhet att betrakta den naturvetenskapliga me-

toden som den enda objektiva, försvårar avsevärt en analys av hans tingbegrepp. Detta får s. a. s. en dubbelnatur. Ena gången betyder det något objektivt överhuvud, alltså blott en metodisk synpunkt, andra gången betyder det ett yttre naturligt ting, sålunda ett visst substrat. Man får nog betrakta den första synpunkten som den avgörande för honom. Enligt den innebär regeln att studera ett fenomen som ting att studera det objektivt, att betrakta det som hörande till en objektivt given verklighet, sedan må denna verklighet vara av vad för substrat som helst. Så kan också enligt honom idealet vara något verkligt, må vara på sitt sätt. Men man får dock ej utifrån ett på förhand uppställt ideal bedöma den fenomenella verkligheten. Motsatsen till tingen är nämligen ideologierna, som äro bildade före studiet av fakta, och studiet av det givna som ting skulle då stå i motsättning till studiet av det givna utifrån vissa fördomar och idéer, eller till ett försök att inordna tingen i ett på förhand uppgjort tolkningsschema. Durkheim framhåller, att så gott som hela den föregående sociologien har behandlat de sociala fenomenen ej som ting utan som begrepp. Comte, som dock proklamerade, att de sociala fenomenen voro naturliga ting, har enligt Durkheim ej heller lyckats att undgå det ideologiska betraktelsesättet. När han från idén om mänsklighetens kontinuerliga utveckling ville förstå de sociala fakta, utgick han från en förutfattad mening, en fördom, och använde denna som tolkning av den givna verkligheten. Därför blev det omöjligt för honom att nå fram till den sociala verkligheten, ty denna på förhand uppgjorda ideologi kom liksom att bilda en slöja mellan verkligheten och forskaren, och det var ej underligt, att en sådan sociologi kom in på irrvägar. Åt samma misstag hemföll enligt Durkheim också Spencer. Även denne ville se en kontinuerlig utveckling, med det mänskliga samarbetet som drivkraft, från den militära samhällsformen till den industriella. Men hans begrepp om en spontan samverkan mellan individerna, hans indelning av samhällena i militära och industriella ha ej någon grund i fakta utan äro fördomar, *prénotions*, som blott lägga hinder i vägen för en objektivt vetenskaplig undersökning.

Om nu Durkheim med sin grundsats endast hade menat detta, nämligen att studera fakta sådana som de föreligga i verkligheten, hade nog meningarna om hans sociologiska metod ej gått så mycket

i sär, som de nu hota att göra. Men Durkheim driver sin grundsats vidare, och kommer så fram till den sociologiska kunskapslärans mest svårhanterliga problem. Motsatsen mellan ting och ideologi kommer att utsträckas att bli motsatsen mellan yttre ting och idéer överhuvud taget, och då endast tinget kan bli det för vetenskapen verkliga, skulle man lätt kunna illustrera Durkheims sociologiska metod med att hänvisa till Karl Marx' uppfattning av förhållandet mellan den ideologiska överbyggnaden och det materiella underlaget.

För Durkheim bli sålunda idéerna en manifestation av den fenomenella verkligheten, av det givna. Han vill dock ej förneka, att det kan vara möjligt, att det sociala livet är en utveckling av vissa begrepp och idéer, men han framhåller då, att även om så vore fallet, så skulle dessa dock ej vara omedelbart givna. Man kan enligt honom ej nå dem direkt utan blott medelst den fenomenella verklighet, som uttrycker dem. »Vi veta ej a priori», framhåller han, »vilka idéer, som ligga till grund för de olika strömningarna i det sociala livet, och ej heller om det finns några sådana idéer; det är först sedan vi fört dem tillbaka till deras källa, som vi veta, varifrån de komma» (s. 36). Han uttrycker samma tankegång på annat sätt, då han hävdar, att om idén deltagar i de sociala företeelsernas egen utveckling, så måste man dock först studera denna idé som ett faktum, d. v. s. den måste studeras utifrån. Det är endast möjligt att få ett vetenskapligt grepp om den, om man kan finna några yttre tecken, som göra den förnimbar. Och detta är enligt Durkheim möjligt, emedan idén ej kommer från det tomma intet, utan är en verkan av yttre orsaker (s. XVI). Med en sådan uppfattning som grund måste den naturliga konsekvensen bli, att det ej kan vara någon skillnad mellan den metod, som naturvetenskapen använder, och den, som Durkheim tillerkänner sociologien. Denna måste också bli kausalvetenskaplig och mekanistisk: endast de företeelser kunna bli objekt för vetenskapen, som direkt eller indirekt kunna inordnas i en yttre orsakskedja och bekräftas genom de yttre sinnenas vittnesbörd. Alla sociologiens objekt måste därför enligt Durkheim upptagas från sinnesförnimmelsen, *la sensation*. »Då tingens yttre är givet för oss genom förnimmelsen, kan man sammanfattande säga: Vetenskapen bör för att vara objektiv inte utgå från begrepp, som äro bildade oberoende av vetenskapen, utan från förnimmelsen. Det

är från det sinnligt givna, som vetenskapen bör låna elementen till sina grundläggande definitioner.» (s. 54). Durkheim betraktar det också som möjligt för sociologien att uppfylla detta villkor, ty de sociala fenomenen antaga en för dem speciell kroppslig gestalt och förnimbar form (*un corps, une forme sensible*) och konstituera därigenom sin säregna realitet.

Durkheim har haft en riktig känsla av att dylika påståenden lätt kunna leda till den uppfattningen, att de sociala tingena enligt honom voro materiella. I förordet till andra upplagan av sin metodskrift försöker han därför bemöta denna misstolkning. Han framhåller sålunda: »Nous ne disons pas, en effet, que les faits sociaux sont des choses matérielles, mais sont des choses au même titre que les choses matérielles, quoique d'une autre manière» (s. XI). Den distinktion han här gör är så pass subtil, att den ej ger något otvetydigt besked. Samma subtilitet hemfaller han åt, då det gäller att klargöra skillnaden mellan den sociala karaktären och den psykiska. Enligt honom ha de sociala företeelserna en helt annan kvalitet och äro av ett helt annat substrat än de psykiska; men i påföljande sats framhåller han, som vi förut sett, att detta ej behöver betyda, att inte också de äro psykiska på ett visst sätt, då de bestå i sätt att tänka, känna och handla (s. XVI). De sociala fenomenen äro sålunda varken klart materiella eller klart psykiska. Men, som vi redan framhållit, äro de ej heller immateriella i betydelsen av idéer eller begrepp, även om han på ett ställe talar om de sociala företeelsernas »extrême immatériabilité» (s. 111).

Denna brist på klarhet innebär naturligtvis ej, att Durkheim skulle ha misskänt de sociala företeelserna eller haft i sikte sådana företeelser, som egentligen ej höra till den sociala sfären. Man kan tvärtom säga, att Durkheims stora förtjänst ligger i att han tagit sikte på det sociala som sådant och avgränsat det från närliggande områden. Och vi kunna tillägga, att han därvid ej bortsett från några av de mera betydelsefulla sociala kategorierna. Sålunda finna vi hos honom sociala undersökningsobjekt sådana som rättsliga, moraliska, konventionella, ekonomiska handlingsregler; olika slag av massföreteelser; olika sociala grupper såsom familj, stam, korporation; och sociala institutioner över huvud. Men inför denna brokiga mångfald av sociala fenomen är det ej underligt, att Durk-

heim ej kunnat ge en ensartad bestämning av deras natur. Sådana som dessa företeelser te sig vid första ögonkastet, tycks det vara omöjligt att få in dem under en och samma verklighetskategori, vare sig materiell, psykisk eller immateriell. Men detta behöver ej innebära, att de ej alls ha med dessa kategorier att göra. Det gäller blott att akta sig, så att man i detta avseende ej skär alla sociala företeelser över en kam. Durkheims fel består just i att han här bortsett från viktiga distinktioner. Nu ser han t. ex. ej den avgörande skillnad, som råder mellan den oorganiserade massan och den organiserade gruppen, en distinktion, som moderna sociologer i allmänhet mycket kraftigt framhäva. En massföreteelse har ett helt annat förhållande till det psykiska, än som man finner hos den organiserade gruppen med sina normer och institutioner. I sista fallet kan man i verklig mening tala om något utanför den enskilde existerande. Men hur är det möjligt att göra det i förra fallet? Det är en riktig iakttagelse, att individen beter sig annorlunda i en massa än som relativt isolerad, men härav behöver ej den slutsatsen följa, som Durkheim drager, att t. ex. den känsla, som genomströmmar en massa, är yttre i förhållande till individen. Med en sådan uppfattning kan Durkheim ej undgå beskyllningen för otillåten hypostasering, ty hur är det möjligt att tala om en känsla som yttre i förhållande till individens psykiska liv? Då Durkheim, som vi sett, förbiser skillnaden mellan massa och organiserad grupp, och då massföreteelsen enligt honom är ett socialt faktum bland alla andra sociala fakta med samma egenskaper som dessa, blir det ännu lättare för honom att visa, att massans beteende ej faller inom den psykologiska rayonen. Det som är särskilt utmärkande för ett samhälle, är ju dess regelsystem och institutioner. Men en regel eller lag är ej något »psykiskt» utan fastmera något immateriellt, en idé, en norm. En institution är ej heller något »psykiskt»; den måste ha ett materiellt underlag och dess verksamhet är förlagd till den yttre världen. Här kan Durkheim få fullt stöd för sin uppfattning, att det sociala är något utanför den enskilde existerande. Man kan nog säga, att det är just dessa företeelser, som stå i blickpunkten för honom. Det är dessa system av sociala regler och institutioner, som ligga till grund för hans sociologiska huvudtankar, även om han ej alltid var fullt klar över dess innebörd för det sociologiska substrat-

problemet. Hans tankegång återfinnes klarast i andra upplagan av hans metodskrift. Han framhåller sålunda, att det är nödvändigt att utanför individerna fixera det band, som sammanbinder dem till ett samhälle, och detta band blir möjligt genom institutionerna. Här föreligger något utanför individerna, men som dock är frambringat genom individernas samverkan, och som påverkar dem i sin tur. Som institutioner kan man också enligt honom betrakta de religiösa trossatserna och alla de beteenden, som ha det kollektiva till källa. I anslutning härtill föreslår Durkheim, att sociologien definieras som »vetenskapen om institutionerna, deras uppkomst och funktion» (s. XIII). Om han i sina metodiska undersökningar mera genomgående utnyttjat denna tankegång, hade han nog lyckats att ge en mera konsekvent förklaring av hur de sociala fenomenen förhålla sig till det psykiska, materiella och immateriella, och sålunda komma ifrån den vacklande hållning, som i denna fråga utmärker hans system.

Vi ha ingen anledning att längre fullfölja vår kritik mot Durkheims uppfattning av de sociala fenomenens natur. Endast en kort sammanfattning kan här vara på sin plats. För det första drog Durkheim upp en absolut gräns mellan individen som privat och individen som samhällsmedlem. Härigenom fick han svårt för att förklara, på vilket sätt individen ingår som medlem i samhället. För det andra gjorde han ej någon skarp distinktion mellan massa och organiserad grupp, varför motsägande bestämningar kommo att tillskrivas de sociala fenomenen. För det tredje gjorde han ej en tillräckligt djupgående analys av den sociala institutionens natur, varför han ej här kunde få en klar uppfattning av hur en social företeelse kan förhålla sig till det psykiska, materiella och immateriella.

Vi ha uppehållit oss ganska utförligt vid detta sociologiska »substrat»-problem, emedan det i den durkheimska sociologien har så många utlöpare i närliggande problem, och vilka därför först kan förstås utifrån detta, icke minst beroende på Durkheims kausalvetenskapliga metod. Då vi nu sett denna metods principiella innebörd för sociologien, återstår det för oss att undersöka, hur den närmare kom att utformas och tillämpas.

Att förklara ett fenomen är enligt Durkheim att föra det tillbaka på ett föregående fenomen. Man kan antingen göra detta rent

experimentellt, om fakta stå till förfogande efter behag, eller, om vi blott kunna jämföra och jämställa dem sådana som de spontant framvuxit, genom den komparativa metoden. Det är denna, som Durkheim föreslår sociologien. Han framhåller, att denna metod är långt ifrån allmänt erkänd, utan många fränkänna den allt värde för sociologien. Så t. ex. Mill, som hävdar, att det ej alltid är möjligt att från en verkan sluta sig tillbaka till orsaken, varför man här ej skulle erhålla några precisa lagar. Man skulle bara kunna säga, att en företeelse möjligtvis haft den eller den orsaken. För Durkheim är en dylik skepticism ett förnekande av själva kausalitetsprincipen, som säger, att mot en och samma verkan svarar en och samma orsak (s. 157). Om det finns exempel, som man tror bevisa motsatsen, så beror det på att man ej undersökt företeelserna i deras yttersta grund. Om t. ex. självmordet beror på mera än en orsak, så betyder det i realiteten blott, att det finns flera arter av självmord. Och å andra sidan kan det ofta vara så, att om man tror, att en företeelse kan förklaras genom olika orsaker, så har man bortsett från, att det i alla dessa orsaker finns ett gemensamt element, i kraft av vilket de frambringa en gemensam verkan.

Man vill gärna här invända mot Durkheim, att han har överskattat den kausalvetenskapliga metodens användbarhet. Den formulering, som han ger denna princip: mot en och samma verkan svarar alltid en och samma orsak, har mycket liten betydelse för vetenskaper, som arbeta med mera komplicerade företeelser, sådana som t. ex. de sociala fenomenen. I kemien och fysiken, där det är möjligt att formulera generella lagar, är den fullt på sin plats, men i sociologien ha generella lagar ofta lett till en ofruktbar ensidighet. Att detta ej framträder så tydligt i Durkheims egna specialsociologiska arbeten, har sin grund i den stora idé- och exempelrikiedom och den ingående analys av de sociala företeelserna, som vi finna hos honom, och som sålunda till stor del uppväger metodens ofullkomlighet. Men ensidigheten framträder mycket skarpt på många ställen. I sitt arbete *De la division du travail social* vill Durkheim visa, att den alltmer ökade arbetsfördelningen i samhället ej har sin grund i psykologiska eller antropologiska faktorer utan allenast är att föra tillbaka på den ökade folktätheten och den medföljande närmare andliga kontakten mellan människorna. Denna växande

befolkningsciffran åstadkommer en hårdare kamp för tillvaron, och för att tillfredsställa de växande behoven måste en specialisering ske. Tillämpar vi nu kausalitetsprincipen, skulle den lyda så: Mot en och samma verkan, i detta fallet arbetsfördelningen, svarar en och samma orsak, i detta fallet den växande folktätheten. Svagheter i denna generella sats är uppenbar. Den vederlägges lätt av erfarenheten. Sålunda kan den ej förklara, varför Sverige, trots sin glesa bebyggelse, är mera differentierat än Kina, och varför t. ex. Japan mera än sitt tätbefolkade grannland infört Västerlandets tekniska arbetsmetoder. Sådana faktorer kunna framdragas i mångfald för att visa, att Durkheim i sin generalisationssträvan har bortsett från viktiga faktorer.

Den kausala metoden som sociologisk förklaringsprincip visar sig vidare otillräcklig på grund av att de sociala fenomenen påverka varandra ömsesidigt. Vi ha här ett s. k. funktionsförhållande i stället för en enkelriktad orsak-verkan relation. Visserligen kan det vara möjligt att betrakta detta förhållande som ett komplicerat kausalitetsförhållande, men man bör då vara försiktig, så att man ej hemfaller åt ensidiga generaliseringar eller glömmer det ömsesidiga beroendeförhållandet. Detta framträder mycket allmänt, då man vill förklara det heterogena förhållandet mellan yttre socialt faktum och ideologi genom att göra endera ledet till allenarådande orsak, antingen genom att betrakta idéerna som orsakade av yttre fakta eller dessa av idéerna, i stället för att hävda, att de uppvisa ett funktionellt sammanhang. Särskilt inom statistiken visar sig betydelsen att hålla dessa principer i sär. Om självmordsfrekvensen är större bland protestanterna än bland katolikerna, såsom Durkheims undersökningar visa, är därmed icke tillräckligt sagt, att orsaken ligger i den religiösa trosbekännelsen. Vad man vet, är ej, om protestantismen är orsak till den höga självmordsfrekvensen utan blott, att det här föreligger ett visst sammanhang, som t. ex. kan ha sin grund i att de kunna föras tillbaka på en gemensam orsak, ett förfaringssätt, som för övrigt Durkheim, trots sin metod, ej bortsett från.

Innan vi lämna Durkheims naturvetenskapliga metod, vilja vi påvisa ännu ett karakteristiskt drag för en dylik metod, och som Durkheim ej heller underlåtit att framhäva. Vi syfta på den princip, som ligger till grund för hans klassificering av olika samhälls-

typer. Denna klassificeringsprincip följde den metod, som den mekanistiska skolan, särskilt Le Play, hade visat. Man menade, att om det skulle vara möjligt att komma till rätta med de mångskiftande sociala företeelserna, så måste sociologien arbeta efter samma metod som naturvetenskaperna, t. ex. fysiken, kemien, biologien. Liksom dessa vetenskaper utgingo från en bestämd enhet — atomen i fysiken och kemien, cellen i biologien — så ville man också för sociologien finna en elementär och ursprunglig enhet. Durkheim fördes in i samma tankebanor, då han sökte efter en utgångspunkt för en klassificering. Han förstod, att det skulle vara omöjligt att gå igenom hela det sociala materialet och med ett dylikt induktivt förfaringssätt få till stånd en indelning. Men hur få en enhet, som kunde bringa reda i den överväldigande mångfalden och rikedomen av sociala företeelser? Var finna det element, som kunde ingå som väsentligt element i alla klasser och konstituera dem? Detta element kunde endast vara det enklaste samhället, ty varje samhälle är format och sammansatt av enklare samhällstyper, och om vi skulle få tag på ett dylikt enkelt samhälle, som ej blott vore reducerat till ett unikt segment, utan som också saknade varje spår av någon föregående delning, så skulle frågan vara löst. Durkheim finner i *horden* den samhällsform, som svarar mot den sökta enheten. Den är enligt honom protoplasman i det sociala riket, och därför den naturliga basen för all klassifikation. Såsom varande ett samhälle måste den också innehålla samhällets väsentligaste egenskaper. Samhällena kunna då klassificeras enligt sin sammansättningsgrad. Denna grundsats formulerar Durkheim så: »Man skall börja med att klassificera samhällena efter graden av den sammansättning de framvisa, i det att man till basis tager det fullkomligt enkla eller till sina delar unika samhället; innanför dessa klasser kan man skilja olika variationer alltefter som en fullständig hopväxning frambringas eller ej» (s. 106).

Nu kan man fråga, om man verkligen har så stor nytta av en sådan princip, huruvida det är möjligt att på detta sätt få till stånd en fruktbar typindelning? Man kan nog ej komma ifrån, att de sociala grupperna och bildningarna äro alltför komplicerade för att kunna förklaras utifrån en enkel enhet. Durkheim har av sin mekanistiska uppfattning alltför mycket drivits att jämställa sociologien

med fysiken och kemien, där den mekanistiska principen hör hemma. För att göra Durkheim rättvisa, måste vi framhålla, att han föga begagnar sig av sin typindelning. Härefter skiljer han sig på ett lyckligt sätt från Le Play, som använt den enkla enheten på sociologiens alla områden. Durkheim framhåller mycket riktigt, att man genom en konstitutiv enhet kan underlätta tolkningen av de sociala fenomenen, men att den dock endast är en sida av vetenskapens explikativa karaktär. Och dess betydelse inskränkes också genom hans tes, att till ett sammansatt ting kommer alltid så mycket nytt, att det är omöjligt att förklara det sammansatta genom dess enkla beståndsdelar. I sina specialsociologiska arbeten förfar han dock något olika, kanske till stor del beroende på ämnets beskaffenhet. Sålunda tycks han i sitt arbete om den australiska totemismen, *Les formes élémentaires de la vie religieuse*, ha lämnat sin nyssnämnda försiktighet. Här framhäver han starkt, att det endast är möjligt att förstå de mera komplicerade bildningarna, vare sig det nu gäller en religiös trossats, en moralisk regel, en juridisk föreskrift, en estetisk teknik eller en ekonomisk regim, om man går tillbaka till den primitiva och enkla formen och sedan följer dess sammansättningar under utvecklingens gång (op. cit., 1 uppl., s. 4). I *De la division du travail social* återigen är denna metod helt lämnad ur räkningen. Här gör han skillnaden mellan det primitiva och det moderna samhället så stor, att man omöjligt kan upptäcka någon gemensam rot. Enligt Durkheim sammanhålles det primitiva samhället genom en *mekanisk* solidaritet, det moderna däremot med sin arbetsfördelning genom en *organisk* solidaritet. Den förra solidariteten är mekanisk, emedan det primitiva samhällets delar äro homogena, atomära; under det att det moderna samhället med sina differentierade organ mera är att förlikna vid en högre organism.

Även om Durkheim i denna distinktion har lämnat sin klassifikationsenhet, så är han dock trogen sin s. k. sociologistiska princip. Det som nämligen är mest iögonfallande vid denna distinktion mellan den mekanistiska och den organistiska solidariteten, är, att Durkheim i enlighet med sin anti-psykologistiska metod har uppmärksamheten riktad mot samhällets yttre kännetecken, särskilt de ekonomiska, medan de andliga och psykologiska synpunkterna äro helt tillbakasatta. Så har han mera fäst sig vid den homogenitet, som

det primitiva samhällets ekonomiska struktur uppvisar, än vid den fasta enheten, som utgöres av gemensam religion och moral och gemensamma blodsband. Tönnies, som mera har tagit sikte på denna inre enhet, har sålunda fått en helt annan indelningsprincip, vilket särskilt kommer till uttryck i hans bekanta klassificering av samhällena i »Gemeinschaft» och »Gesellschaft».

Den durkheimska sociologismen med det stränga kravet att göra boskillnad mellan sociologi och psykologi, visar sig också i de resultat, som Durkheim kommer till i sina andra specialsociologiska arbeten. I sitt ovannämnda religionsvetenskapliga arbete uppvisar han först de animistiska och de naturistiska teoriernas ohållbarhet. Animismen har tillskrivit de psykiska företeelserna för stor betydelse, naturismen har låtit religionen uppstå genom den omgivande naturens intryck på människan. För Durkheim däremot är samhället religionens källa. De religiösa trossatserna äro symboler för kollektiva realiteter; det religiösa livet är det koncentrerade uttrycket för det kollektiva livet; och Gud är samhället personifierat. Denna sociologistiska inställning får ett ännu mera eklatant uttryck, då han i samma arbete uppvisar, hur våra vanligaste tankeformer äro ett uttryck för det sätt samhället föreställer sig tingen. Hur de olika kategorierna äro »choses sociales», visar oss följande citat: »Samhället har ej blott instiftat kategorierna, de äro också det sociala varats olika aspekter, som ha gett dem innehållet: kategorien 'släkte' har börjat att utan åtskillnad vara begreppet för den mänskliga gruppen; det sociala livets rytm har fått tjänstgöra såsom bas för tidskategorien; det rum, inom vilket samhället har sin existens, har fått ge materialet till rumskategorien; den kollektiva makten har varit prototypen för begreppet om en verkande orsak, det väsentligaste elementet i kausalitetskategorien» (s. 13). På samma sätt »deducerar» han en mängd andra kategorier. Allt detta visar, till vilka yttersta konsekvenser Durkheim driver sitt sociologistiska betraktelsesätt.

Samma förfaringssätt härskar i *Le Suicide*. Här vill han visa, hur de olika typerna av självmord äro beroende av sociala orsaker, ej av psykologiska faktorer. Han avvisar sålunda sådana faktorer som ras och ärftlighet, imitation, psykopatisk läggning, personliga motiv o. s. v. Han vill dock ej förneka, att dessa kunna ha haft ett

visst medinflytande, men då de endast äro tillfälligheter, som ej kunna formuleras till lagar, anser han sig vara tvungen att lämna dem åt sidan. Hans huvudtema är att få till stånd en undersökning av hur självmordet varierar i förhållande till olika sociala omständigheter. Han hävdar, att varje social grupp enligt sin morfologiska struktur och kollektiva konstitution har sin egen konstitutiva tendens, som bestämmer den individuella tendensen till självmord, ej tvärtom (op. cit., s. 336). En sådan slutsats är ju fullt på sin plats utifrån Durkheims undersökningsmetod, ty enligt denna måste, som vi sett, ett socialt faktum förstås utifrån sin egen sociala natur, utifrån samhället, ej från de individuella psykena.

Man får ej på grund av ensidigheten i denna metod förledas att tro, att dess praktiska betydelse skulle vara av ringa värde. I statistiken, då det gäller att bestämma medelvärden, kan denna metod betraktas som den mest fruktbara, ty här måste man i stor utsträckning bortse från individuella olikheter. Och, för övrigt, även en ensidig teori kan skänka vetenskapen nya värdefulla resultat och föra den framåt. Faran ligger i att förväxla en sida av verkligheten med hela verkligheten. Durkheim föll för denna frestelse, då han gjorde sin metod absolut och trodde sig med den kunna tolka hela den sociala verkligheten. Men denna brist får dock ej fördunkla hans stora insats för den sociologiska vetenskapen. Hans metod, den sociologistiska, kan visserligen betraktas som hörande till de ensidiga sociologiska teorierna, men den är, som namnet redan visar, den minst ensidiga av dessa, och dessutom var Durkheim själv fullt medveten om att hans teori ej var slutgiltig utan av utvecklingen måste föras vidare. Man måste säga, att det var lyckligt, att denna teori blev den först klart genomtänkta sociologien i modern tid, ty härigenom kunde sociologien lättare bli varse sin speciella uppgift och sitt eget objekt. Och däri ligger kanske Durkheims största betydelse. Hans försök, att av sociologien göra en objektiv vetenskap med egen metod och eget objekt, och att i monumentala special-sociologiska undersökningar visa bärkraften av sina grundsatser, kan ej nog uppskattas.

NORDISKA NATIONALEKONOMISKA PROBLEM (I BELYSNING AV DE NORDISKA NATIONAL- EKONOMISKA MÖTENA 1863—1935)¹

AV FIL. KAND. TORUN HEDLUND-NYSTRÖM, LUND

Den ekonomiska skandinavismen och den nordiska nationalekonomiska diskussionen äro båda företeelser av tämligen sent datum. Även om tendenser att betrakta Norden som en politisk enhet redan tidigt framträdde, bl. a. manifesterade i Kalmarunionen, ha de ekonomiska relationerna knappast burit prägeln av några samförståndssträvanden. En antydan till »skandinavism» kan visserligen spåras i att svenskarna under de tre första århundradena efter Öresundstullens införande på 1420-talet voro befriade från denna påлага, men tullens existens orsakade som bekant täta stridigheter, föranledda av försök att trots gjorda utfästelser utkräva tullen. Sedan bestämmelserna om att svenska fartyg skulle vara befriade från tullen år 1720 upphävts, kvarstod den också i ännu 137 år.

¹ Föredrag i Nationalekonomiska studentklubben i Lund den 10 dec. 1936.

Litteratur:

Saker, personer og opfatninger ved de nordiske nasjonaløkonomiske møter av Ingvar Wedervang (Statsøkonomisk Tidsskrift 1933), Oslo 1933.

Förhandlingar vid nordiska nationalekonomiska mötet i Stockholm den 31 augusti—2 september 1920, Stockholm 1920.

Forhandlinger ved det nordiske nationaløkonomiske møte i Kristiania den 30. august—1. september 1923, Kristiania 1923.

Forhandlingerne ved det nordiske nationaløkonomiske Møde i København den 6.—8. September 1926, Köpenhamn 1927.

Förhandlingar vid nordiska nationalekonomiska mötet i Stockholm 15—17 juni 1931, Stockholm 1931.

Forhandlinger ved det tiende nordiske nasjonaløkonomiske møte i Oslo den 17.—19. juni 1935, Oslo 1935.

Skandinavismens kulmination av Aage Friis (Historisk Tidsskrift 1936), Köpenhamn 1936.

I början på 1800-talet framträdde den första, huvudsakligen litterärt präglade skandinavismen, som emellertid under stridigheterna mellan Danmark och Tyskland vid århundradets mitt också fick en politisk anstrykning. Som politisk rörelse kulminerade den åren 1862—63, då möjligheterna till en allians, union, federativ förbindelse eller t. o. m. en skandinavisk enhetsstat dryftades. I Sverige var emellertid entusiasmen för en så långt gående samverkan ringa, men under trycket av den allmänna politiska oron ville man gärna söka en ofarligare och praktiskt mera verkningfull anknytning till grannländerna. Man började också i Sverige diskutera möjligheterna för ett samarbete med dessa på det ekonomiska området, något som, med det industriella genombrottet och allt vad därtill hörde, låg mycket nära. Den gamla Öresundstullen var sedan 1857 avskaffad, och man ansåg tiden vara mogen för en positiv ekonomisk skandinavism, innebärande gemensamma bestämmelser och ömsesidigt ekonomiskt likaberättigande i den utsträckning det vore möjligt. Som ett led i dessa strävanden ingick att söka få till stånd internordiska förhandlingar i aktuella ekonomiska frågor av praktisk betydelse, och i mars 1863 utfärdades den första inbjudningen till ett nordiskt nationalekonomiskt möte i Göteborg. Redan av de ordalag i vilka denna var avfattad framgår, att initiativtagarna gingo till verket efter långvariga överväganden. »Sedan flera år tillbaka har fråga varit väckt om föranstaltande af ett möte af sådana män från de tre skandinaviska rikena, hvilka intressera sig för nationalekonomiska reformer, egnade att befrämja ett närmare samlif och en lifligare social beröring mellan de trenne folken», heter det t. ex. i inbjudningsskriften, och dessa ord ge också i stora drag programmet för mötet, ett program vilket noggrant följdes under de följande 25 årens sammankomster. Under denna tid blevo nämligen de nordiska nationalekonomiska mötena till en institution, och praktiskt och teoretiskt intresserade nordiska ekonomer samlades utom 1863 även åren 1866, 1872, 1881 och 1888. Efter detta sista möte blev det emellertid ett långvarigt avbrott, och det dröjde ända till 1920, innan ett nytt nordiskt nationalekonomiskt möte kom till stånd.

Under den nordiska nationalekonomiska diskussionens första period voro debattämnen, som redan antytts, framför allt av prak-

tisk ekonomisk karaktär. Vad man åsyftade var ett närmare samarbete på olika ekonomiska områden mellan de tre skandinaviska staterna, och det omedelbara resultatet av förhandlingarna var ett antal resolutioner, av vilka åtminstone några översändes till respektive regeringar. Dessa resolutioner ledde också i många fall till praktiska resultat, och många alltjämt bestående förhållanden ha sitt ursprung i förra seklets nationalekonomiska möten.

Ett tydligt vittnesbörd om förhandlingarnas praktiska syfte ge också föredragningslistorna vid mötena. År 1863 behandlades sålunda följande ämnen: Gemensamma bestämmelser för myntsystem, mått och vikt; post- och telegrafförbindelser; tull- och sjöfartsförhållanden; handel och andra näringar; skandinaviska industriutställningar. Nästa möte hade exakt samma frågor på programmet, och icke förrän 1888 började man rikta uppmärksamheten på andra ämnen och se dessa ur annan synvinkel än det skandinaviska samarbetets. Då tog man upp frågan om ett tidsenligt ordnande av lantbrukskrediten, varjämte professor Westergaard höll ett föredrag om Göteborgssystemets användning för att inskränka brännvinskonsumtionen — alltså ett första socialpolitiskt försök. Detta var dock det enda tillfälle, då man icke strikt höll sig till samarbetsproblemen.

Bland dessa senare förefaller det, som om möjligheterna till enhetlighet i myntsystem, mått och vikt varit det mest aktuella vid den tid, då de nordiska nationalekonomiska mötena började. År 1863 diskuterades sålunda dessa frågor med resolutioner till förmån för likartade förhållanden och ett myntsystem byggt på den franska franc'en som resultat, och vad mått och vikt beträffar framfördes 1863 års önskemål i oförändrat skick även vid de två följande mötena. Myntproblemet återupptogs likaledes 1866, då debatten även gällde införandet av guldmyntfoten, men tveksamheten inför en så djärv lösning synes ha varit stor. År 1872 var guldfoten ej längre någon tvistefråga, och en röst höjdes då t. o. m. för införandet av guldbarrfot, ett förslag som emellertid betecknades som ett »opraktiskt hugskott» och en »bizarr idé». Den vanliga resolutionen antogs emellertid, och kort efteråt löstes frågan i de nordiska länderna i enlighet med de av mötet uppdragna riktlinjerna. Även i fråga om metersystemet kunde man notera en framgång, då de skandinaviska staterna år 1875 anslöto sig till den internationella meterkonventionen.

Handelspolitiken var ett mera hårdarbetat område. Debatterna på mötena berörde en lång rad frågor sådana som tullproblem, sjöfartsförhållanden, handel och näringar i övrigt samt vid ett par tillfällen — 1866 och 1888 — möjligheterna att åstadkomma större enhetlighet i de tre ländernas officiella statistik. I början ställde man sig i resolutionerna på ren frihandelsståndpunkt. Tullagstiftningen skulle ordnas endast under hänsynstagande till statsinkomsterna och icke för att skydda näringarna, de viktigaste livs- förnödenheterna och råvaror i allmänhet skulle vara tullfria, var innebörden i de första mötenas uttalanden. År 1881 var emellertid läget ett annat. Den principiella frihandelsidén tycktes icke längre väcka genklang, och efter votering mellan två resolutionsförslag, båda på protektionistisk grund, uttalade mötet ett önskemål om ömsesidig tullfrihet eller nedsatta tullar för varor från de två andra nordiska staterna. Förhållandet mellan de nordiska länderna skulle alltså utgöra ett undantag från den allmänt tillämpade protektionismen, under det att man vid föregående möten rekommenderat en principiell och generell frihandelspolitik. Här tar man alltså också på det handelspolitiska området steget över från skandinavisk enhetlighet till skandinaviskt samarbete, en utveckling, vid vilken vi i det följande få anledning att ytterligare uppehålla oss. De idéer om gemensam tulltariff och delning av tullintäkterna, som framskyttat vid föregående tillfällen, voro emellertid nu lagda åt sidan.

År 1888 markerade redan ämnet för de handelspolitiska överläggningarna, att den fria handeln fått vika för ett nytt system. »Om en handelstraktat mellan de tre nordiska länderna», var titeln på ett föredrag, som hölls av sedermera professor Pontus Fahlbeck, och den efterföljande debatten utmynnade i en resolution om att en nordisk samarbetskommitté borde tillsättas för att utreda hörande frågor.

Bland övriga näringspolitiska problem tog sjöfarten ganska stor plats på de första mötenas föredragningslistor. Bland förslag och önskemål, som framkommo, kan sålunda nämnas, att sjöfarten mellan de nordiska länderna skulle likställas med inrikesfart, att samtliga tre stater skulle antaga gemensamma mättningsregler, att ömsesidiga lättnader skulle beredas hyressökande skandinaviska

sjömän, liksom lättnader beträffande naturalisering och tillstånd att utöva näring öfverhuvud taget beredas medborgare från de skandinaviska länderna.

Kommunikationerna behandlades även ur synpunkten av det möjliga samarbetet vid samtliga möten utom år 1881. Önskemålen om lägsta möjliga postporto mellan de skandinaviska staterna och enhetlighet i en del andra postbestämmelser förverkligades också tämligen snart i väsentliga delar, och en del ytterligare förslag om förbindelse och samverkan mellan kommunikationsmedlen i de tre länderna framlades åren 1872 och 1888.

Denna första period av skandinavisk nationalekonomisk diskussion kännetecknas som synes först och främst av debattens praktiska syftning. Diskussionerna utmynnade i resolutioner, i vilka deltagarna gävo goda råd, ägnade att i möjligaste mån komma de skandinaviska ländernas ekonomiska förhållanden att sammanfalla med det liberala idealsamhället. Och icke nog med att de tre staterna var för sig skulle realisera liberalismens program — hindren mellan dem i form av tullmurar, olikartade bestämmelser för samfärdsmedel och näringar o. s. v. skulle om möjligt genombrytas för att man även i det internationella umgänget skulle komma så nära teoriens mönster som möjligt. De skandinaviska staterna skulle bilda ett ekonomiskt självreglerande system, inom vilket inga vitala delar finge vara så beskaffade, att man riskerade deras förändring. Myntsyttemet knöts fast vid guldmet, handelspolitiken sökte man åtminstone på 60- och 70-talen reglera genom den fria handels princip. »Spelets regler» skulle följas inom den korrekta utförningen av en ordre naturel. Allt detta var idéer, som under denna tid voro internationellt gångbara. Man riktade blicken utåt och fick impulserna från England, Frankrike och Tyskland, men som redan antytts, endast vid ett tillfälle — det sista mötet i perioden — visade man intresse för de erfarenheter, som gjorts inom de skandinaviska länderna.

Som redan nämnts upphörde de nordiska nationalekonomiska mötena med år 1888 och återupptogos ånyo först efter världskriget. Detta innebär emellertid icke att den skandinaviska ekonomiska diskussionen tystnade. Alltjämt förekom ett livligt tankeutbyte i de

nordiska ekonomiska tidskrifterna och ett omfattande samarbete mellan fackmän och institutioner på ekonomiska och närliggande områden. Utvecklingen i de tre länderna gick emellertid i olika riktning. Sverige utvecklades till ett industriland av rang, sedan de norrländska naturtillgångarna börjat utnyttjas. Danmark arbetade vidare på att höja jordbrukets nivå, och Norge befäste ytterligare sin ställning som Nordens sjöfartsland framför andra. Unionsstriderna i början av seklet mellan Sverige och Norge förstärkte icke heller grundvalen för ett återupptagande av samarbetet i mötenas form, men så småningom blev dock tanken härpå åter aktuell, nu under förhållanden, vilka i hög grad erinra om dem, som rådde då den första inbjudningen utfärdades år 1863. Liksom då hade den politiska oron drivit de nordiska länderna att söka anknytning till varandra och liksom då aktualiserades samarbetstanken av en jäsningsprocess inom det ekonomiska livet. Den andra industriella revolutionen hade inletts, och man stod efter kriget inför en nydaningens och uppbyggandets tid. Man kunde hoppas att de nordiska länderna gemensamt skulle ha större utsikter till framgång i det uppbyggnadsarbete, som åvilade nationalekonomerna, förklarade ordföranden i den nationalekonomiska föreningen i Stockholm, där det första mötet i modern tid hölls år 1920. I enlighet med denna uppfattning låg det i sakens natur, att ämnena icke längre voro ensidigt skandinaviskt betonade, och vi finna också i de steno- grafiska förhandlingsreferaten från mötena under tiden 1920—35 en provkarta på de mest olikartade frågor, av vilka dock endast en del ha intresse i sin egenskap av skandinaviska problem.

I den skandinaviska ekonomiska debatten äro för övrigt som jag redan antytt två olika syften klart skönjbara. Dels strävar man medvetet till *samarbete* mellan de tre länderna eller där detta icke låter sig göra till *enhetlighet*. Dels innebära debatterna ett *utbyte av erfarenheter* på områden och i frågor, som ha aktualitet för de tre länderna. Åren 1863—1888 dominerade samarbets- och enhets- tanken, och endast vid ett par tillfällen formade sig diskussionen till ett utbyte av erfarenheter. Under den senare perioden har emellertid detta spelat en lika stor om icke större roll än samarbets- tanken. Denna är visserligen alltjämt tydlig i handels- och pen- ningpolitiken, under det att man på social- och finanspolitikens

område endast diskuterar planer, åtgärder och resultat i varje land som en isolerad enhet, även om problemen på grund av likartade förutsättningar ofta äro desamma och de rön som gjorts i ett land ofta komma att tillämpas i ett annat. Till en del torde denna nya syftning vara orsakad av det faktum, att andra institutioner än de nationalekonomiska mötena — exempelvis handelskammarmötena — numera övertagit de praktiska problemen, men anledningen får även sökas i andra förhållanden. Den nutida »erklärende» eller »verstehende» — för att använda Sombarts terminologi — nationalekonomiska vetenskapen är icke sinnad att låta debatterna utmynna i resolutioner, så som 1860-talets »richtende Nationalökonomie». Därtill kommer, att de liberala idéströmningar, som för 70 år sedan ännu ägde oförminskad styrka, nu förlorat sin auktoritet. Debatten utgår nu från den i de nordiska länderna förefintliga verkligheten för att ur denna söka finna orsakssammanhangen, under det att 1860-talets diskussion utgick från ett tänkt mönstersamhälle, där sammanhangen voro kända in i detalj och där problemet endast var att göra verkligheten lik modellen. Den ekonomiska mekanismen kunde sättas ihop efter noggranna och välkända regler, under det att man numera har det extra besväret att först taga reda på hur en väl fungerande mekanism är sammansatt, innan man kan våga sig på att söka kopiera den. Utbytet av erfarenheter blir alltså i ett stort antal fall det primära, och i den mån strävanden efter enhetlighet kunna observeras, äro de alltid betingade av att ett system visat sig fungera så väl inom ett samhälle, att man anser det värt att pröva i ett annat. Enhetligheten för dess egen skull eller för att stärka den skandinaviska samhörigheten ligger nutidens nationalekonomer fjärran.

Bland de frågor, som 1920 stodo i förgrunden, var penning- och valutafrågan. Den myntunion, vilken framgått som ett resultat av de nordiska nationalekonomiska mötena under 1860-talet, hade fallit sönder, hur framtiden skulle te sig var ovisst, och de rådande förhållandena kändes så mycket obehagligare, som man hade det idylliska tillståndet från förkrigsåren i friskt minne. Diskussionen knöt sig i denna fråga kring två huvudproblem: Vilka fel hade begåtts i de nordiska staternas penningpolitik, och hur skulle läget förbättras? På grundvalen av dessa två primära frågeställ-

ningar diskuterades en rad detaljproblem, av vilka de viktigaste rörde huruvida guldmyntfoten borde upprätthållits, om den förda diskontopolitiken varit riktig, eller om diskontot konsekvent hållits för lågt — en uppfattning, som hävdades av många talare — vilket i sin tur framkallade debatt om diskontopolitikens effektivitet, huruvida orsakerna till en prisstegring var att finna i den ökade penningmängden, de ökade produktionskostnaderna, eller båda dessa faktorer, och huruvida penningmängden i sin tur var anledning till eller resultatet av prisnivån. Beträffande botemedlen var enigheten större. Med undantag för två talare, av vilka den ene för övrigt var professor Knut Wicksell, voro alla ense om att man måste tillbaka till guldmetallet, ehuru de vägar på vilka guldmyntfoten åter skulle kunna uppnås voro föremål för debatt. Borde prisnivån först stabiliseras, eller skulle man helt enkelt återgå till guldmetallet och — som professor Wicksell uttryckte saken — i likhet med den danske kompanichef, som skulle leda sitt kompani, taga en kesande ko till rikt-punkt?

År 1926 tog man åter upp penningpolitiken. Guldmyntfoten var sedan den 1 april 1924 återinförd i Sverige, Finland, som fr. o. m. 1923 deltog i mötena, hade infört guldfoten som en barr-, växel- eller myntfot efter Finlands banks fria val och i Danmark hade man beslutat att återupptaga guldinlösningen. Myntunionen hade emellertid ytterligare försatts ur funktion sedan förhandlingarna 1920, därigenom att de tre länderna genom en tilläggskonvention av den 22 mars 1924 fått tillstånd att prägla egna skiljemynt, något som också skett i både Danmark och Norge. Finland hade stabiliserat sitt mynt vid pariteten 1 mark = 9,40 öre, vilket beredde ytterligare svårigheter för ett eventuellt inlemmande av även detta land i en återuppstånden myntunion. Den aktuella frågan var nu, om en samverkan mellan de nordiska länderna vore önskvärd, och hur en sådan i så fall skulle skapas. Debatten kom även att röra sig om vilka fördelar och nackdelar en myntunion kunde medföra. Voro fördelarna endast att söka i den obehindrade intercirculationen av skiljemynten, en viss garanti för guldmyntfotens upprätthållande och en ökad samhörighetskänsla mellan de nordiska folken, eller var en myntunion därjämte ägnad att minska svängningarna i växelkurserna? Som en nackdel nämndes i debatten det förhållandet,

att den ena parten i en myntunion lätt drages med i en kris som drabbar den andra partens penningssystem. — Ännu en gång, nämligen år 1935 debatterades penning- och valutafrågor på ett nordiskt nationalekonomiskt möte, men då icke ur skandinaviska synpunkter, och som bekant var en återgång till internationell guldmyntfot icke på något sätt aktuell.

På det handelspolitiska området hade under världskriget ett skandinaviskt samarbete i form av varuutväxling kommit till stånd, och detta hade även givit impulsen till gemensamt uppträdande utåt, vilket emellertid, baserat som det var på rena undantagsförhållanden, år 1920 åter kommit i bakgrunden. Detta år återupptogs den handelspolitiska debatten, vilken då huvudsakligen gick fram på två linjer, dels handelspolitiskt närmande inåt, dels gemensamt uppträdande utåt. Den gamla tanken på en skandinavisk tullunion avvisades bestämt; som en tänkbar reform diskuterades däremot nedsättandet av vissa tullsatser till förmån för grannländerna, ehuru även en sådan åtgärd väckte betänkligheter. Andra önskemål vid detta tillfälle gällde större likformighet i näringslagstiftningen, enkannerligen beträffande utlänningars rättigheter och eventuell preferensställning för de skandinaviska grannländernas medborgare — som synes problem vilka överlevat de 32 år, som förflutit sedan närmast föregående möte.

Då handelspolitiken 1926 behandlades på nytt, spelade det nordiska samarbetet relativt liten roll. De nordiska ländernas primära intressen låge utanför Norden, påpekades det, och en inåtvänd nordisk handelspolitik hade endast sekundär betydelse, eventuellt för att ge hemmaindustrierna av olika slag större marknader. Däremot skulle de nordiska länderna enade kunna bilda en maktfaktor utåt och vid behov även kunna driva offensiv handelspolitik. Också år 1935 intogo de inre-nordiska problemen en relativt underordnad ställning, och på det hela taget följde diskussionen om dem ungefär samma spår som 1920 och 1926, ehuru man nu tycks ha blivit ännu mera pessimistisk beträffande möjligheterna till nordiskt samarbete i denna form. Däremot diskuterades med tydlig sympati tanken på en samlad front utåt, vid behov av offensiv karaktär. Tanken på ett skandinaviskt block med anknytning till England var även uppe, men tullunionen hade ställts på en mycket oviss framtid, och icke

ens handelsfördrag, innebärande preferensbehandling, ansågos längre ligga inom den praktiska politikens ram.

Debatten på de penning- och handelspolitiska områdena har som synes, under de år den pågått sedan stockholmsmötet 1920, fått allt mindre anspråk. Planerna ha blivit mindre högtflygande, och en viss motivförskjutning är tydligt skönjbar. Från att ha sökt framkalla samarbete för samarbetets egen skull har man mer och mer övergått till att betrakta samarbetet med hänsynstagande till vad för fördelar det kan ge kontrahenterna. Typiskt är sålunda, att tanken på ömsesidigt gynnande på det handelspolitiska området skjutits undan till förmån för idén om den gemensamma aktionen utåt, och det torde även kunna betraktas som symptomatiskt att näringslagstiftningens enhetlighet och det ömsesidiga gynnandet av de nordiska grannländernas medborgare icke berörts sedan 1920.

Socialpolitiken har under den senast förflutna perioden spelat en ojämförligt mycket större roll än under 1800-talet och vid nästan varje möte ha ett eller flera ämnen med socialpolitisk syftning behandlats, ehuru en del av dessa varit alltför vitt syftande eller rent teoretiska för att höra hemma under rubriken nordisk nationalekonomisk diskussion. Mest intresse tilldrager sig mötenas behandling av arbetslöshetsproblemen och metoderna för arbetslöshetens bekämpande, icke minst på grund av de fyra ländernas olika ekonomiska struktur, som gjort debatten uppslagsrik och givande.

År 1923 var första gången arbetslösheten berördes, men frågan föranledde då ingen livligare debatt, delvis säkerligen emedan de fyra inledande föredragen huvudsakligen gävo redogörelser för arbetslöshetssiffror och andra data från de olika länderna. I Sverige hade man valt arbetslinjen och så vitt möjligt sökt sysselsätta de arbetslösa vid nödhjälpsarbeten, i Danmark och Norge sköttes huvudparten av hjälpverksamheten via av staten godkända och subventionerade arbetslöshetskassor — arbetslinjen anfördes som ett önskemål, vilket särskilt i Danmark var svårt att förverkliga — och i Finland hade man vid denna tid endast ringa erfarenhet av arbetslösheten, för vilkens bekämpande man emellertid tillgripit både arbets- och understödslinjerna.

Den numera mycket diskuterade frågan om arbete eller kontantunderstöd berördes emellertid icke i den följande debatten, och

icke heller principfrågorna om det berättigade i arbetslöshetshjälp över huvud taget eller det lämpliga i att låta understöden via näringslivet komma arbetarna till godo i form av löner. Man berörde dock frågan om icke arbetslösheten hade sin rot i Europas överbefolkning och om dess samband med arbetslön, arbetstid och industriell organisation. Nästa gång frågan kom upp till debatt var 1931, konjunkturdiskussionens år framför andra, då bl. a. konjunkturrörelser och arbetslöshetsförsäkring behandlades. De två huvudproblemen gällde nu, huruvida arbetslöshetsförsäkringen var ägnad att utjämna eller skärpa konjunkturvariationerna och om den var berättigad med hänsyn till sitt syfte. Kring den första frågan bröto sig meningarna mest. Kunde arbetslöshetsförsäkringen verka stabiliserande på arbetslöner, prisnivå och sysselsättningsgrad, och innebar detta, att den verkade stabiliserande på konjunkturen? Och om en sådan verkan uppnåddes — var detta en effekt av försäkringssystemet eller endast av understöden? Uppnåddes samma verkan, varifrån de under arbetslöshetsperioderna utdelade understöden än togos — från outnyttjade reserver, från annan konsumtion eller från anläggningsverksamheten? En talare sammanfattade sin åsikt så, att arbetslöshetsförsäkringens stabiliserande inverkan på konjunkturen beror på, dels om den under en nedgångsperiod genom utbetalning av understöd sätter nya betalningsmedel i omlopp eller endast flyttar över dem från andra områden av näringslivet, dels om finansieringen av försäkringen bromsar den stigande konjunkturen. Som invändning mot försäkringen framhölls dess benägenhet att skapa arbetslöshet även under goda tider, en olägenhet som icke vidlådde nödhjälpsarbetena. En annan fråga gällde botemedlen mot den strukturarbetslöshet, vilken under de närmaste åren kunde väntas kräva lika mycket uppmärksamhet som konjunkturarbetslösheten.

Av andra socialpolitiska ämnen, som diskuterats, kan nämnas den industriella demokratin. Efter världskrigets slut blev som bekant denna företeelse aktuell, och i de skandinaviska staterna hade man gjort undersökningar och utredningar i frågan. I Norge hade t. o. m. en provisorisk lag antagits. Ämnet debatterades, men utan att deltagarna i debatten gävo sig in på de betydelsefulla problemen. Sedan 1920 har detta ämne ej förekommit på föredragnings-

listorna, vilket emellertid icke behöver innebära, att den industriella demokratin ej åter kan bli aktuell, om också icke i samma form som år 1920.

Finanspolitiska spörsmål ha behandlats vid de tre första sammanträdena under 1920, 1923 och 1926, vid samtliga tillfällen under trycket av den finansiella situation, som världskriget och dess efterverkningar skapat. Särskilt var detta fallet 1920. Statsutgifterna hade stegrats, dels genom penningvärdets fall, dels på grund av de nya utgiftsposterna till kristidens sociala och ekonomiska förvaltningsverksamhet och kommissionsbyråkrati samt anslagen till prisregleringar, under det att inkomsterna sjunkit. De indirekta skatterna hade icke hunnit anpassa sig efter det förändrade penningvärdet, och statens affärsverksamhet hade lämnat endast ringa överskott eller — som i Norge och Danmark — gått med förlust. Debattämnet var nu möjligheterna att bringa statens finanser i ordning, och som botemedel rekommenderades förvaltningsreformer och inskränkning av den affärsdrivande verksamheten. Möjligheten och lämpligheten att skattevägen öka statens inkomster diskuterades livligt, och bland andra synpunkter kunna nämnas den ökade inkomst- och förmögenhetsskattens benägenhet att drabba kapitalbildningen, lyxskatternas otillräcklighet som finansieringsmedel, konsumtionsbeskattningens klasskiljande verkningar och grundskatternas egenskaper. Av övriga förslag, som framkommo, förtjänar ett önskemål om kvalificerad riksdagsmajoritet för beviljande av nya anslag och skärpt deklarationskontroll nämnas.

Ett av de problem, som skymtat vid denna debatt, möter oss i hela sin vidd tre år senare. Då lägger man icke längre huvudvikten vid en skyndsam och effektiv sanering av statsfinanserna, utan den stora frågan är beskattningens inflytande på kapitalbildningen. Huvudfrågan var huruvida sparsamheten eller konsumtionen drabbas av beskattningen, men vid sidan av denna framkastades en rad tänkbara möjligheter att påverka utvecklingen. I första hand berördes de psykologiska effekterna av en hög beskattning och dennas förmåga att befrämja sparandet i stället för konsumtionen, antingen genom sin karaktär av lyxbeskattning, genom sin inverkan på behovsskalan, genom att den inom näringslivet uppmuntrar till rationalisering eller till investeringar, vilka kunna döljas under ru-

briken omkostnader, eller genom att alstra motvilja mot att låta för stor del av inkomsten gå till konsumtion. Den sistnämnda effekten torde också kunna förstärkas genom lämplig propaganda. Beskattningens inverkan i olika befolkningskikt med skiftande inkomst- och förmögenhetsförhållanden berördes även i likhet med skatteprinciperna och nödvändigheten av att dessa vore ett »lappverk av intresse-, förmåge- och socialpolitiska principer», och slutligen diskuterades också huruvida den ökade statliga och kommunala investeringen kunde uppväga den minskade privata investering, som vore en sannolik följd av skattetrycket.

Den bärande idén i flertalet diskussionsinlägg var att sparandet ur beskattningssynpunkt borde göras fördelaktigare än konsumtionen, varjämte extra skatt borde läggas på onödig konsumtion. Bolagsbeskattningen borde ordnas så, att den uppmuntrade till fondering av vinsten. Den praktiska lösningen av skatteproblemet i enlighet med dessa linjer stötte emellertid på svårigheter, särskilt ifråga om kontrollen över inkomstens användning och fastställandet av skillnaden mellan legitima och onödiga utgifter.

År 1926 gick debatten till stor del fram utmed ungefär samma linjer, men dessutom ägnade man då stor uppmärksamhet åt problemet om skatternas övervältring, bl. a. huruvida den direkta bolagsskatten vore möjlig att övervältra och i så fall på vilka: konsumenterna eller arbetarna? Hur stor del av skatten som kan övervältras var en annan fråga, den som drabbar den egentliga företagsvinsten eller eventuellt också den, som utgår på ren företagervinst.

Diskussionen av de social- och finanspolitiska problemen har som jag förut antytt under de senaste nationalekonomiska mötena till stor del format sig till ett utbyte av erfarenheter. Den första periodens utländska principinflytande, manifesterat i uttalanden och aktioner för de då rådande idéernas standardrekvisita, guldmyntfot, frihandel etc., har efterträtts av ett ömsesidigt nordiskt inflytande, och lösningen av de problem, som särskilt beaktats i ett av de nordiska länderna, har ofta fått påverka ställningstagandet i de övriga. Sålunda har den svenska arbetslöshetspolitiken mera influerat på grannländernas uppfattning än de åtgärder, dessa vidtagit i arbetslöshetshämmande syfte, inverkat i Sverige, och det

finska intresset för skattefrågor har i hög grad satt sin prägel på debatten om dessa problem och givit befruktande impulser. I fråga om den industriella demokratin tog Norge första steget, och därifrån har problemet förts in i nordisk diskussion, och för att nämna Danmarks huvudinsats som normerande för de nordiska länderna, så bör denna sökas på jordbrukspolitikens område ehuru diskussionen i denna fråga mera indirekt förts på de nationalekonomiska mötena.

Under de senare åren utmärkes det skandinaviska samarbetet av att de ekonomiska synpunkterna i viss mån fått vika för de kulturella, liksom för 70 år sedan den politiska skandinavismen fick träda tillbaka för den ekonomiska. Ett praktiskt ekonomiskt samarbete av det slag som åstadkoms under åren 1863—88 står heller icke för närvarande på dagordningen. Myntunionen är sönderbruten, och de fyra länderna ha för tillfället av praktiska skäl sökt anknytning till det engelska pundet. Förutsättningarna för en ny myntunion torde i nuvarande läge kunna betraktas som små, och tanken härpå är heller icke aktuell just nu. Handelspolitiskt är tullunionen avförd från programmet, och de handelsrestruktions Danmark under senare tid börjat tillämpa synas stänga vägen för ett mera intimt samarbete. De nordiska länderna äro icke heller varandras viktigaste avnämare, snarare varandras konkurrenter, vilket emellertid kunde möjliggöra ett gemensamt uppträdande utåt vid avslutandet av handelstraktater. Detta förutsätter dock, att man bortser från konkurrenssynpunkterna och att respektive länders företagare för en eventuell starkare ställning i framtiden avstå från ögonblickets fördelar. Huruvida en sådan utveckling är tänkbar och kan komma att omfatta några mera betydande områden av näringslivet är emellertid ännu en öppen fråga. Socialpolitiskt skulle ett samarbete närmast kunna tänkas taga sig uttryck i att det vid flera tillfällen framställda önskemålet om välvillig behandling av inrese- och arbetstillståndssökande från de nordiska länderna beaktades.

Hittills har det emellertid visat sig, att det nordiska ekonomiskt-politiska samarbetet nått sina kulminationspunkter i tider av politisk spänning ute i Europa. I och med att det politiska läget i världen i övrigt blir allt mera labilt, bli förutsättningarna för ett

fruktbarande nordiskt samarbete större, och nödvändigheten av att vi inrikta oss på att söka stöd hos de andra nordiska staterna allt mer påträngande. Ett nordiskt block har under oroliga tider större förutsättningar att göra sig gällande än de nordiska staterna var för sig, samtidigt som de fördelar vilka kunna ernås genom samarbete och sammanhållning i ett sådant läge uppväga dem, vilka i vanliga fall vinnas av de enskilda länderna på de andras bekostnad varjämte anknytningen till en stormakt eller en stormaktsgrupp måste te sig allt mindre önskvärd.

De nationalekonomiska mötena skulle även i våra dagar kunna spela en roll, jämförlig med den av 1863—88. Det kan visserligen knappast bli fråga om några resolutioner till förmån för den ena eller andra lösningen av de ekonomiska problemen, men genom att dryfta, hur dessa kunna lösas och hur man i respektive länder sökt lösa dem, kunna de i mötena deltagande ekonomerna erhålla jämförelsematerial och impulser, som sedermera bli fruktbarande. Ett exempel på att så faktiskt skett under de senaste 15 åren är ju för övrigt arbetslöshetsfrågans behandling.

Enligt ett förslag av docent Johan Åkerman skulle de nationalekonomiska mötena ånyo kunna få en sådan betydelse genom en omläggning till årliga sammankomster, varvid ett enda konkret problem debatterades, sedan deltagarna, särskilt utvalda och inbjudna praktiker, teoretiker och politiker, på förhand fått taga del av alla i ämnet betydelsefulla fakta och aktuella frågeställningar. Som inbjudare till mötena borde styrelserna för de fyra ländernas nationalekonomiska föreningar fungera i samarbete med socialt och ekonomiskt inriktade ämbetsverk och enskilda sammanslutningar. Beträffande debatterna framhåller docent Åkerman önskvärdheten av en viss restriktion av offentligheten i form av icke omedelbart offentliggjorda referat.

Genom detta arrangemang skulle betydande fördelar vinnas i jämförelse med den nuvarande ordningen. Då endast ett ämne stode på föredragningslistan kunde detta hinna debatteras och ventileras från största möjliga antal synpunkter i stället för att som nu bli föremål för en i allmänhet relativt summarisk behandling under några timmar. Genom att deltagarna på förhand preparerats med alla viktiga data ökas ytterligare förutsättningarna för en allsidig

belysning av den fråga som står på programmet och genom att förhandlingarna icke äro offentliga bortfaller den frestelse till politiska ställningstaganden, som annars ligger nära vid diskussion av de ofta politiskt omstridda ämnen, som det här gäller. Visserligen skulle de nationalekonomiska mötena genom ett sådant arrangemang förlora mycket av den festliga karaktär som präglat de med flera års mellanrum anordnade sammankomsterna, men detta skulle otvivelaktigt mer än uppvägas av deras reellt ökade betydelse för de nordiska länderna och den nordiska samhörigheten. I detta sammanhang framhåller docent Åkerman också nyttan av att ett nordiskt nationalekonomiskt arkiv, d. v. s. ett bibliotek och urkundsförråd, som ger en överblick över den sociala och ekonomiska lagstiftningen och övrigt för den ekonomiska politiken betydelsefullt material i de nordiska länderna, kunde upprättas. Förslagsvis kunde ett sådant förläggas till universitetet i Aarhus.

I förslaget framhålles slutligen, att ett möte av denna nya art skulle kunna anordnas redan i sommar varvid det aktuella spörsmålet Nordisk valutapolitik skulle bliva diskussionsämnet. På grund av att Danmark är mest berört av nuvarande penningpolitiska läge borde ett sådant möte hållas i Köpenhamn, och frågan förberedas genom utarbetande av ett P. M. rymmande alla viktiga data, där även vissa skilda alternativ och kombinationer av alternativ kunde angivas. Mötet skulle sålunda giva uttryck åt de nutida tendenserna till ett *realistiskt* nationalekonomiskt samarbete emellan de nordiska länderna.

REFORMFÖRSÖK I FRÅGA OM DEN SVENSKA STATISTIKENS ORGANISATION UNDER TIDEN 1809—1858

AV F. BYRÅCHEFEN D:R E. AROSENIUS, STOCKHOLM

Vid ingången av det nya statskicket 1809 ägde Sverige sedan drygt ett halvsekel tillbaka ett organ för insamlande och bearbetning av statistik, nämligen den s. k. Tabellkommissionen. Dess arbete, det s. k. Tabellverket, utgjordes egentligen av befolkningsstatistik, men inrymde dock även en del uppgifter, som höra till andra grenar av statistiken. Förutom en utförlig specifikation av dödsorsakerna — vilket ju kan hänföras till befolkningsstatistiken — innehöll tabellverket en upplysning av otvivelaktigt medicinalstatistisk natur, nämligen om antalet skyddskoppypade. Vidare funnos där enstaka uppgifter berörande rättsväsendet och fattigvården samt framför allt en hel del uppgifter om näringslivet, isynnerhet om jordbruket.

Den statistik, som förefanns vid sidan av tabellverket, var icke mycket omfattande. Dit skulle kunna räknas landshövdingarnas femårsberättelser; enligt en föreskrift av år 1802 skulle dessa berättelser insändas till Kommerskollegium.¹ Vidare var Kommerskollegium ålagt att årligen avgiva berättelser om fabriker och manufaktur. Tidigare liknande (ehuru periodiska) berättelser av Bergskollegium hade däremot upphört.

Det kan tilläggas, att endast en mindre del av den statistik, som åstadkommits, var befordrad till trycket.

Behovet av en bättre statistik gjorde sig snart förnimbart hos 1809 års riksdag. Redan tanken på en representationsreform framkallade känslan av, att en noggrannare kännedom om fäderneslandets olika förhållanden vore erforderlig. Konstitutionsutskottets bekanta uttalanden vid sagda riksdag visa detta. Men även oberoende härav (åtminstone till en del) framkommo önskemål i denna rikt-

¹ På dessa femårsberättelsers tidigare öden är ej plats att här ingå.

ning. På riddarhuset väckte herr P. König motion om en skrivelse till Konungen för åstadkommande av en förbättrad statistik. Även motionären berörde representationsfrågan, men framhöll tillika statistikens nödvändighet särskilt för beskattningen och försvarsverket. Enligt hans mening vore det ej att vänta, det erforderliga statistiska upplysningar skulle kunna vinnas från redan tillsatta »auctoriteter». En kommitté vore dyrbar och tidsödande, »men att söka och använda en man, som kunde vara detta företag vuxen, anser jag vara i detta ämne det enda tjenliga». Motionären hyste den — förvisso ganska optimistiska — förhoppningen, att om en sådan man utsåges och komme att arbeta efter en av Kungl. Maj:t given plan och instruktion, skulle rikens ständer vid deras nästa möte¹ kunna äga en statistik, som fyllde vad som nu brast i nödig kännedom om landet.

Allmänna besvärs- och ekonomiutskottet, som preciserade den åstundade statistiska kunskapen till att »innefatta säkra underrättelser om folkmängden, jordbruket, handeln, slöjder och näringsfång i allmänhet», instämde i motionens syfte, och en skrivelse i angiven riktning blev godkänd av stånden. — Den synes icke ha lett till någon som helst åtgärd.

Vid 1812 års riksdag kom statistiken på tal tack vare ett memorial av riddarhussekreteraren A. G. Silverstolpe, där han som medel till beredande av statens självständighet framhöll tvenne: »folkets förbättring och landets förbättring». Allmänna besvärs- och ekonomiutskottet fann, på tal om det senare medlet, »att upprättandet av en statistik över Sverige blir en nödig förutgående mesure». Säkraste utvägen till nödig kännedom i detta avseende fann utskottet i en sorgfällig undersökning av tvenne provinser av olika beskaffenhet; därmed kunde man få en ledtråd för dylika undersökningar i övriga provinser, vilka då lätteligen skulle kunna verkställas genom orternas ämbetsmän. Den första undersökningen borde företas av »en kunnig och av nit för saken livad man». Om instruktionen för undersökaren borde Vetenskapsakademien höras. — En skrivelse i denna riktning bifölls ock av samtliga stånd den 29 juli 1812.

¹ Visserligen bör härvid ihågkommas, att enligt grundlagarna ständerna icke behöfve samlas mer än vart femte år. Faktiskt inträffade, som bekant, riksdagarna under tiden närmast efter 1809 vida tätare.

Vid samma riksdag anförde Pr. St. besvär över de gällande tabellformulären, dem ståndet önskade förenklade. Anmärkningarna riktades dels emot de s. k. ekonomiska uppgifterna, d. v. s. spannmålsavkastning och kreatursantal, dels mot förteckningen över dödsorsaker. Alternativt begärdes, att 1774 års formulär måtte få nyttjas, eller ock konsistorierna genom ärkebiskopen inkomma med förslag till nya lämpligare formulär. Skrivelsen, vilken remitterades till Tabellkommissionen och av densamma avstyrktes, ledde den gången icke till någon åtgärd. (Först några år senare slopades dödsorsaksuppgifterna och ungefär samtidigt begynte man göra boskillnad mellan befolkningsstatistiken och jordbruksstatistiken).

När frågan om en förbättrad statistik dök upp vid 1815 års riksdag, var det, liksom 1809, i samband med frågan om en representationsreform. K. U. förklarade i ett memorial av den 11 juli 1815, att utskottet ännu befunne sig i samma belägenhet som dess företrädare vid 1809—1810 års riksdag, nämligen »att sakna de statistiska kunskaper, varav erfarenhetens ledning kunde erhållas vid detta arbete» (nämligen att uppdraga riktlinjerna för en representationsreform). Utskottet föreslog Pr. St. att förnya den uttalade önskan om fogande av en anstalt till samlande av allmänna statistiska kunskaper om Sverige, »i synnerhet rikets befolkning, dess förhållande i avseende på stånd och näringsklasser, dess förhållande till orternas vidd, till förmögenhet och levnadssätt. Dessa uppgifter anser utskottet åtminstone länsvis böra vara utarbetade och stödja sig på detaljer över varje härad». Bland uppgifter, som vore särskilt önskligt att erhålla, nämndes antalet sådana jordägare som voro orepresenterade — d. v. s. varken tillhörde adeln eller bondeståndet — samt vidare antalet »manufakturister», som varken voro stadsborgare eller jordägare. En skrivelse i enlighet med K. U:s förslag godkändes av ståndet den 23 juli 1815.

Vid tvenne tillfällen under tiden fr. o. m. 1809 och närmast framåt hade sålunda tanken på en »enmanskommitté» för statistisk forskning dykt upp. I övrigt hade, vid de olika förslagen till förbättrad statistik, frågan om statistikens organisation icke varit berörd. Detta blev däremot fallet, när vid 1923 års riksdag en motion i ämnet väcktes inom borgarståndet av borgmästaren i Skövde J. Hagander. Motionären börjar med att belysa den splitt-

ring, som vidlådde de inkommande statistiska upplysningarna, uppgifter till Riksgäldskontoret, till kollegierna samt landshövdingarnas till Lantbruksakademien avgivna och där redigerade berättelser. »Det är icke nog att uppgifterna finnas; de böra ock sammanställas och kontrolleras genom varandra, och det är först efter en sådan kontroll, som man hunnit målet så nära det kan hinnas. — — — — En byrå, där alla de officiella handlingar, som i statistiska ämnen till regeringen inkomma, kunde samlas, ordnas och med varande jämföras, anser jag därför vara en högst viktig egenskap och för vårt fädernesland, som mig synes, oumbärlig; vadan jag tager mig friheten densamma föreslå. — — — Jag tror mig veta, att Lantbruksakademien önskat med sin statistiska avdelning förena en sådan byrå; men jag tvivlar att den under en sådan förening skulle uppfylla sitt ändamål. Till den akademiska stiftelsens natur hör ett oberoende, som icke får tillhöra den administrative ämbetsmannen; och den inrättning, som jag föreslagit, måste nödvändigt utgöra en del av administrationen eller åtminstone med den stå i en nära förbindelse. För min del skulle jag önska, att den kunde sättas uti förbindelse med Riksgäldskontoret, emedan Ständerna själva så väl som deras revisorer då kunde utan de nu vanliga omvägar vinna alla nödvändiga statistiska upplysningar; och Konungens rättighet att utnämna byråchefen behövde därigenom icke rubbas. Om åter förbindelsen med Riksgäldskontoret icke låter sig göra, så ville jag föreslå, att denna byrå förenades med Tabellkommissionen,¹ som redan till en del har samma befattning, och till vars ordförande alla rapporter från landshövdingarna inkomma.»

Stats- och ekonomiutskottet avgåvo den 30 oktober 1923 utlåtande över motionen. Däri erinrades om, att Kungl. Maj:t den 17 maj 1922 låtit inrätta ett Statistiskt arkiv inom Lantbruksakademien samt åt den person, som förestod sagda arkiv, lämnat rättighet att från kollegier och andra »publique Verk» m. m. infordra upplysningar. Utskottet insåge väl, att en sådan anstalt borde stå under omedelbar tillsyn av statssekreteraren för kammarärendena, och att följaktligen ett statistiskt arkiv egentligen borde utgöra ett departement av Konungens kansli och måhända förenas till ett gemensamt helt med Riksarkivet och Tabellkommissionen. Men då Konungens

¹ Det är första gången Tabellkommissionen omnämnes i motionen.

kansli vid förestående reglering av ämbeten och tjänsten torde erhålla en förändrad organisation, fann utskottet betänkligt att tillstyrka någon flyttning eller förändring, som kunde medföra rubbning i planen för arbetet. Utskottet trodde därför arkivet (d. v. s. det statistiska) böra förbliva vid Lantbruksakademien intill dess den nya regleringen i administrationen blivit verkställd, då det bättre torde visa sig, med vilken »auktoritet» arkivet borde förbindas. Utskottet gick därefter in på landshövdingarnas femårsberättelser såsom den viktigaste statistiska källan; det fann formulären goda, men uttalade betänkligheter i fråga om det sätt, varpå Konungens befallningshavande måste inhämta sina uppgifter om »länens statistiska beskaffenhet». Detta skedde nämligen genom kronofogdarna, vilka i sin tur infortrade uppgifterna från länsmännen och dessa från fjärdingsmännen. »Av fjärdingsmannens eller någon annan dylik persons noggrannhet, kunskap och pålitlighet skola således första grunderna för en riksstatistik vara beroende. Utskottet tror sig icke behöva utveckla omöjligheten av att på detta sätt vinna erforderlig säkerhet i de statistiska uppgifterna.» Som botemedel anbefalldes utskottet dels den ännu ouppmätta jordens »afkastning på Charta, gradering och beskrifning», dels inrättande av sockensällskaper eller hushållningsnämnder (såsom ett slags underlag till de redan då förefintliga hushållningssällskapen). Utskottet ansåg någon annan åtgärd i anledning av motionen för det dåvarande icke erfordras än en underdånig hemställan, dels om sockensällskapers inrättande ej blott för den statistiska utan även för den medborgerliga bildningens befordran i allmänhet, dels att riksstatistiken, så snart den hunne utarbetas, måtte meddelas vederbörande hushållningssällskap, vilka sedermera borde därav lämna sockensällskapen del. — Inom stånden framkallade betänkandet väl någon diskussion, och tvenne stånd återremitterade betänkandet; men striden gällde egentligen de föreslagna sockensällskapen. På riddarhuset framhöllo emellertid ett par ledamöter, Gustaf Hjerta och C. W. Riben, då återremiss i alla fall var begärd, att enda möjligheten att för framtiden tillvägabringa en åsyftad kännedom om landet vore inrättande av en statistisk byrå. — Utskottet vidhöll sitt utlåtande, som då bifölls av samtliga stånd. Riksdagens beslut i anledning av den ovannämnda motionen kom således att endast indirekt beröra statistiken. Denna hade emellertid i annat sammanhang blivit bragt på tal.

För den vidlyftiga frågan om reglering av styrelseverken hade vid samma riksdag tillsatts ett särskilt utskott. Detta utskotts betänkande, avgivet den 25 augusti 1823, innehåller bl. a. följande punkt:

»Ett Statistiskt Contoir med en förman bör ock under Inrikes förvaltningen finnas.

Detta Contoir bör erhålla utsträckt omfattning till alla föremål för Landets Statistik; och skulle således Tabell-Commissionen, som hittills allena omfattat Rikets folkmängd, upphöra.

Till det nu föreslagna Contoiret skulle icke allenast tabellerna öfver Rikets folkmängd, jemte Landshöfdingarnas Fem-års berättelser ingå, ordnas och sammandragas, utan Contoiret jemväl ega rättighet, att från hvilket ämbetsverk som heldst begära och erhålla statistiska upplysningar, hvilka sedan till ett sammanhängande helt för hela Riket borde utarbetas, och städse i ordning hållas, på det att fullständig kännedom i alla hithörande delar må kunna vinnas.»

I utskottets förslag ingick även anordnande av en särskild beredning för näringarnas vård; chefen för det tillämnade statistiska kontoret skulle vara medlem av sagda beredning.

Den skrivelse, som R. St. den 22 dec. 1823 godkände i anledning av särskilda utskottets betänkande, gick ut på, att R. St. med överlämnande av nämnda betänkande och med åberopande av däri anförda huvudgrunder anhölle, det Kungl. Maj:t täcktes till verkställighet befordra de delar av samma förslag, Kungl. Maj:t funne leda till styrelsens förenkling och till inskränkning i ämbetsmännens antal. — Huruvida tillskapandet av ett statistiskt ämbetsverk ansågs falla inom denna kategori, är nu ej gott att avgöra. I varje händelse ledde riksdagsskrivelsen icke till någon omedelbar åtgärd på detta område. Utskottets förslag är emellertid intressant såsom det veterligen tidigaste projektet till en centralisering av den officiella statistiken; olägenheterna av densammas splittring började nu bliva kännbara.

Redan någon tid före nyssberörda riksdag, eller den 21 maj 1822, hade Kungl. Maj:t anbefallt inrättandet inom Lantbruksakademiens statistiska avdelning av ett statistiskt arkiv, dit såväl länsstyrelsernas berättelser som även de till kollegier eller andra ämbetsverk inkommande officiella uppgifter, som bidrogo till kännedom om landet, dess folkmängd och näringar m. m., borde avlämnas i origi-

nal eller avskrift. Likaledes skulle all utkommande topografisk och statistisk litteratur samlas där. Med stöd av dessa källor skulle utarbetas en riksstatistik, varmed man torde ha förstått en topografisk-statistisk beskrivning över hela riket. Planen därtill föreslogs av Lantbruksakademien bliva mindre utförlig, men Kungl. Maj:t föreskrev att den skulle göras »med all möjlig fullständighet och utförlighet». Sedermera synes dock en inskränkning ha skett. De delar av den planerade riksstatistiken, vilka verkligen gjordes färdiga, omfattade i huvudsak redogörelser för Sveriges författning och statsförvaltning. Med utgången av år 1828 lär arbetet ha avstannat.

Lantbruksakademiens statistiska avdelning tog själv initiativet till en reform genom ett den 27 december 1829 avgivet betänkande. Däri erinrades om statistikens splittring och i allmänhet otillfredsställande skick, om man undantog de delar, som utarbetades av Tabellkommissionen, vilken ju finge helt ägna sig åt dylikt arbete. »En nära 80-årig erfarenhet har bringat denna inrättning till en fullkomlighet, varvid föga torde återstå att önska, om ej att de resultat den lämnar bleve ur en mera allmän statistisk hänsigt behandlade.» Avdelningen upptog förslaget från 1823 om inrättande av ett statistiskt kontor. Dit borde ingå de statistiska uppgifter, som nu hamnade hos kollegier o. d.; jämväl sammandrag stiftsvis av befolkningstabellerna, *ifall* nämligen T. K. bibehölles som en särskild inrättning, i annat fall borde stiftstabellerna insändas direkt till kontoret. Detsamma borde avgiva en sammandragen årlig berättelse om rikets ekonomiska tillstånd m. m. samt vart 5:te år en fullständigare femårsberättelse; därjämte skulle kontoret stå regeringen, representationen och även enskilda till tjänst med upplysningar. Beträffande Tabellkommissionens ställning enligt det nya systemet var avdelningens förslag, såsom nyss antytts, alternativt; avdelningen synes ha varit mest böjd för att låta kommissionen tills vidare förbliva en självständig inrättning, till dess någon erfarenhet om det tilltänkta statistiska kontoret hade vunnits.

Något tidigare, eller den 16 maj 1829, hade T. K. efter förutgången remiss avgivit utlåtande över det förut omnämnda kommittéförslaget, i den mån detsamma berörde kommissionens uppgående i ett statistiskt kontor. Kommissionens utlåtande, som andas en viss

självkänsla — det påpekas att även utlänningar erkände det goda skick tabellverket nu ägde¹ — går egentligen ut på vikten av, att den fulländning befolkningsstatistiken nu nått icke måtte äventyras, därest densamma bleve överflyttad till ett kontor, som borde bearbeta alla statistikens grenar.

Den 28 december 1832 förklarade Kungl. Maj:t, att frågan om inrättande av en statistisk byrå t. v. finge förfalla. Som skäl åberopades särskilt det i Lantbruksakademien inrättade statistiska arkivet samt att R. St. ej beviljat anslag till en statistisk byrå. I kungl. brevet heter det vidare, att »Vi dessutom ansett betänkligt att förändra Eder (= Tabellkommissionens) organisation, som i och för tabellverket fullkomligt svarat emot ändamålet».

Vid 1834 års riksdag synes statistiken icke ha varit före i annan mån än genom en motion av B. Rosenblad om, att St. U. måtte låta upprätta fullständiga tabeller över rikets utgifter under särskilda huvudföremål för åren 1778—1787 samt för åren 1804 och 1807, så väl för vad som utgått i ordinarie som extraordinarie väg, varvid till ledning för jämförelsen noga borde utmärkas, vad som beräknats efter kronovärde eller statspris. — St. U. förklarade sig icke vara i tillfälle att för omnämnda tidpunkter meddela de önskade tabellerna och framhöll — förmodligen med allt skäl — att »staterna» eller »generaldispositionerna» från dessa tider voro av den beskaffenhet, att ett grundligt studium av dåtidens bokföringsmetoder vore nödvändigt, så framt icke en jämförelse skulle bli mer förvillande än upplysande. Motionen blev avslagen.

Vid den följande riksdagen, år 1840, väckte Hartmansdorff motion om upprättande av 8 st. »statistiska chartor» över landets särskilda förvaltningsgrenar; närmaste förebilden var väl ett inom Preussens statistiska ämbetsverk åstadkommet kartverk. St. U. ansåg sig icke kunna tillstyrka bifall, och motionen föll. Hartmansdorff förnyade sin motion vid 1844 års riksdag med uttryckligt tillägg angående statistiska uppgifter, som skulle bifogas kartorna. Även nu astyrkte St. U., ehuru med en del erkänn samma ord om motionens syfte. Frågan fick förfalla.²

¹ Ungefär vid denna tid hade förfrågningar angående det svenska tabellverkets organisation ingått från såväl Danmark som Preussen.

² Eget nog omnämner det av J. Johansson i Noraskog upprättade riksdags-

Vid samma riksdag kom emellertid frågan om inrättande av ett särskilt statistiskt ämbetsverk åter upp, genom en motion av greve David Frölich. Motionären säger sig ha ett par år tidigare »mera enskilt» föreslagit inrättande av en »statistisk centralbureau, efter det mönster den Belgiska regeringen år 1841 uppställt till föresyn». I motiveringen till motionen anfördes, att det visserligen inom vart och ett av rikets styrelseverk funnes någon viss ämbetsman och stundom en »hel bureau», som vore sysselsatt med statistik över de till verket hörande ämnen; att dessa verk jämväl avgåvo underdåniga berättelser, uppgjorda efter någon plan, som antingen blivit långt före detta föreskriven eller ock vore lämnad åt verkets eget välbehag att till form eller metod uppställa, samt att sålunda en massa av »volumineusa statistiska documenter» funnos, i synnerhet om man dit räknade landshövdingarnas femårsberättelser; men att likväl envar, som kände behovet av att få de lösa detaljerna efter system för varje år ordnade eller ock ville under vissa högre synpunkter försöka uppfatta i dess helhet landets inre verkliga tillstånd, snart skulle finna hur svårt om icke omöjligt det vore att erhålla nöjaktiga upplysningar ur de statistiska uppgifter och berättelser, som nu meddelades av de särskilda verken. Dels vore vissa beräkningsätt, som borde vara lika i enahanda ämnen hos skilda ämbetsverk, sins emellan olika och kunde således ej med varandra sammanföras. Dels förbleve nämnda uppgifter och berättelser till formen stationära, ehuru de behövde under bestämd enhet i ledningen ändras, såväl till uppställningssätt som innehåll, med avseende å tid efter annan växlande förhållanden. Dels slutligen saknades den väsentliga åtgärd, att det viktigaste i dessa uppgifter och berättelser sammandroges och meddelades allmänheten i någorlunda systematisk uppställning. — I avseende härtill föreslog motionären inrättande av en statistisk centralbyrå. Som närmaste mönster hade han tänkt sig den i Belgien år 1841 tillsatta statistiska centralkommissionen.

Sammanfatta stats- och bevillningsutskottet, dit motionen remitterades, fann väl att det vore nyttigt att få alla upplysningar rörande landets statistiska förhållanden samlade på ett ställe, ordnade efter en fastställd plan och slutligen i lämplig form tillgängliga för all-

registret för 1809—1866 icke Hartmansdorffs motion år 1844, ehuru registret upptager hans nästan likalydande motion av år 1840.

mänheten. Icke dess mindre avstyrkte utskotten inrättande av en särskild byrå för sådant arbete. Enligt Kungl. Maj:ts tal vid riksdagens öppnande ställdes nämligen i utsikt en plan att på ett enklare och mera ändamålsenligt sätt reorganisera styrelseverken, och då syntes det utskotten icke lämpligt att öka antalet av dessa verk med ett nytt. — Trenne utskottsledamöter, Tersmeden, Munck och Bergsten, reserverade sig och hemställde om en skrivelse till Kungl. Maj:t att till nästa riksdag överlämna förslag till en statistisk byrå, som borde hava till ändamål att samla och efter en bestämd plan sammanföra alla sådana statistiska uppgifter, som nu icke eller ofullständigt och i spridda berättelser och meddelanden komme till allmänhetens kunskap. — Huruvida reservanterna tänkte sig att även T. K. skulle uppgå i den nya byrån, framgår ej fullt tydligt, men sannolikt var det meningen.

Utskottens utlåtande godkändes av två stånd, men återremitterades av adeln samt av borgarståndet. Som skäl åberopades huvudsakligen den ovannämnda reservationen. På riddarhuset talade bl. a. dels motionären, vilken åberopade exemplen från England och Belgien, dels frih. A. S. Hermelin; den sistnämnde förklarade, att vikten av en statistisk centralbyrås inrättande vore så stor, att det ej överensstämde med fäderneslandets bästa att uppskjuta därmed. — Sammansatta utskottet vidhöll emellertid sitt avstyrkande under åberopande av vad det tidigare anfört om planerna att på ett enklare och mera ändamålsenligt sätt reorganisera styrelseverken. Utskottets avslagsyrkande bifölls då jämväl av de båda förut tveksamma stånden.

Frågan¹ om statistikens omorganisation synes därefter ha vilat till riksdagen 1853, då den ånyo bragtes på tal genom motioner av tre olika riksdagsmän. Inom prästeståndet väcktes motion av den bekante historieskrivaren professor F. F. Carlson, med vilken biskop Agardh förenade sig. Han erinrade om att nästan alla europeiska stater numera ägde statistiska ämbetsverk, »bland vilka Belgiens i synnerhet står på en höjd av fullständighet, som är av alla erkänd». Carlsons motion utmynnade i förslag om anhållan hos Kungl. Maj:t om åtgärder, antingen genom en ny organisation av Tabellkommissionen eller genom inrättande av ett nytt statistiskt ämbetsverk, att rikets officiella statistik bleve på ett fullständigt och samman-

hängande sätt ordnad. — I borgarståndet väcktes två motioner dels av rådmann L. V. Henschen — ett namn, som bör ihågkommas i den svenska statistikens historia — dels av borgmästare A. H. Frick, om inrättande av en statistisk centralbyrå (bägge motionärerna använde detta uttryck). Enligt Fricks motion, som i avseende å »klämman» är den utförligare av de två, skulle till den föreslagna byrån överflyttas bestyret att i överensstämmelse med sin instruktion inhämta, sammandraga och offentliggöra statistiska uppgifter för varje år i alla de ämnen, som kunna anses tillhöra en fullständig riksstatistik». Byrån skulle äga att från vederbörande ämbetsverk infordra alla de upplysningar, som kunde finnas av nöden; jämväl hushållningssällskapen skulle vara förbundna att årligen insamla och till centralbyrån insända uppgifter om jordbruket och övriga lantmannanärningar. — Fricks förslag innebar alltså en stark centralisering av statistiken.

Sammansatta stats- samt allm. besvärs- och ekonomiutskottet, dit motionerna remitterats, lämnade i sitt den 10 augusti 1854 angivna betänkande en, något knapphändig, historik över försöken sedan 1809 att avhjälpa bristerna i rikets statistik samt förklarade sig anse, att åtgärder borde vidtagas för att, så snart omständigheterna medgäve, erhålla en i möjligaste måtto fullständig fortgående statistik. »Otvivelaktigt är», fortsätter utskottet, »att detta ändamål säkrast vinnes genom bildandet av ett ämbetsverk, som finge sig uppdraget att uppgöra planen till de statistiska arbetena i deras särskilda grenar, ävensom att sammanföra, bearbeta och offentliggöra de inkomna uppgifterna och sålunda bereda de upplysningar om landets tillstånd, utveckling och förkovran, som endast kan vinnas genom en ändamålsenligt ordnad officiell statistik. Med ett sådant ämbetsverk kunde då de arbeten, som för statistiska ändamål utföras inom särskilda ämbetsverk, sättas i förening, och Tabellkommissionen, den enda inrättning, som varit ägnad uteslutande åt statistik, ehuru endast en enda gren därav, upphöra». Utskottet fann sig emellertid ur stånd att uppgöra en fullständig plan för inrättande av ett sådant ämbetsverk ävensom för förbindelsen mellan detsamma och de andra verken; därtill skulle ha fordrats dels en fullständig undersökning av sättet huru dessa arbeten försigginge inom de särskilda grenarna av förvaltningen, dels en närmare underrättelse om organisationen

av de i andra länder inrättade anstalter för statistiska arbeten. Utskottet tillstyrkte därför en und. anhållan, att Kungl. Maj:t täcktes låta utarbета och för nästa riksdag framlägga plan och förslag till inrättande av ett statistiskt ämbetsverk, tillika omfattande den ditillsvarande Tabellkommissionen; ävensom att R. St. ville till bestridande av kostnaden för härtill erforderliga förberedande åtgärder ställa till Kungl. Maj:ts disposition ett anslag av 10000 rdr att i mån av behov utgå under nästpåföljande trenne år.

Betänkandet åtföljdes av flera reservationer. Henschen, som var missnöjd över att utskottet icke vidlyftigare berört de upplysningar, han — tydligen med tillhjälp av en fackman¹ — samlat i en motionen åtföljande bilaga, lät nu reservationsvägen denna bilaga komma till ståndens kännedom.² Sagda bilaga, som är ett ganska intressant aktstycke, framhåller, huru Sverige tidigare än de flesta andra stater infört ordentliga kyrkoböcker samt infordrat statistiska berättelser från förvaltande verk och myndigheter samt över huvud betraktats som ett föregångsland på statistikens område, men sedermera förlorat denna rangplats. Orsaken därtill låge i den svenska statistikens splittring, i bristen å kompetenta personer att sköta andra statistiska grenar än befolkningsstatistiken samt i det otillräckliga anslaget åt Tabellkommissionen, i följd varav kommissionen nödgades inskränka sig till ett mekaniskt hopräkningsarbete och för övrigt ständigt vore på efterkälken med sina redogörelser. Samma långsamhet mötte en överallt inom den svenska statistiken; som särskilt drastiska exempel anfördes dels justitiestatsministerns berättelse, dels handelsstatistiken, varvid som kontrast framhölls den snabbhet, varmed man i England offentliggjorde uppgifterna om handeln. Över huvud hade utlandet gått om Sverige och nästan över allt hade man infört centrala statistiska ämbetsverk; för ögonblicket funnes endast två stater i hela den civiliserade världen, som saknade sådana inrättningar, nämligen Portugal och Sverige. En historik över försöken i Sverige att åstadkomma en förbättrad statistik finnes inskjuten. Denna historik är i det hela utförligare än utskottets, men

¹ Med säkerhet kan antagas, att den person, som varit Henschen behjälplig härvid, var C. E. Ljungberg, vilken sedermera blev den statistiska kommitténs sekreterare.

² De andra reservationerna rörde i allmänhet endast frågan, huruvida ett särskilt anslag borde beviljas för de förberedande åtgärderna.

nämner eget nog ingenting om reformförsöken 1823 och 1844. Som särskilt försmädligt ansåg motionären, att Sverige i avsaknad av ett lämpligt organ icke hade kunnat låta representera sig vid den statistiska kongressen i Bryssel 1853, dit såväl Norge och Danmark som så avlägsna länder som Förenta Staterna och Egypten sändt deputerade.¹ Det saknades ingalunda intresse för statistik i Sverige, men det saknades enhet, drift och liv i den officiella statistiken. Motionären berörde även de genom åtskilliga kommittéer åstadkomna utredningarna och hur desamma oftast blivit färdiga först sedan den fråga, för vilken resp. kommitté blivit tillsatt, redan förlorat sin aktualitet. Enda botemedlet vore att skapa ett ständigt verksamt centralt statistiskt organ. »Vad själva organisationen av ifrågasvarande institution angår», fortsatte motionären, »torde det icke vara lämpligt att här ingå i något detaljerat förslag, helst det torde vara lämpligast att ständerna endast anvisa medel därtill, men åt regeringen överlämna själva verkställigheten av beslutet. Det torde dock tillåtas anmärka, att tvänne olika systemer för en sådan organisation gjort sig gällande i utlandet, det ena bestående däruti, att en kommission, sammansatt av ansedde och vetenskapligt bildade män, kontrollerar och i sista hand bestämmer arbetets gång, vilket dock i sin helhet och huvudsakligen ledes av en sekreterare eller byråchef, det andra åter däruti, att någon utmärktare statistiker, med tillhjälp av underordnade tjänstemän, ombesörjer hela arbetet, för vilket han ensam ansvarar. Hos oss torde det förra systemet, åtminstone till en början, vara att föredraga, i synnerhet om tabellkommissionen komme att förenas med eller rättare uppgå uti den nu föreslagna institutionen, emedan man då redan ägde en given basis, på vilken man blott har att bygga vidare. I allt fall synes tabellkommissionen böra i sitt nuvarande skick upphöra, då tvenne inrättningar, som båda, ehuru i olika omfattning, hava samma bana och syftemål, icke synas böra förtgå vid sidan av varandra, och en sådan indragning dessutom skulle leda till besparing av kostnader». — Motionären betonar vidare ett huvudvillkor, därest ändamålet med en statistisk byrå skulle vinnas, nämligen att densamma erhöles en full-

¹ Frånvaron av svensk representation vid kongressen i Bryssel lär emellertid ha berott därpå, att Fr. Th. Berg, som skulle resa dit, genom den utbrutna koleraepidemien hindrades att företaga resan.

komligt fri och oberoende ställning, med rättighet att från alla auktoriteter infordra nödiga upplysningar. »Dess föreståndare måste så väl till ämbetsställning som löneinkomster vara så oberoende, att han vid meddelandet av sina omdömen icke behöver se till om det klingar *angenämt*, vare sig för styrelse, ständer eller auktoriteter, utan blott om det är *riktigt*; att han ej förut beräknar, vart han *vill* gå, utan att han låter föra sig dit flitig forskning och ärligt efter-sinnande av sig själva leda honom». — Chefen i fråga borde äga en vidsträckt praktisk erfarenhet i statistiska arbeten, i förening med vetenskaplig underbyggnad, grundlig kännedom om statistikens utveckling i andra länder samt kärlek till saken, vilken icke finge betraktas såsom en vanlig tjänstebefattning. För övrigt måste byrån vara försedd med ett rikhaltigt statistiskt bibliotek ävensom hava tillgång till åtminstone de viktigaste inländska tidskrifter och tidningar samt sådana utländska blad, som sysselsätta sig med statistiken.

Henschens motion syftade sålunda även den, ifall man kompletterar själva motionens uttryck med den ovan citerade bilagans, till en ganska utpräglad centralisering av statistiken. De båda alternativ, som omnämns i bilagan, angiva snarare kollegial och byråkratisk organisation av det nya ämbetsverket än de system, vilka sedermera brukat betecknas som centralisation och decentralisation av statistiken.

Sammansatta utskottets betänkande godkändes av två stånd, men återremitterades av borgare- och bondestånden. Inom sistnämnda stånd rådde mycken opposition mot det tillstyrkta anslaget och även en viss motvilja vid tanken på ett nytt ämbetsverk, »med president och bisittare». En ledamot, f. d. talmannen Nils Pehrsson, framkastade tanken, att ändamålet kunde vinnas på enklare sätt, om blott Kommerskollegii statistiska kontor bleve sammanslaget med Tabellkommissionen.

Utskottet vidhöll sitt förslag, som då blev antaget av tre stånd. I bondeståndet rådde fortfarande motstånd, ehuru väl en ledamot, Ola Månsson, varmt talade för saken, menande att det vore gagneligt om man på *ett* ställe finge reda på de upplysningar, man nu finge söka hos Kommerskollegium, Tabellkommissionen, landshövdingeämbetena, Lantbruksakademien m. fl. myndigheter. Genom

de tre högre ståndens samstämmiga beslut var emellertid riksdagskrivelsen godkänd, trots bondeståndets avslag. Skrivelsen överensstämde i allt väsentligt med sammansatta utskottets förslag.

Riksdagsskrivelsen ledde som bekant därtill, att Kungl. Maj:t den 7 december 1854 tillsatte en kommitté, bestående av presidenten C. D. Skogman såsom ordförande, medicinalrådet Fr. Th. Berg, professor F. F. Carlson (en av motionärerna) och arkivarien C. G. Styffe; såsom sekreterare tjänstgjorde dåvarande kanslisten i Kammarkollegii advokatfiskalskontor C. E. Ljungberg.

Att närmare ingå på arbetena inom kommittén eller dess den 18 juni 1856 avgivna betänkande är här icke rätta platsen. Det må vara nog att framhålla några drag i betänkandet. Att börja med sökte det klargöra begreppet statistik och därvid göra boskillnad mellan det siffermässiga bokförandet av rörliga förhållanden i avseende å näringar, folkmängd, befolkningens sammansättning o. s. v. samt å andra sidan allmänna beskrivningar över land och folk, vilka beskrivningar nog föresvävat tidigare reformsträvare vid deras yrkanden på en »riksstatistik»; dylika önskningar stodo ju för övrigt tämligen i överensstämmelse med den då ännu rätt spridda Achenwallska uppfattningen av statistiken. Med avseende å den officiella statistikens organisation föreslog kommittén, »att de centrala förvaltande verk och myndigheter, som för närvarande hava sig uppdraget att avgiva underdåniga berättelser av statistiskt innehåll, fortfarande bibehållas vid åliggandet att insamla och bearbeta de statistiska uppgifter, som i följd av ämbetsverkets föremål och instruktion samt den allmänna plan för den officiella statistikens bearbetning, vilken av Kungl. Maj:t kan varda i nåder fastställd, dem vart för sig tillkomma, men att däremot nuvarande tabellkommissionen såsom sådan upphör och ombildas till ett nytt statistiskt ämbetsverk, som jämte hela befolkningsstatistiken får till föremål de grenar av statistiken, vilka kunna prövas bliva men hittills icke utgjort ämne för officiell bearbetning av något centralt förvaltande verk». Den dåvarande tabellkommissionen skulle, som sagt, omändas till ett nytt ämbetsverk med två avdelningar, den ena, benämnd Statistiska beredningen, utgörande en huvudsakligen rådplägende och kontrollerande församling, den andra, Statistiska centralbyrån,¹

¹ Kommittén använde benämningen Statistiska tabellkommissionens central-

ett verkställande organ, med en chef, tre andra tjänstemän på stat samt nödigt antal extraordinarie tjänstemän och tillfälliga biträden.

En kungl. proposition i huvudsaklig överensstämmelse med kommitténs förslag överlämnades till 1856 års riksdag. Den fick icke över allt ett välvilligt mottagande. På riddarhuset kritiserade greve David Fröhlich kommitténs vidlyftiga betänkande samt det förhållandet, att en kommittéledamot fått företaga en kostsam utländsk resa; man hade, menade han, kunnat med detsamma organisera ämbetsverket, då betänkandet knappast innehölle något nytt i sak utöver vad han, Fröhlich, redan år 1844 föreslagit. Han ansåg onödigt med en »chef de parade» och önskade införa honorar för fullgjorda arbeten i stället för »stora löner». För övrigt synes han mest ha tänkt på den blivande jordbruksstatistiken. — Fröhlichs memorial remitterades, liksom propositionen, till statsutskottet.

Statsutskottets betänkande, avgivet den 25 augusti 1857, framhöll att R. St. själva begärt ett statistiskt ämbetsverk, att kommitterade funnit de av riksdagen uttalade åsikterna bekräftade av erfarenheten samt att Kungl. Maj:t i allt väsentligt följt kommitténs förslag. Propositionen tillstyrktes därför, dock med några ändringar: föreståndarens (utskottet ogillade benämningen chefen) avlöning nedsattes från 5000 till 4500 rdr, ett par andra titlar strökos och alla tjänstemännen i det nya verket förbjödos att tillika innehava annan allmän befattning.

Vid behandlingen å riddarhuset förekom en rätt långvarig debatt. Flera talare påyrkade att föreståndarens avlöning skulle höjas till det av Kungl. Maj:t föreslagna beloppet, och förbudet att inneha annan allmän befattning borde ej gälla flera tjänstemän än föreståndaren och sekreteraren. Å andra sidan funnos de, som uttryckte sitt ogillande av hela den föreslagna institutionen. I ett temperamentsfullt anförande förklarade herr Cederschiöld, att nyttan av ett statistiskt ämbetsverk vore tvivelaktig med mindre man först sörjde för, att primäruppgifterna bleve tillförlitligare; »statistiska uppgifter kunna i allmänhet betraktas som en samling större eller mindre osanningar». Gentemot detta framdrog herr Bråkenhielm ett karakteristiskt exempel på statistiska uppgifters relativa värde. Han förbyrå; av bekvämlighetsskäl förkortade dock kommittén själv denna benämning till Statistiska centralbyrån.

modade, att om han frågade den föregående talaren: »Hur långt är det till Järva?», skulle han få till svar: 36000 alnar. Han (Bråkenhielm) ville emellertid åtaga sig att bevisa, att det vore osanning; »men detta är likväl en osanning, som betalas med pengar». En del förhållanden, som Cederschiöld påtalat, visade just behovet av en statistisk centralbyrå. — Adeln biföll utskottets förslag med någon förhöjning av anslaget. Pr. St. ville höja föreståndarens avlöning (till vad Kungl. Maj:t föreslagit) och att förbudet mot att innehava annan allmän befattning endast skulle gälla föreståndaren och sekreteraren. Borg. St. godkände utan debatt utskottets förslag och detsamma blev likaledes antaget av Bd. St. sedan ett par ledamöter tillstyrkt det. Den slutliga riksdagsskrivelsen blev i enlighet med utskottets förslag. Den kungl. propositionen var därmed i huvudsak antagen av riksdagen. Den 5 maj 1858 förordnades Statistiska centralbyråns första chef (Fr. Th. Berg), den 22 juli tillsattes, efter förslag av den nyutnämnde chefen, på extra stat de övriga tjänstemän, åt vilka riksdagen beviljat medel, med juli månads utgång upplöstes den ärevördiga »Kommissionen över tabellverket», och den 1 augusti samma år trädde Statistiska beredningen och Statistiska centralbyrån i verksamhet.

Det ingår icke i planen för denna uppsats att skildra de förändringar, statistikens organisation genomgått efter 1858. För kuriositetens skull må här omnämnas en motion, väckt vid den riksdag, som följde närmast efter Statistiska centralbyråns inrättande, eller riksdagen 1859—1860. Då framställde nämligen på riddarhuset frih. Marks von Würtemberg ett förslag, att då inom Statistiska centralbyrån torde förekomma beräkningar, som taga i anspråk mindre allmänna matematiska insikter, borde vid centralbyrån anställas en särskild tjänsteman under benämningen kalkylator; hans avlöning skulle bestämmas till 2000 rdr och han skulle få avkortad tjänstgöringstid samt ej vara förhindrad att tjänstgöra även i andra verk. Det må lämnas därhän, i vad mån detta förslag om en särskild matematisk expert kan betraktas som en förelöpare till moderna krav på den matematiska statistikens beaktande i de officiella statistiska arbetena. — Förslaget blev avstyrkt av St. U., enär varken Kungl.

Maj:t eller ämbetsverkets chef begärt någon tillökning i anslaget. Riksdagen avslög då motionen.

Ett par reflexioner tränga sig fram vid betraktandet av reformsträvandena på statistikens område under förra delen av 1800-talet. I början rådde tydligen inom riksdags- och andra kretsar rätt mycken osäkerhet om vad man egentligen ville vinna. Närmast synes man ha tänkt på jordbruks- och över huvud näringsstatistik, troligen i förening med allmän beskrivning över landet. Småningom kristalliseras begreppen ut, och om icke förr så blevo genom 1854 års kommitté gränserna uppdragna. Då framställde sig i stället frågan om centralisation eller decentralisation. Skulle alla, eller åtminstone de flesta, viktigare statistikens grenar samlas hos det nya ämbetsverket, eller skulle olika ämbetsverk utge statistik var och ett i de ämnen, som syntes ligga dess övriga verksamhetsfält närmast? Det saknades vid denna tid icke förespråkare för den förra riktningen. Motionärerna vid 1853 års riksdag synas ha mer eller mindre lutat ditåt. Den man, som blev den drivande kraften inom den statistiska kommittén, Fr. Th. Berg, ansåg däremot, att man i främsta hand borde taga till mönster Belgien, där den berömde Quetelet ordnat statistiken så, att berättelser utgavos av olika verk men som enande band mellan dem fungerade en rådpläggande kommission. I huvudsak var det Bergs mening som segrade. Dock hade kommitténs (och regeringens) förslag karaktären av en kompromiss. Enligt det samma skulle ju, som ovan nämnts, »de centrala verk och myndigheter, som *för närvarande*¹ hava sig uppdraget att avgiva underdåniga berättelser av statistiskt innehåll, fortfarande bibehållas vid åliggandet att insamla och bearbeta de statistiska uppgifter, som — — — dem vart för sig tillkomma, men däremot det nya statistiska ämbetsverket få, jämte hela befolkningsstatistiken, till föremål de grenar av statistiken, vilka kunde prövas höra bliva, men hittills icke utgjort ämne för officiel bearbetning av något förvaltande verk».

Kommitténs avsikt synes sålunda ha varit, att det nya statistiska ämbetsverket skulle, i den mån behov av ny statistik yppade sig, övertaga densamma, varigenom småningom en viss grad av centra-

¹ Kursiverat här.

lisation skulle ha uppstått. I verkligheten kom utvecklingen att taga en annan riktning.

Den nya serien *Bidrag till Sveriges officiella statistik* räknade i början 7 eller 8 litterae. Under 1860-talet och början av 1870-talet ökades antalet raskt, sedan tillkom ytterligare en och annan, så att vid sekelskiftet antalet litterae utgjorde 23, varav ett par voro ytterligare uppdelade på olika grenar. Härtill kommo de statistiska publikationer, som icke ingingo i serien, exempelvis bankrapporter och den från slutet av 1890-talet uppvuxna arbetsstatistiken. Av all denna statistik utgavos 7 litterae av Statistiska centralbyrån, allt det övriga av olika verk och myndigheter, ungefär ett tjog till antalet, verk för vilka det statistiska arbetet icke var huvudsaken. Denna splittring var ej följden av någon bestämd plan hos regering och myndigheter, utan hade utvecklats sig så småningom. Uppgiften att hålla samman all denna statistik skulle åligga den rådplägende kommissionen. Denna hade under tiden förändrats såväl till namn som sammansättning. Enligt 1858 års författning skulle Statistiska beredningen, i vars arbeten chefen för Civildepartementet ägde, så vitt hans övriga ämbetsgöromål det medgäve, att som ordförande deltaga, i övrigt utgöras av en ämbets- eller tjänsteman från vart och ett av de förvaltande verk och myndigheter, vilkas verksamhetskrets omfattade ämnen av *huvudsaklig vikt*¹ för den officiella statistiken, samt ett visst antal för bestämd tid förordnade ledamöter, utsedda bland vetenskapsidkare m. fl.² Beredningen avlöstes år 1886 av Statistiska tabellkommissionen — en benämning som dittills formellt hade tillkommit Beredningen och Centralbyrån gemensamt. Tabellkommissionen bestod — och består än i dag — av Statistiska centralbyråns chef som självskriven ordförande och en ledamot från vart och ett av de verk, som utgiva delar av *Bidrag till Sveriges officiella statistik* (numera ersatt av serien *Sveriges officiella statistik*). Kommissionen kom sålunda redan från början att bli en ganska månghövdad församling. Bland dess ledamöter voro åtskil-

¹ Kursiverat här.

² Oavsett cheferna för Civildepartementet och för Statistiska centralbyrån kom Beredningen i sin första uppsättning att bestå av 3 ledamöter, som förordnats i kraft av sitt ämbete, nämligen chefen för Topografiska kåren, överdirektören vid Lantmäteriet och sekreteraren i Lantbruksakademien, samt 4 särskilt förordnade ledamöter.

liga icke-fackmän; det var nämligen ganska vanligt, att de förvaltande verk, som hade att utse en ledamot i T. K., därtill valde någon i anciennitet stående avdelningschef, icke den tjänsteman inom verket som ombesörjde dess statistiska berättelser. I riksdagens skrivelse den 16 maj 1903 angående rikets officiella statistik framhölls också, bland andra brister i denna statistik, särskilt att Tabellkommissionens sammansättning och arbetsätt icke vore tillfredsställande. Tvenne utvägar till avhjälpande av statistikens brister framhölls i sagda skrivelse. Den ena och mest genomgripande vore att sammanföra den officiella statistikens olika grenar, med vissa undantag såsom post-, telegraf- och järnvägsstatistiken, till ett enda ämbetsverk, Statistiska centralbyrån. En annan, mindre betydande men ej därför överksam vore att, med bibehållande av den yttre fördelningen av landets statistik, söka åstadkomma större sammanhang och mera fackmässig ledning, vilket skulle ske bl. a. genom att giva T. K. en mindre mångtalig men mera fackmässig sammansättning.

Den, med anledning av anförda riksdagsskrivelse, år 1905 tillsatta statistiska kommittén föreslog som bekant en organisation, vilken innebar en betydande om också icke extrem centralisering av statistiken. Men kommitténs förslag, som på andra områden, t. ex. de statistiska publikationernas format och utstyrsel, medförde avsevärda reformer, ledde i fråga om organisationen icke till mycket. Endast rättsstatistiken blev överflyttad till Statistiska centralbyrån. Sveriges statistik har alltså förblivit i hög grad decentraliserad.

Nu kunna helt visst skäl anföras såväl för den ena som för den andra organisationsformen.¹ Det blir ytterst en smaksak, hos vilkendera man tror sig finna de största fördelarna och de minsta olägenheterna. I verkligheten har, efter vad det vill synas, Sverige för långa tider framåt gjort sitt val. En centralisering, som efter all sannolikhet skulle varit lätt att åstadkomma i slutet av 1800-talet och som ännu år 1910 skulle ha gått att genomföra, synes nu ligga utanför de praktiska möjligheternas gräns. Men om en sak borde man kunna någorlunda enas. *Ifall* man väljer att ha den officiella statistiken utplanterad på ett större antal olika verk, blir det så myc-

¹ En översikt över skälen för och emot de båda alternativen finnes i Statistiska kommitténs betänkande, sid. 72—82.

ket angelägnare, att det sammanhållande bandet dem emellan bevaras i fullgott skick. Och just härutinnan brister det för närvarande hos oss.

I ett eller par av de kommittébetänkanden, som under de senaste årtiondena sett dagen, har den förmodan framkastats, att såväl Statistiska beredningen som dess efterträdare T. K. varit utan nämnvärd betydelse för det statistiska arbetet. I olikhet härmed framhöll, vid den diskussion inom Statistiska föreningen vilken gav den första impulsen till motionerna vid 1903 års riksdag och därigenom till riksdagsskrivelsen om statistiken, dåvarande förste aktuarien Gustav Sundbärg, att enligt hans mening måste en bestämd skillnad göras i omdömet över Beredningens och Tabellkommissionens verksamhet. Särskilt under tidigare år, då åtskilliga av statistikens grenar nyordnades, hade Beredningen nedlagt ett avsevärt arbete, och även sedermera hade dess verksamhet ej varit betydelslös. Tabellkommissionen hade däremot ej fyllt måttet. — Ett noggrant aktgivande på handlingarna från äldre tider synes mig ägnat att bestyrka Sundbärgs omdöme.¹

De förnämsta brister, som Statistiska kommittén framhöll hos T. K. voro, att vissa medlemmar saknade insikter i och intresse för statistik, att viktiga statistikgrenar såsom arbetsstatistiken voro orepresenterade däri, slutligen att kommissionen var ett alltför månghövdat och tungrott organ. Under de år, som sedan följt, hava de båda förstnämnda bristerna blivit till stor del avhjälpna. Men den tredje kvarstår oförminskad, ja ökad, i följd av tillkomsten av nya statistikutgivande verk. Och då kommissionen blivit en så ohanterlig apparat, har följden blivit, att man så vitt möjligt uraktlåtit att använda den. Veterligen hava inga verkliga sammanträden hållits sedan 1924, om än inkomna handlingar delgivits ledamöterna »per capsulam».

För varje forskare torde det dock stå klart, att avsaknaden av ett verkligt sammanhållande organ inom den statistiska administrationen är till skada. Ännu i dag gälla i viss mån Henschens och Ljung-

¹ Indirekt har förf. till dessa rader fått Sundbärgs omdöme bekräftat även från annat håll, nämligen genom samtal med framlidne general J. O. B. Stecksén, vilken såsom chef för Generalstabens topografiska avdelning tillhört Statistiska beredningen åren 1883—1886. Jfr ock Statistisk tidskrift, årg. 1886.

bergs ord från år 1853, att det saknas ingalunda intresse för statistik i Sverige, men det saknas enhet i den svenska statistiken.

I denna uppsats använda förkortningar:

- R. St. = Rikens ständer
- R. A. = Ridderskapet och adeln
- Pr. St. = Prästeståndet
- Borg. St. = Borgareståndet
- Bd. St. = Bondeståndet
- K. U. = Konstitutionsutskottet
- St. U. = Statsutskottet
- T. K. = Tabellkommissionen.

Anm. Det bör omnämnas, att även vid återgivandet av äldre handlingar är stavningen här i regeln normaliserad.

Litteratur:

- Betänkande och förslag rörande inrättandet af ett statistiskt embetsverk. Afgifvet den 18 juni 1856.
Statistiska kommitténs betänkande. Avgivet den 7 sept. 1910.
L. Widell: Statistiska Tabellkommissionen 1756—1906 (i Statsvetenskaplig Tidskrift 1906).
E. Arosenius: Bidrag till det svenska tabellverkets historia. Statistisk tidskrift (olika årg.).

ÖVERSIKTER OCH MEDDELANDEN

Fyllnadsvalet i Bryssel Rexismen¹ syntes sedan slutet av förra året den 11 april 1937. ha förlorat något av sin »dynamism». Ledarens många politiska missgrepp hade i viss mån minskat entusiasmen i partiets djupa led. I februari detta år visste ryktet förmåla, att Degrelle förberedde en ny, stort anlagd aktion mot regimen. På ett massmöte den 7 mars demaskerade han sina batterier och meddelade, att en rexistisk deputerad för Bryssel med suppleanter avgått, att ett fyllnadsval sålunda vore nödvändigt, att folket skulle få tillfälle att ånyo och än tydligare uttala sin avsky för den nuvarande regimen och sitt förtroende för Rex, att Rex denna gång inte skulle ställa upp »vilken rexist som helst» som kandidat utan att »Jag, Léon Degrelle» utmanade regeringschefen van Zeeland till ett valenvig.

Degrelle hade omedelbart efter valet i maj 1936 förklarat sig ha för avsikt att framtvinga ideliga nyval, till dess Rex ägde majoritet i parlamentet; men då intet dylikt skett, torde man i regel ha utgått från att han övergivit denna plan. Hans tal av den 7 mars väckte också stor bestörtning och skapade en viss osäkerhet rörande det sätt, varpå man skulle möta utmaningen. Somliga önskade, att regeringen skulle ta upp handsken, andra att övriga partier ej skulle ställa upp någon motkandidat, vissa att kammaren helt enkelt skulle vägra mottaga vederbörande deputerads demission,² några slutligen, att parlamentet omedelbart skulle anta ett sedan en längre tid vilande lagförslag, som förebyggde fyllnadsval, och ge det retroaktiv verkan. Regeringen diskuterade läget i långa konseljer; tisdagen den 9 mars fattade den sitt beslut: den som det vill synas motvillige van Zeeland övertalades, enligt uppgift av liberaler och socialister, att, utan något partis investitur, ställa upp som kandidat för regimen, för dem, vilka önska i lugn, laglighet och frihet, i enlighet med landets traditioner, arbeta för rikets utveckling och förnyelse, mot den, som stör det inre lugnet, angriper landets institutioner och vill kasta folket ut i ett vådligt äventyr, som van Zeeland uttryckte sig i kammaren

¹ Jfr Statsvetenskaplig Tidskrift, Häfte 1 1937, s. 50 o. f.

² I politisk avsikt framkallade fyllnadsval äro givetvis föga förenliga med det belgiska valsystemet; men regering och parlament hade svårt att urgera den synpunkten, då arbetarpartiet 1935 låtit nuvarande utrikesministern Spaak göra samma manöver som nu Degrelle.

den 9 och i sitt valmanifest av den 12 mars. Liberaler och socialister anslöto sig omedelbart och med entusiasm, katolikerna senare och med någon tvekan till premiärministerns kandidatur; kommunisterna förklarade sig ämna rösta mot Degrelle och sålunda för van Zeeland, utan att detta innebure, att de delade övriga partiernas synpunkter på de politiska problemen.

Det är naturligtvis omöjligt att här i detalj eller ens i dess stora linjer skildra valkampanjen. Men vissa moment av större intresse förtjäna att antecknas.

Valets principiella innebörd var i början klar: demokratin i dess parlamentariska form mot diktatur och statstotalism. Men denna huvudtanke omgavs av de olika partierna med skiftande betydelse. Liberalerna torde ha varit de, som minst förvanskade den principiella frågan. Socialisterna underströko kraftigt stridens ekonomiskt-sociala aspekt: för en djärv social reformpolitik mot »reaktionen» samt, under fältropet: No passaran, dess karaktär av en kamp mot »den internationella fascismen»; det senare målet var kommunisternas enda. Katolikernas ställning var tvetydig; under hela valrörelsen uttalade dess konservativa flygel sitt ogillande av trepartiregeringen, av van Zeelands sociala reformprogram, framställde denne som »marxisternas fånge» samt anförde principiella betänkligheter mot att rösta med socialister och kommunister. Några inflytelserika katolska pressorgan uppmanade till blankning som ett sätt att på en gång ta avstånd från Rex och från den nuvarande regeringen.

Rexisternas ställning var klar: de spelade ut sitt bästa kort mot regimen. Deras kampanj fördes delvis efter samma linjer som 1936: mot det offentliga livets moraliska försumpning, mot marxismen, mot »Frente popular»; nya inslag voro kampen mot »Kerenskij-van Zeeland» och mot hotet om autodaféer på det katolska prästerskapet o. s. v. De flamländska nationalisterna stödde, som det vill synas utan entusiasm och med stor försiktighet vallonen Degrelle.

Valstriden kom att utkämpas med en fruktansvärd våldsamhet och en förbluffande fördomsfrihet vid valet av vapen. Från bägge sidor fördes press- och mötespolemiken med uttryck och tilltalsord, vartill den svenska politiska vokabulären i varje fall hittills lyckligtvis saknar ens tillnärmelsevis adekvata översättningar. Det snart sagt enda undantaget från dessa metoder utgjordes av premiärministerns anföranden.

Stridens två första veckor syntes båda ganska gott för Rex tack vare både dess effektiva reklammetoder och katolikernas splittring. Ett markerat omslag inträffade i och med van Zeelands personliga framträdande inför valmännen. Det visade sig, att den lågmälte premiärministerns hövliga, värdiga, av fosterländskt patos burna, formellt högtstående om än något akademiska värtalighet och de meddelanden om vissa, ännu i februari av regeringen som omöjliga förklarade skattelindringar, han kunde lämna sitt auditorium, förmådde i kanske lika hög grad som Degrelles skickliga men något

larmande valtal uppväcka massans entusiasm. Under valkampanjens senare del drevo de energiska valbossarna fram en van Zeelandkult («Han har räddat landet») som icke saknade beröringspunkter med rexisternas »chefs»-mystik.

Att premiärministern skulle vinna mandatet var från början matematiskt klart; att Degrelle ej skulle uppnå några mer betydande framgångar var tydligt i slutet av mars. Det stora frågetecknet var antalet blanka röster. Då detta blev uppenbart, var Degrelle nog originell och fördomsfri för att uppmana katolikerna till blankning! Hans motståndare fördömde blankningen nästan ändå mer än öppet ställningstagande för Rex.

Den 9 april — två dagar före valet — kom så det förmodligen avgörande momentet i denna strid. Kardinal-ärkebiskopen av Malines tillställde i anledning av ett utmanande tal av Degrelle tidningarna en kommuniké, vari han under beklagande av att han såge sig tvungen ingripa, förklarade sig »uttryckligen fördöma Rex' metoder och fundamentala grundsatser», då han ansåge sig övertygad, att Rex utgjorde »en fara för Kyrkan och landet»; »varje katoliks plikt (vore) sålunda klar» och blankning »förkastlig».

Kardinalens ingripande väckte ett enormt uppseende. Det torde ha givit upphov till svåra inre strider hos många troende, men val-siffrorna visa, att han i regel åttlytts.

Degrelle svarade samma dag med en föga mindre sensationell kommuniké. Han förklarade sig vara en Kyrkans lydige son och att han blott hoppades, att kardinalen ville »precisera vari våra metoder och grundsatser äro förkastliga», varpå omedelbart alla »modifications désirées» skulle företagas i det rexistiska programmet.

De belgiska biskoparna förklara i sitt herdabrev julen 1936, vartill kardinalen uttryckligen hänvisat, att de förkasta varje tendens till diktatorisk regim, varav de »inte vänta sig något gott för Kyrkan»; de vilja bevarandet av en sund »régime de liberté», för vilken politiska partier äro en nödvändig förutsättning; likaledes förkasta de varje politiskt system, som vill lägga ungdomens fostran i statens händer (Rexismens teoretiker J. Denis har givit uttryck åt dylika tankar) och varje parti, som splittrar de katolska sociala organisationerna (Rex har sökt uppbygga egna fackföreningar o. d.) samt understryka betydelsen av ett enat parti, vilket i första hand vill försvara katolicismen. Kort sagt, herdabrevet uttalar sig klart för Belgiens politiska traditioner och förkastar — dock utan att nämna några namn — idéer, som voro grundläggande i den rexistiska doktrinen. Degrelles erbjudande att i av kardinalen önskad riktning modifiera sitt program skulle sålunda i verkligheten leda till ett nästan totalt desavouerande av de tankar, han kämpat för under sin politiska bana.

Kardinal-ärkebiskopens uttalande är av det största intresse både inrepolitiskt — sällan eller aldrig har Kyrkan så direkt och så officiellt ingripit i en pågående valstrid — och ur allmän, katolsk synpunkt: det var förebådat ej endast av det citerade herdabrevet utan

även av en prononcerat van-Zeeland-vänlig artikel i Vatikanens officiösa organ, Osservatore romano, den 17 mars. Icke endast vänsterpartierna i Belgien utan även den katolska kyrkan ha sålunda ansett valet mellan van Zeeland och Degrelle vara en europeisk händelse. Det räcker att erinra om att fördomandet av Rex i tiden ungefär sammanfaller med offentliggörandet av encyklikan *Mit brennender Sorge*.

Valet ägde rum den 11 april och gav följande resultat: van Zeeland 276,000, Degrelle 69,000 och blanka 18,000 röster. Regeringschefen erhöll sålunda 21,000 röster mer än katoliker, liberaler, socialister och kommunister och Degrelle inemot 5,000 färre än rexister och flamländska nationalisterna 1936; antalet blanka (och ogiltiga) röstsedlar gick ned med c:a 10,000.

Siffermässigt sett blev det sålunda en överväldigande seger för premiärministern. Det vill emellertid synas, som om hans auktoritet vis å vis parlamentet och regeringen knappast stigit i motsvarande grad, och de fyra partier, som stött honom, ha återgått till sina tidigare positioner. Valets så att säga negativa betydelse är däremot oomtvistlig. Degrelles auktoritet har lidit ett fruktansvärt avbräck, rexismens politiska anseende är högst skamfilat, och Kyrkans fördomande torde ha allvarligt skadat partiets livsnerv. De flamländska nationalisterna visa tydliga tendenser att lämna det sjunkande skeppet; f. ö. framgick det under valkampanjens sista skede, att förbindelsen med Rex blott varit en tillfällig, strategisk finess. Men om partiet Rex under Degrelles ledning i närvarande stund tills vidare förefaller satt ur stridbart skick, torde detta inte innebära, att rexismen som rörelse eller rättare sagt som en viss allmän tendens mot den parlamentariska demokratin och mot det nuvarande politiska läget i Belgien spelat ut sin roll. I striden mot den fruktansvärdaste koalitionen, belgiskt politiskt liv skådat, och mot den kyrkliga auktoriteten avfölo inte ens 10 % av väljarna från 1936. Att i det traditionella politiska systemet reintegrera dem, som röstade mot van Zeeland, är en svår uppgift; ingenting garanterar, att den nuvarande regeringen och partierna äro den vuxna.

Carl-Henrik Höjer.

Kring presidentvalet i Finland. När 1919 års regeringsform i Finland genomdrevs, var man i högerkretsar — och särskilt på svenskt håll — föga belåten med den utformning författningen sent omsider erhållit. Betecknande voro Hufvudstadsbladets kommentarer. Den nya författningen var, skrev man, »icke som sådan» dålig. Men den förutsatte en representation med politisk ansvarskänsla och politisk mognad. Med den finländska enkammarens låga genomsnittsnivå kunde den bli i högsta grad vådlig för samhällsutvecklingen, synnerligast som det icke fanns någon motvikt »vare

sig i en modererande första kammare eller i en med tillbörlig myndighet utrustad första statsmakt».

Var då författningen helt utan någon motvikt av den art dylika kritiska yttranden åsyftade?

Man hade ju utan tvivel förlagt statsmaktens tyngdpunkt till riksdagen, ja man hade t. o. m. uttryckligen inskrivit parlamentarismens princip i författningen genom stadgandet, att statsrådets medlemmar borde åtnjuta riksdagens förtroende. Men likväl kan man knappast komma ifrån att författningens upphovsmän hade avsett att inom det parlamentariska statsskickets ram skapa utvecklingsbetingelser för en i viss mån självständig regeringsmakt. Denna skulle i sista hand baseras på statschefens möjligheter till självständigt ingripande. Författningen blev sålunda, teoretiskt sett, en egenomlig kombination av engelsk, eller om man så vill fransk parlamentarism och amerikansk presidentmakt. Den skilde sig härigenom från flertalet andra efterkrigsförfattningar — låt vara att parlamentarismen även i den finländska konstitutionen var den dominerande principen och presidentmakten kunde antas bli en latent faktor, som endast under vissa betingelser kunde få aktionsmöjligheter.

1917 års grundlagskommitté, som i det väsentliga stod bakom den 1919 antagna regeringsformen, hade lagt den största vikt vid valsättet såsom underlag för presidentens i viss mån självständiga ställning. Kommittén föreslog direkt folkval, verkställt i högst två valomgångar. En dylik metod förutsattes även i den Svinhufvudska senatens förslag till regeringsform (dec. 1917). Vid tiden för författningsstridens definitiva avgörande, våren 1919, förefanns dock en rätt stark opinion till förmån för val av president genom riksdagen, och denna opinion tryckte sin prägel på ministären Castréns proposition i författningsfrågan (maj 1919). Högern krävde emellertid val genom elektorer — ett valsätt som ursprungligen föreslagits av högermännen R. A. Wrede och J. K. Paasikivi i en reservation till grundlagskommitténs betänkande, och som även hade upptagits i det förslag till republikansk regeringsform, som vid tiden för 1918 års monarkistrider hade framförts av den republikanska oppositionen. Resultatet blev en kompromiss: statschefen skulle första gången väljas av riksdagen, men sedermera genom elektorer, och härvid skulle jämväl riksdagsmän kunna utses till valmän.

Enligt gällande bestämmelser försiggår valet av elektorer den 15 och 16 januari, varefter elektorerna den 15 februari sammanträda för att välja president. Såframt icke absolut majoritet för någon kandidat erhålles i någon av de två första valomgångarna, sker det slutliga valet mellan de två, som i andra omgången erhållit de flesta rösterna.

Av den motivering för indirekt folkval, som presteras såväl i Wredes och Paasikivis nyssnämnda reservation som i 1918 års förslag till republikansk regeringsform, framgår att förslagsställarna icke tänkte sig en amerikansk praxis, utan fastmer ville överlämna även det faktiska avgörandet åt elektorsförsamlingen. Mångparti-

systemet i Finland har givetvis varit ägnat att underlätta en praxis i överensstämmelse med dessa intentioner. Ett studium av de tre indirekta folkval, som hittills förekommit, synes dock ge vid handen, att en strävan att låta personfrågan spela en avgörande roll redan vid valen av elektorer i viss utsträckning — och efterhand allt tydligare — gjort sig gällande.

Före valen av elektorer år 1925 uppställde framstegspartiet riksbankschefen Ryti såsom presidentkandidat, medan samlingspartiet under valkampanjen utnyttjade Svinhufvuds namn. De övriga partierna togo icke bestämd ställning till personfrågan.¹ Vid själva presidentvalet höll endast framstegspartiet fast vid sin kandidat, medan samlingspartiet såg sig oförhindrat att redan i första omgången överge Svinhufvud till förmån för Suolahti. Slutresultatet blev som känt att en kompromisskandidat, den av agrarerna framförde Relander, blev vald.

År 1931 gingo partierna i betydligt större utsträckning in för på förhand nominerade kandidater. Samlingspartiet nominerade Svinhufvud och framstegspartiet Ståhlberg, medan agrarerna i en del valkretsar, men icke i alla, klart engagerade sig för Kallio. Socialdemokraterna framförde Tanner, men — såsom en iakttagare (Furuhjelm) påpekat — utan att ge sitt valförbund hans namn. Slutligen avgav en del av de svenska elektorskandidaterna uttryckliga deklarationer till förmån för Svinhufvud eller Ståhlberg. Själva presidentvalet gestaltade sig till en tvekamp mellan Svinhufvud och Ståhlberg med en knapp seger för den förre. Man synes dock ännu valdagen ha tänkt sig möjligheten av att en utomstående kompromisskandidat i sista stund skulle framföras, om än stämningen var emot en lösning av detta slag.

Vid förberedelserna för innevarande års val kunde såtillvida en tydlig förstärkning av tendenserna från föregående val observeras, som samtliga meningsriktningar utom den svenska borgerliga nu klart framförde sina resp. presidentkandidater redan vid elektorsvalen. Ett »övert partierna» stående valförbund — med samlingspartiet som kärna — framförde Svinhufvuds kandidatur; detsamma gjorde »Fosterländska folkrörelsen» (IKL), om också utan någon påfallande entusiasm, närmast på grund av rörelsens brist på egen lämplig kandidat. Framstegspartiet nominerade Ståhlberg, agrarerna Kallio och socialdemokraterna Tanner. Svenska folkpartiets ledning överlämnade till elektorskandidaternas fria val att ge förhandsdeklarationer eller att underlåta detta; dock formulerade man sitt uttalande härom på ett sätt, som syntes ge vid handen, att ledningen helst såg att dylika deklarationer icke gjordes. Emellertid framfördes kravet på deklarationer med anmärkningsvärd energi i flera svenskspråkiga tidningar. I och för sig var detta krav rätt naturligt: möjligheterna att inom den svenska valmans kåren skapa

¹ Jfr betr. valen 1925 och 1931 den koncisa framställningen i R. Furuhjelms artikel: »Huru det gick till vid presidentvalen åren 1925 och 1931» i Hufvudstadsbladet 14. 1. 1937.

intresse för elektorsvalen ökades givetvis i avsevärd grad, om förhandsdeklarationer gävos. Svårigheten låg i att situationer kunde uppstå, då en dylik deklaration innebar en black om foten för den elektor, som ville befrämja invalet av den från svensk synpunkt förmanligaste kandidaten. Det pointerades därför i olika pressuttalanden, att deklarationerna icke borde bli ovillkorligt bindande för resp. elektorer. »Var och en vet», skrev tidningen Östra Nyland, »att under valets gång kombinationer kunna förekomma, som rentav tvinga elektorerne att rösta på annan person än den de ursprungligen hållit på. Men detta hindrar på intet vis, att varje elektor måste hava en fast utgångsställning, en klar uppfattning om vilken presidentkandidat han så vitt möjligt utan att hans röst bortkastas skall skänka sitt stöd.» Emellertid synes denna klara insikt om att deklarationerna borde gälla reella alternativ, ej formella sådana, icke ha förefunnits på alla håll i det svenska lägret, något som sedermera, vid det slutliga valet av statschef, synes ha på ett ödesdigert sätt försvårat ställningstagandet för vissa av de svenska elektorerne.

Elektorsvalen gävo vid handen, att Svinhufvud uppbars av en mycket stark borgerlig opinion. De finska valförbunden för Svinhufvud fingo sammanlagt 86 elektorer, vilket innebar en ökning av antalet Svinhufvudanhängare bland de finska borgerliga elektorerne med 22, jämfört med 1931 års val. Härtill kom, att flertalet bland svenska folkpartiets 25 elektorer deklarerat för Svinhufvud. Man har på vänsterorienterat håll velat ställa denna frammarsch väsentligen mot bakgrunden av den energiska valpropagandan för Svinhufvud. Riktigast torde dock vara att helt enkelt hänvisa till dennes stora popularitet, som förmådde spränga de borgerliga parti-gränserna.

Agrarerna erhöles blott 56 elektorer mot 69 vid 1931 års val. För att stå i proportion till agrarpartiets riksdagsnumerär hade antalet bort vara inemot 80. Man kan alltså närmast tala om en förskjutning till Kallios nackdel bland agrarpartiets väljarmassor. — Elektorerne inom Ståhlbergs valförbund voro 36, vartill kommo 2 ur Svenska vänstern och ett mindre antal Ståhlbergssympatisörer inom Svenska folkpartiet. Resultatet gav vid handen, att Ståhlbergs anhängarskara på finskt håll, förklarligt nog, ingalunda var inskränkt till dem som vid riksdagsvalen röstat med framstegspartiet, om också en tydlig minskning ägt rum sedan 1931, då antalet finska Ståhlbergelektorer var 52. — I någon mån förvånande är, att de socialdemokratiska elektorerne (för Tanner) blevo blott 95. År 1931 hade de visserligen varit blott 90, men med hänsyn såväl till det starka intresse för presidentvalet, som numera uppstått inom partiet, som till den för socialdemokraterna jämförelsevis gynnsamma utgången av senaste års riksdagsval hade man kunnat vänta en större frammarsch för partiet. En riktig proportion till mandatstyrkan i riksdagen hade förutsatt över 120 socialdemokratiska elektorer.

Oaktat en tydlig strömning till Svinhufvuds förmån, såsom nyss sades, gjort sig gällande, voro möjligheterna för ett återval av den hittillsvarande statschefen knappast stora. Vid föregående presidentval hade agrarernas uppslutning kring Svinhufvud möjliggjort dennes val. Man kunde givetvis tänka sig denna manöver upprepad — bl. a. det faktum, att delar av agrarförbundets valmanskår synbarligen röstat för Svinhufvud, hade på visst sätt kunnat motivera ett dylikt steg — men *sannolik* var en dylik utgång i varje fall icke.

Särskilt Svinhufvuds kända ställningstagande till regeringsfrågan hösten 1936 (jfr Statsv. Tidskr. 1936 s. 460 ff.) hade gett anledning till en målmedveten strävan på socialdemokratiskt håll att förhindra hans återval. I den situation som uppkommit genom elektorsvalen funnos — såframt ingen ny kandidat framfördes — två tänkbara möjligheter för socialdemokraterna att uppnå detta resultat. De kunde rösta med agrarerna för Kallio. De kunde även ge sitt stöd åt Ståhlberg, men blott under förutsättning att ett tillräckligt antal svenskar förklarade sig villiga att medverka vid dennes val. Då socialdemokraterna föredrogo Ståhlberg framom Kallio, var det naturligt att de sonderade möjligheterna för en lösning efter den sistnämnda linjen. Omedelbart före valet försiggingo upprepade underhandlingar mellan dem och svenskarna i denna fråga. De förklarade sig komma att rösta för Ståhlberg i första valomgången, såframt svenska elektorer i tillräcklig mängd övergåvo Svinhufvuds kandidatur till förmån för Ståhlbergs. Blevde denne ej vald i första omgången, komme de, för att ej löpa några risker, att i följande omgång rösta på Kallio. Den svenska ledningen lyckades dock icke uppbringa det nödiga antalet elektorer, villiga att omedelbart övergå till Ståhlberg. Socialdemokraterna röstade icke desto mindre i första omgången på denne; de kunde räkna med möjligheten att svenskarna, ställda inför hotet av Kallios val, i sista stund ändå skulle lämna sin medverkan. Åtta svenskar voro emellertid oböjliga i det sista — ehuru de icke kunde vara okunniga om att de genom att rösta på Svinhufvud de facto bidrogo till valet av Kallio¹ —; Ståhlberg fick därför blott 150 röster, d. v. s. en röst för litet. Då socialdemokraterna i andra omgången fullföljde sin tillkännagivna avsikt att rösta på Kallio, och jämväl majoriteten av Ståhlbergs elektorer numera, inseende omöjligheten att få sin egen kandidat vald, övergick till Kallio såsom den andra »demokratiska» kandidaten, blev Kallio utsedd till republiken Finlands fjärde president med en rätt stark majoritet, 177 röster mot 104 för Svinhufvud och blott 19 för Ståhlberg.

Från de synpunkter som anlagts i denna framställning är det av ett visst intresse att konstatera, att man inom elektorsförsamlingen

¹ Ett par av dem torde ha förklarat sig villiga att i *andra* valomgången övergå till Ståhlberg! — Nämnas må, att den svenska elektorsgruppen underhandlade även med agrarerna; man sökte förmå dessa till uppslutning kring Svinhufvud under hänvisning till att de svenska elektorererna i annat fall kunde antas komma att ge sina röster åt Ståhlberg. Jfr E. von Borns broschyr »Kring presidentvalet», sid. 6 f.

synbarligen i rätt stor utsträckning hade den uppfattningen, att man icke vid detta val borde gå utanför kretsen av de fyra kandidater, som framförts vid valen av elektorer. Under tiden mellan elektors- och presidentvalen talade man visserligen rätt mycket, om eventualiteten av en kompromisskandidats framskjutande, och vid de underhandlingar som föregingo avgörandet torde man från svenskt håll ha hört sig för angående möjligheterna att få Rytis kandidatur accepterad, men det visade sig att tillräcklig resonans för ett dylikt förslag ej förefanns.

Om än den ovan berörda företeelsen på visst sätt kan anses tyda på en fortgående utveckling i riktning mot en inskränkning av elektorsförsamlingens fria val, är en annan omständighet snarast ägnad att framkalla ett motsatt intryck. Elektorerna utsågo till president en man, *mot* vars kandidatur en tydlig strömning framträtt bland väljarmassorna. Hade Svinhufvud med agrarernas hjälp blivit vald, hade man kunnat säga, att han på visst sätt förts fram av en folkopinion — som agrarelektorerna tagit hänsyn till —; detta kan emellertid på intet vis sägas om Kallio.

Dylika iakttagelser ge anledning till frågan, i vilken mån den invecklade apparat som vid presidentvalen i Finland måste sättas i gång överhuvud kan anses tjäna någonting till. Om, såsom meningen varit, själva sättet för val av president skall kunna medföra någon verkligt betydande förstärkning av hans position, är förutsättningen härför, synes det, att han vid valet framstår såsom uppbyggaren av en folkopinion. Finnes icke denna betingelse, är den formella omständigheten, att han valts, icke av riksdagen, utan av en skild korporation, knappast mera av någon grundväsentlig betydelse — de statsrättslärdes funderingar i motsatt riktning till trots.

Man synes efter det senaste valet på flera håll ha insett, att det rådande systemet för val av statschef är allt annat än ägnat att vinna popularitet. Ett visst intresse för direkta val synes ha gjort sig gällande, något som bl. a. framgår av uttalanden i en diskussion, anordnad av »Itsenäisyyden Liitto» (Självständighetsförbundet). Man har naturligtvis icke undgått att observera den nackdel hos de omedelbara valen, som ligger i att de synas förutsätta en ännu mera komplicerad apparat än de indirekta, särskilt med hänsyn till att mer än en valomgång kan antas bli behövlig. Det har dock i diskussionen framförts ett projekt, där den sistnämnda olägenheten är övervunnen. Endast en folkomröstning skulle företagas, men därvid skulle väljarna utpeka jämväl andrahandskandidater. En möjlighet att utan en andra omgång träffa valet mellan de främsta kandidaterna — såframt nämligen ingen av dem erhållit absolut majoritet — skulle härigenom skapas. Det bör i detta sammanhang nämnas, att den nuvarande statsministern Cajander för en tid sedan i riksdagen gjorde en hemställningsmotion rörande sättet för val av statschef, en motion där Cajander tänkte sig att valet »åtminstone i första stadiet skulle verkställas i form av direkt folkomröstning» (cit. enl. pressreferatet).

Omedelbara val vore givetvis mera än de nuvarande indirekta ägnade att förstärka statschefens position. Endast »stora namn» kunde komma i fråga, och den valde skulle sannolikt i många fall framstå såsom uppburen av en folkopinion. Här uppstår emellertid en ny fråga, frågan huruvida en dylik förstärkning av presidentens ställning överhuvud är önskvärd. Erfarenheten har visat, att parlamentarism och presidentmakt under vissa betingelser (särskilt förvirrade partiförhållanden) icke äro helt oförenliga, om än deras sammanförande innebära en teoretisk inkonsekvens. Det är dock ganska tvivelaktigt, om en plebiscitär presidentmakt i längden skall kunna utan svårartade konflikter vara sammankopplad med parlamentarismen. Exemplet från Weimarrepublikens Tyskland torde knappast kunna betraktas såsom direkt uppmuntrande. Från synpunkten av parlamentarismens stabilisering i Finland ter sig en reform i antydd riktning m. a. o. tämligen diskutabel. När man konstaterar detta och samtidigt finner att det nuvarande valsystemet är föga lyckat, frågar man sig om icke val genom riksdagen sist och slutligen vore den enklaste lösningen. Att en riksdagsvald president ingalunda behöver vara blott och bart en dekoration, torde Ståhlbergs exempel tillfyllest ha ådagalagt. Det har visserligen påståtts, att presidentens av grundlagsstiftarna förutsatta möjlighet att fungera såsom ett slags övervakare av att folkviljan förverkligas av representationen, d. v. s. närmast hans möjlighet att självständigt använda sin upplösningsrätt, helt skulle gå förlorad, om han valdes av riksdagen. Ett dylikt påstående innebär dock synbarligen en betydande överdrift. Redan Ståhlbergs bekanta riksdagsupplösning år 1924 ger vid handen, att den parlamentsvalde statschefens upplösningsrätt ingalunda behöver förbli ett praktiskt betydelselöst prerogativ. Det är knappast skäl att i detta avseende draga långt gående slutsatser av de speciella förhållandena i Frankrike.

Sven Lindman.

Aktenskapsfrekvensen och nativiteten Statistiska Centralbyrån har under de sista åren. i dagarna utsänt de sedvanliga preliminära uppgifterna om befolkningsrörelsen i Sverige 1936. Av dessa framgår, att den starka ökningen av antalet ingångna äktenskap, som inträffade 1934 och 1935 och som även kunde, ehuru svagt, skönjas under år 1933, fortsatt under år 1936. Siffrorna för dessa år äro cirka 43,000, 48,000, 51,000 och 53,000 medan det normala antalet under de fem närmast föregående åren varit ungefär 42,000.

Huru denna ökning fördelar sig på första giften och omgiften är ännu icke bekant, men även om den stigande skilsmässofrekvensen under de sista decennierna skulle haft till tänkbar följd en icke obetydlig ökning av antalet omgiften måste dock huvudparten av

ökningen i totalantalet ingångna äktenskap hänföra sig till första giften. Detta måste innebära att äktenskapsfrekvensen, d. v. s. relationen mellan antalet första giften och antalet ogifta personer, stigit med säkerligen minst 25 % under de sista tre åren.

Den svenska äktenskapsfrekvensen, som av ålder varit synnerligen låg i jämförelse med andra länders, skulle således stigit till ungefär samma nivå som Danmarks. Huruvida denna ökning kan komma att bli bestående i framtiden, eller om den må uppfattas såsom en tillfällig följd av det år 1933 inträffade konjunkturuppsvinget kan icke nu angivas.

Även om denna höjning av den relativa äktenskapsfrekvensen blir bestående i framtiden måste dock förr eller senare det nuvarande höga absoluta antalet ingångna äktenskap minskas. Detta beroende dels på att antalet ogifta kommer att sjunka avsevärt just såsom en följd av denna höjda äktenskapsfrekvens och dels i någon mån på att de giftasvuxna årskullarnas numerär snart kommer att minskas.

En sådan minskning i det absoluta antalet ingångna äktenskap kan man redan nu observera i Tyskland, där det absoluta antalet äktenskap steg synnerligen kraftigt under år 1933 (således ett år tidigare än i Sverige) och höll sig tämligen konstant under åren 1934 och 1935 för att under år 1936 visa en tendens till minskning.

Den absoluta nativiteten synes de sista åren hava passerat en vändpunkt. Den tidigare kolossala nedgången i det absoluta antalet födda har upphört och siffrorna för åren 1933—1935 hava sålunda hållit sig tämligen konstanta mellan 85 à 86 tusen för att år 1936 stiga med cirka 3,000 till 89,000. Denna stegring är visserligen i och för sig av glädjande natur (förutsatt att man såsom önskemål uppställer vidmakthållandet av befolkningens nuvarande numeriska storlek) men fråga är om denna stegring inte blott och bart är skenbar och att de råa statistiska siffrorna nu liksom i så många andra fall bedraga.

De inom äktenskapet födda voro till antalet under åren 1933—1935 resp. 72, 73 och 74 tusen. I avsaknad av officiella siffror huru antalet födda år 1936 fördelar sig på inom och utom äktenskapet födda är det svårt att utsäga något bestämt om ökningen av de inom äktenskapet föddas antal för år 1936. Beträffande de utom-äktenskapligt föddas antal torde man dock icke kunna förutsätta någon höjning utan troligen, av de föregående årens siffror att döma, en minskning, kanske uppgående till högst ett tusen. I så fall skulle ökningen av de inom äktenskapet födda vara mellan tre och fyra tusen och antalet inom äktenskapet födda år 1936 således vara cirka 77 à 78 tusen.

Denna höjning liksom den mindre utpräglade höjningen 1934 och 1935 synes kunna förklaras enbart genom den nyss omtalade stegringen av äktenskapens antal under de senaste åren och förutsätter ingalunda någon höjning av den äktenskapliga fruktsamheten.

Den äktenskapliga fruktsamheten var 1933 sådan, att inom cirka

20 % av äktenskapen barn fötts under samma kalenderår som vigselåret och att under första och andra kalenderåret närmast efter vigselåret barn fötts inom 25 resp. 18 % av äktenskapen. Om den äktenskapliga fruktsamheten under åren 1934—1936 skulle varit oförändrad i jämförelse med 1933 borde således ökningen av giftermålen 1934—1936 föranlett en höjning av de äktenskapliga födelsernas antal med cirka 1,000, 3,000 och 5,500 under dessa tre år. Dessa siffror motsvara ungefär den faktiska höjningen i de äkta födelsernas antal.

Den äktenskapliga fruktsamheten skulle således under de tre åren 1934—1936 i huvudsak befunnit sig i jämnhöjd med 1933 års siffror. Åtminstone giva dessa siffror ingen anledning att påstå att den äktenskapliga fruktsamheten stigit.

Som en konsekvens härav följer att den nu inträffade ökningen av absoluta antalet födda kommer att upphöra i omedelbar anslutning till när ökningen av absoluta antalet giftermål upphör och den tidpunkten kan icke vara alltför långt avlägsen.

Huruvida detta stillastående kommer att förbytas i fortsatt nedgång eller uppgång är svårt att säga. Då nedgången i fruktsamhet varit olika i skilda områden av Sverige och fruktsamheten varierar synnerligen kraftigt regionalt kanske förhållandena under de tre sista åren varit av den art att fruktsamheten fortsatt att sjunka i områden med relativt hög fruktsamhet och tilltagit i områden med låg fruktsamhet. I så fall skulle detta innebära en utjämning olika områden emellan. Ett närmare studium av fruktsamhetens regionala fördelning och förändringarna däri torde kunna lämna värdefulla upplysningar om den fortsatta utvecklingen inom den närmaste framtiden.

Carl-Erik Quensel-

Tidskriftsöversikt.

AV BROR GÖSTA CEDERSTRÖM.

Nya Argus. Hfors. 1937. No 4 (16 febr.). *H[ornborg]*, E., Kring presidentvalet, s. 43—44. — *P[ipping]*, H. E., Obesvarade frågor, s. 45. No 5 (1 mars). *Mörne*, A., Presidentvalets efterräkningar, s. 57—59. No 8 (16 april). *H[ornborg]*, E., Grundlagen och universitetsfrågan, s. 99—101. — Universitetspropositionen, s. 101—05. No 9 (1 maj). *H[ornborg]*, E., Fullbordat faktum, s. 113—14.

Nytt juridiskt arkiv. Sthm. 1936. Avd. 2. H. 4 (utg. 15 april 1937). Översikt av de vid 1936 års riksdag behandlade ärenden i vilka lagutskottet meddelat utlåtande, ävensom redogörelse för vissa av andra utskott behandlade lagfrågor, s. 624—786.

Fackföreningsrörelsen. Sthm. 1937. No 8 (26/2). *Granath*, A., Demokrati och allmän omröstning, s. 229—32.

Fornvännen. Meddelanden från k. vitterhets historie och antikvitetsakademien. Sthm. 1937. H. 1. *Holmgren, G.*, Taga och vråka konung, s. 19—26.

Industria. Svenska arbetsgivareföreningens tidning. Sthm. 1937. No 6 (13 mars). *B[runiu]s, A.*, M. Blums »vilopaus» och därefter, s. 141—46.

Svensk juristtidning. Sthm. 1937. H. 4. *Reuterskiöld, C. A.*, Strafflösförklaring vid ämbetsbrott, s. 323—26. — *Gärde, N.*, Den nya tryckfrihetsprocessen, s. 326—28.

Medborgaren. Allmänna valmansförbundets månadsblad. Sthm. 1937. April. *Arrhén, E.*, Parti och stat i tredje riket, s. 118—21.

Mellanfolkligt samarbete. Sthm. 1937. No 1. *Hoor, E.*, Den österrikiska restaurationsfrågan, s. 17—22. **No 2.** *Buell, R. L.*, De amerikanska valen och U. S. A:s utrikespolitik, s. 41—53.

Scandia. Sthm. Bd 10 (1937). H. 1 (maj). *Nilsson, Sven*, 1634 års regeringsform, s. 1—37. — *Weibull, L.*, Vesterås riksdag 1527, s. 76—128.

Sunt förnuft. Organ för Skattebetalarnas förening. Sthm. 1937. No 2 (mars). Herr Hage om förenkling av statsförvaltningens arbetsformer [motion AK nr 319], s. 56. — *Brunskog, U.*, Statsförvaltningens rationalisering. Arbetsbesparing vid penninglikvider mellan statens myndigheter, s. 57—58. **No 3 (april).** *Brunskog, U.*, Statsförvaltningens rationalisering. Kvalitetsbedömning och materialundersökning inom statsförvaltningen, s. 101—02.

Tiden. Tidskrift för socialistisk kritik och politik. Sthm. 1937. No 2 (febr.). Elektorsvalet i Finland, s. 122—24. **No 4 (april).** *Nilsson, Anders*, Förnyelsen av det socialdemokratiska programmet, s. 182—90. — Fyllnadsvalet i Bruxelles, s. 219—20.

Historisk tidskrift för Finland. Hfors. 1936. H. 3/4. *Federley, B.*, Johan Tandefelt från egendomsjobbare till politisk projektmakare, s. 99—141.

Landskommunernas tidskrift. Sthm. 1937. No 3 (mars). Kommunala riksdagsfrågor. 2. S. 107—09. **No 4 (april).** Kommunala riksdagsfrågor. 3. S. 154—56.

Sveriges landstings tidskrift. Sthm. 1937. H. 1. Från riksdagen, s. 33—37. **H. 2.** Från riksdagen, s. 76—86.

Nordisk tidskrift. Sthm. 1937. H. 1. *Jensen, H.*, Nils Neergaard, s. 1—17. — *Paasikivi, J. K.*, Utvecklingen i Finland under de senaste årtiondena, s. 18—25. — *Kent, Ch.*, Norge i 1936, s. 54—69. **H. 2.** *Örne, A.*, Ledarskapet i Norden, s. 89—93. — *Keilhau, W.*, Innföringen av det kommunale selvstyrelse i Norge, s. 105—20. — *Wendt, F. W.*, Danmark i 1936, s. 139—48. — *Herlitz, N.*, Sverige 1936. 1. Den politiska utvecklingen, s. 149—54. **H. 3.** *Sveinbjörnsson, T.*, Island i 1936, s. 224—26.

Svensk tidskrift. Sthm. 1937. H. 1. I opposition, s. 72—74. — Presidentvalet i Finland, s. 79—81. — Riksdagspremiär, s. 83—86. **H. 3.** Medborgarbildning och demokrati, s. 171—77. — *Kyösti Kallio*, s. 219—20. — Regering och regeringspartier, s. 220—23. — Presidentvalet [i Finland] och Svenska folkpartiet, s. 231—33. — I yttrandefrihetens land, s. 234—38. **H. 4.** *Erich, R.*, Finlands parlamentarism — ett tjuogaårsminne, s. 252—58.

Gads danske Magasin. Khvn. 1937. Febr. *Vigen, A.*, Mellem Demokrati og Diktatur, s. 65—74. Marts. *Laessøe—Müller, P.*, Konservativ historisk Omvurdering [rec. av A. Bindslev, Konservatismens Historie i Danmark fra 1848 til 1936. Bd 1. Odense 1936.], s. 138—47. — *Holm, S.*, Nazi og Nietzsche, s. 218—24.

Nordisk administrativt Tidsskrift. Khvn. 1937. H. 1. *Hart, W. C.*, Administration og lov, s. 47—59.

Dansk Udsyn. Askov. 1937. H. 1. *Arnfred, J. Th.*, Følkestyre, s. 1—8.

Ugeskrift for Retsvaesen. Khvn. 1937. No 20 (15. Maj). *Jørgensen, Troels G.*, Kongen og Domstolene, s. 169—70.

Samtiden. Tidsskrift for politikk, litteratur og samfundsspørsmål. Oslo. 1937. H. 5. *Mürer, N. J.*, Er det sudetertyske parti en »nazi-avlegger?» s. 299—303. — *Riberf, Kr.*, Arbeidet venstre i sin tid systematisk på unionens opløsning? s. 334—37.

Syn og segn. Tidsskrift utg. av Det norske samlaget. Oslo. 1937. H. 2. *Hjelle, L.*, Folkefrontrørsla — framvokster og røymslor i Frankrike, s. 79—83. H. 4. *Bergsgård, A.*, Formannskapslovene, s. 97—112.

Foreign affairs. New York. Vol. 15 (1936/37). No 3 (April). *Amery, L. S.*, On the eve of the imperial conference, s. 413—28. — *Scott, F. R.*, Canada's future in the British commonwealth, s. 429—42. — *Callender, H.*, Fascism in Belgium, s. 554—63.

International Affairs. Lond. Vol. 16 (1937). No 2 (March/April). *Wickham Steed, H.*, The anti-bolshevist front, s. 179—200.

The fortnightly. Lond. 1937. No 844 (April). *Lord Meston*, India's decision, s. 413—21. — *Newman, W. A.*, The prospect of a united Ireland, s. 427—36. — *Werth, A.*, M. Blum's retreat, s. 445—52. — *Historicus*, The privy council and Canada, s. 467—75. No 845 (May). *Squire, J.*, England and the monarchy, s. 513—19. — *Dennis, G.*, What the king does, s. 520—28. — *Lodge, Th.*, The problem of Newfoundland, s. 558—66.

Contemporary Japan. A review of Japanese affairs. Tokyo. Vol. 5 (1936/37). No 4 (March). *Kohno, M.*, Japan's proletarian movement, s. 577—85. — *Arima S.*, A national labour movement, s. 599—604.

The journal of modern history. Chicago. Vol. 9 (1937). No 1 (March). *Nulle, S. H.*, The Duke of Newcastle and the election of 1727, s. 1—22.

The liberal magazine. Vol. 45 (1937). No 521 (Febr.). For peace and democracy. The liberal party and a »popular front», s. 44—50.

The nineteenth century and after. Lond. 1937. No 721 (March). *Jerrold, D.*, Fascism, its cause and cure, s. 340—54. — *Lacey, P.*, The Indian assembly, s. 413—20. No 722 (April). Parliament at prayer, s. 433—69. — *Harris, Ch.*, Our defence organisation, s. 500—11. — *Richmond, H.*, The minister of defence, s. 512—21. No 723 (May). *Legg, L. G. Wickham*, The history of the coronation service, s. 590—612.

Politica. Lond. Vol. 2 (1936/37). No 5 (March). *Kelsen, H.*, The party-dictatorship, s. 19—32. No 6 (Nov.). *Pickles, W.*, The geographical distribution of political opinions in France, s. 159—87.

The political quarterly. Lond. Vol. 8 (1937). No 2 (April/June). Power, ancient and modern, s. 155—64. — *Jennings, W. I.*, The abdication and the constitution, 165—79. — *Brogan, D. W.*, The future of the republican party, s. 180—93. — *Robson, W. A.*, London and the L. C. C. election, s. 194—203. — *Mirkine-Guetzévitch, B.*, Recent developments in laws, constitutions and administration: Russia — Germany — Italy — Austria — Colombia — Portugal, s. 269—76.

Political science quarterly. New York. Vol. 52 (1937). No 1 (March). *Rogers, L.*, The independent regulatory commissions, s. 1—17.

Social research. An international quarterly of political and social science. New York. Vol. 4 (1937). No 1 (Febr.). *Salvemini, G.*, Totalitarian »elections» in Italy today, s. 108—23.

The contemporary review. Lond. 1937. No 856 (April). *Adams, J. Truslow*, The American constitutional crisis, s. 399—403. No 857 (May). *Benn, W. Wedgewood*, The Indian problem, s. 521—29.

The quarterly review. Lond. 1937. No 532 (April). *Marriott, J. A. R.*, The crown imperial, s. 189—204.

The round table. Lond. 1937. No 106 (March). Crown, constitution and commonwealth, s. 239—59. — Power politics and the imperial conference, s. 260—75. — Chinese communism. The Sianfu incident, s. 295—307. — The Irish republican kingdom, s. 348—65. — The Empire and the crisis, s. 366—77. — Parties and politics in India, s. 378—87. — South Africa, s. 440—51.

Annales historiques de la révolution française. Paris. 1937. No 79 (janv./févr.). *Caron, P.*, Conseil exécutif provisoire et pouvoir ministériel (1792—1794), s. 4—16. No 80 (mars/avril). *Mathiez, A.*, Le gouvernement révolutionnaire, s. 97—126.

L'année politique française et étrangère. Paris. 1937. Fasc. 1 (Mars). *Lavergne, B.*, Les états totalitaires ou le retour de l'Europe au XVI ou XVII siècle, s. 1—19. — *Latour, E.*, Réflexions sur L'U. R. S. S. La fin du rêve socialiste, s. 27—49. — *Beaulieu, B. de*, À propos du mouvement politique en Belgique, s. 67—74.

Études. Revue catholique d'intérêt général. Paris. 1937. No 5 (5 mars). *Le Mondèque, M.*, L'Espagne révolutionnaire. La tragique équivoque du »frente popular», s. 577—95.

Institut de droit comparé de l'Université de Paris. Travaux pratiques de droit public comparé. [T.] 1. 1935 [1936]. 1er partie: Problèmes généraux de droit public. *Gouet, Y.*, La crise de l'exécutif démocratique. Discussion. S. 3—35. — *Elkin, A.*, La signification de l'état fasciste. Essai d'étude théorique du droit constitutionnel fasciste. Discussion. S. 36—54. — *Cosentini, F.*, La représentation proportionnelle. Discussion. S. 55—68. — *Mycielski,*

A., Les décrets-lois en droit constitutionnel comparé. Discussion. S. 69—87. — *Vichniac, M.*, La représentation dans les régimes démocratique, corporatif et soviétique. Discussion. S. 88—98. — 2e partie. Études des institutions de divers pays étrangers: Allemagne. *Feder, E.*, La nouvelle législation de la presse allemande. Discussion. S. 101—23. — *Hamburger, E.*, Les étapes de l'unification du Reich. Discussion. S. 124—39. — *Hamburger, E.*, L'expérience allemande en matière de vote des femmes et de représentation proportionnelle. Discussion. S. 140—63. États-Unis. *Pinto, R.*, La loi de rétablissement industriel et la constitution des États-Unis. Discussion. S. 164—90. — *Weber-Marshall, E.*, Le régime municipal aux États-Unis. Discussion. S. 191—213. Hongrie. *Tolédano, A. D.*, Le régime constitutionnel hongrois. Discussion. S. 214—21. Tchécoslovaquie. *Beuve-Méry, H.*, Les nouvelles tendances du droit public tchécoslovaque. Discussion. S. 222—38. Pologne. *Blondeau, A.*, Le projet de constitution adopté le 26 janv. 1934 par la Chambre des députés de Pologne. Discussion. S. 239—54. Yougoslavie. *de Quirielle*, Le régime autoritaire en Yougoslavie. Discussion. S. 255—70.

Journal des économistes. Paris. 1937. No 1 (janv./févr.). *Payen, É.*, L'oeuvre du gouvernement, s. 3—7.

Le Mois. Paris. 1937. No 73 (10 févr.). *Descaves, P.*, Dictatures et démocraties en Méditerranée et en Espagne, s. 11—18. No 74 (10 mars). *Gast, R.*, La pause de M. Léon Blum et la suite du voyage, s. 5—11. — *Delhorbe, F.*, Aux États-Unis. L'offensive syndicaliste et la Cour suprême, s. 12—25. No 75 (10 avril). *Gast, R.*, La politique française. La bagarre des hommes et celle des idées, s. 13—21.

Le monde slave. Paris. 1937. Janv. *Vostokov, P.*, L'U. R. S. S. en 1936. 1. S. 163—86. Févr. *Vostokov, P.*, Les défaitistes moscovites. Le procès de 17, s. 319—37.

Revue bleue politique et littéraire. Paris. 1937. No 1 (2 janv.). *Pilon, E.*, Deux aspects de l'opposition contre Napoléon, s. 5—9. No 2 (16 janv.). *Prade, G. G.*, L'élection législative de Lapalisse, s. 37—40. — *Soltykoff, A.*, En marge de la nouvelle constitution soviétique, s. 50—56. No 7 (3 avril). *Simon, Ph.*, Le destin du parti radical. 1. S. 228—31. No 8 (17 avril). *Martin, Germain*, Le comité interministériel de la présidence du conseil en 1917, s. 253—56. — *Simon, Ph.*, Le destin du parti radical. 2. S. 264—66.

Revue de droit international et de législation comparée. Brux. 1936. No 4. *Jokl*, La ville libre de Danzig devant la Cour permanente de justice internationale, s. 759—67.

Revue du droit public et de la science politique en France et à l'étranger. Paris. T. 54 (1937). No 1 (janv./mars). *Scheuner, U.*, Le peuple, l'état, le droit et la doctrine nationale-socialiste, s. 38—57. — *Bonnard, R.*, Syndicalisme, corporatisme et état corporatif, s. 58—123.

Revue d'histoire diplomatique. Paris. 1937. No 1 (janv./mars). *** Le duel Cambon—Boulangier, s. 1—13.

Nouvelle revue de Hongrie. Budapest. 1937. Mars. *Frey, A.*, L'Autriche en février 1937, s. 266—72.

Revue de Paris. 1937. 5 (1/3). *Leuwen, F.*, Que fera M. Léon Blum? s. 220—27. **7 (1/4).** *Flandin, P. E.*, L'expérience de 1935, s. 481—95. **9 (1/5).** *Reynaud, P.*, Après les expériences manquées, s. 1—17. — *Roussy de Sales, R. de*, La crise de la démocratie en Amérique, s. 51—72.

Revue politique et parlementaire. Paris. 1937. No 507 (10 févr.). *Goblet, Y. M.*, La couronne britannique, le royaume et les dominions, s. 222—35. — *Fervacque, P.*, Le sens des procès de Moscou, s. 236—41. **No 508 (mars).** *Gardey, A.*, Réflexions sur le problème budgétaire, s. 401—16. **No 509 (10 avril).** *Lavergne, B.*, Le scrutin d'arrondissement, suicide du parti radical-socialiste, s. 3—9. — *Valayer, P.*, Le congrès de Nuremberg, s. 89—105.

Revue internationale des sciences administratives. Brux. 1937. No 1 (janv./mars). *Magyary, Z.*, Le rôle administratif du chef du gouvernement, s. 5—14. — *Gibbon, G.*, Où en est l'administration? s. 15—25. — *Didesheim, R.*, La formation des agents de l'administration, s. 26—34. — Monographies bibliographiques. La réforme de l'état. A. Ouvrages généraux, s. 153—59. B. Le néo-corporatisme, s. 160—67.

Archiv für Rechts- und Sozialphilosophie. Berl. Bd 30 (1936/37). H. 3 (April). *Sander, F.*, Staatssubjekt und Staatsakt, s. 363—88. — *Wolff, H. J.*, Schillings Begründung seiner biologischen Staatsphilosophie [rec. av Schillings arb. Der Staat, seine geistigen Grundlagen, seine Entstehung und Entwicklung. Münch. 1935.], s. 415—27.

Archiv des öffentlichen Rechts. Tüb. Bd 28 (1936/37). H. 2 (April). *Lobe, A.*, Das richterliche Prüfungsrecht und die Entwicklung der gesetzgebenden Gewalten im neuen Reich, s. 194—220. — *Stanienda, H.*, Das neue Wahlrecht in Polen, s. 220—41.

Jahrbuch der Akademie für deutsches Recht. Münch. . . 1936. *Stuckart, W.*, Probleme der Verwaltung, s. 1—9. — *Schmitt, C.*, Über die neuen Aufgaben der Verfassungsgeschichte, s. 10—15.

Nation und Staat. Wien. Jahrg. 10 (1936/37). H. 6 (März). Wandlung des französischen Nationalismus, s. 352—71. — Estland. Der Verfassungsentwurf, s. 371—77. — Tschechoslowakei. Die neuen Richtlinien der Regierung, s. 377—81. Das Programm Henleins, s. 381—89. — Polen. Das Programm des Obersten Koc, s. 391—93. **H. 7 (April).** *Mandell, E. v.*, Der estnische Nationalismus, s. 430—443.

Das Volk. Kampfblatt für völkische Kultur und Politik. Berl., Lpz. 1936/37. Febr. *Bockhoff, E. G.*, Bolschewismus und bürgerliche Staatslehre, s. 511—17. **März.** *Sutherland, D. M.*, Der Kommunismus in Grossbritannien, s. 559—69. — *Dohms, G.*, Judentum und Bolschewismus in Argentinien, s. 569—74.

Zeitschrift der Akademie für deutsches Recht. Berl. 1937. H. 3 (1 Febr.). *Frick, W.*, Vier Jahre Aufbau des Dritten Reiches, s. 66—69. **H. 4 (15 Febr.).** *Grewe, W.*, Wehrbereitschaft und Verfassungsrecht. Zur tschechoslowakischen und polnischen Staatsverteidigungsgesetzgebung, s. 110—13.

Historische Zeitschrift. Münch. & Berl. Bd 155 (1936/37). H. 3 (25/2). *Heckel, J.*, Der Einbruch des jüdischen Geistes in das deutsche Staats- und Kirchenrecht durch Friedrich Julius Stahl, s. 506—41.

Zeitschrift für schweizerische Geschichte. Zürich. 1937. No 1. *Gasser, A.*, Landständische Verfassung in der Schweiz, s. 96—108.

Zeitschrift für deutsche Kulturphilosophie. N. F. der Logos. Bd 3 (1936/37). H. 1. (Dez.). *Gerber, H.*, Volk und Staat. Grundlinien einer deutschen Staatsphilosophie, s. 15—56.

Zeitschrift für Politik. Berl. Bd 27 (1937). H. 1/2 (Jan./Febr.). *Schramm, E.*, Die geistigen und politischen Voraussetzungen des spanischen Bürgerkrieges, s. 41—59. — *Panstingl, G.*, Holland vor den Wahlen, s. 72—79. H. 3 (März). *Kabermann, H.*, Das nationalsozialistische Schrifttum im Jahre 1936, s. 140—53.

Zeitschrift für die gesamte Staatswissenschaft. Tüb. Bd 97 (1936/37). H. 2 (Febr.). *Huber, E. R.*, Volksheer und Verfassung. Ein Beitrag zu der Kernfrage der Scharnhorst-Boyenschen Reform, s. 213—57.

L I T T E R A T U R G R A N S K N I N G A R

P. O. VON TÖRNE: *Parlamentarismen i Europa. Förgången tid — nutid — framtidsproblem.* (Natur och Kultur 131.) Stockholm (tryckt i Helsingfors) 1936. Pris häft. 2: 25, inb. 3:—. 157 sid.

Den statsvetenskapliga litteraturen blir tyvärr snabbt föråldrad. Mer än en gång har det inträffat efter världskriget att ett arbete om någon europeisk författning råkat bli publicerat först sedan denna redan upphört att fungera eller åtminstone omedelbart före dess fall. Lärobokslitteraturen åter måste ständigt kompletteras, om den skall kunna tjäna sitt syfte att ge studerande och allmänhet en konkret föreställning om nutida konstitutionella och politiska förhållanden.

Med tillfredsställelse konstaterar man därför, att ett av våra större förlag velat bereda plats åt ett kort och överskådligt arbete om det parlamentariska statsskicket i Europa, sådant det gestaltat sig i gången tid och fungerar i nutiden. Tyvärr måste det dock erkännas, att tillfredsställelsen bytes i besvikelse när man tar närmare del av professor P. O. von Törnes »Parlamentarismen i Europa». Trots de många beaktansvärda synpunkter, som här återfinnas, måste boken betecknas såsom alldeles oanvändbar vare sig som lärobok för högre studier eller som populärvetenskapligt arbete till allmänhetens upplysning. Tillförlitlighet utgör nämligen ett oeftergivligt krav, när man vänder sig till en bredare publik. De blivande läsarna ha i allmänhet inga eller högst obetydliga förkunskaper och äro ej i stånd att korrigera förekommande misstag och ensidigheter. Om dessa gälla annat än betydelselösa detaljer, kan studiet av framställningen i fråga göra mera skada än nytta: oriktiga föreställningar vinna spridning och kunna när det gäller statsvetenskapliga arbeten ej sällan på ett ytterst beklagligt sätt påverka även den politiska debatten.

Själva uppläggningsen och dispositionen är i detta fall lyckligt funnen, särskilt ur pedagogisk synpunkt. Förf. utgår från en skildring av den engelska parlamentarismens uppkomst och historia, ägnar därefter en något kortare avdelning åt »Den nutida engelska parlamentarismen i verksamhet» och fortsätter med Frankrike, där särskilt nutida parlamentariskt liv uppmärksammas. Därefter skildras på ett femtiotal sidor de parlamentariska strävandenas historia

i de övriga europeiska länder, som fram till världskriget hunnit mer eller mindre fullständigt acceptera det i England och Frankrike utbildade systemet. En avdelning om efterkrigstidens utveckling följer, varpå boken avslutas med några intressanta om också måhända väl subjektiva reflexioner om parlamentarismens nutids- och framtidsproblem.

Men sakfelen överflöda, alldeles särskilt i framställningen om England. De röra visserligen oftast detaljer, men ingalunda blott betydelselösa sådana. Sålunda talas sid. 6 om kabinetts uppkomst — varvid inom parentes sagt Turners grundläggande forskningarna lämnats helt obeaktade — och förf. framhåller där, givetvis med full rätt, skillnaden mellan »riks- eller statsrådet» (Privy Council) och kabinettet. Han fortsätter: »Emellertid tog regenten snart för vana att i sitt kabinet inkalla ledande partimän i underhuset, vilka icke tillhörde statsrådet». Något dylikt har aldrig förekommit. Tvärtom bestämmes kabinettsmedlemmarnas formella ställning just därav, att de allt sedan början av kabinetts historia undantagslöst tillika varit medlemmar av Privy Council. Hade förf. studerat Turners arbeten, skulle han för övrigt ha funnit, att kabinettet ursprungligen var ett formligt utskott av Privy Council. — På följande sida talas om premiärministern och hans något obestämda ställning: »ett motsvarande ämbete har aldrig inrättats i England». Som bekant fick premiärministern genom en kunglig förklaring av år 1905 i denna sin egenskap en bestämd rang, varefter existensen av hans ämbete svårligen längre kan dragas i tvivelsmål. — Sid. 38 skrives på tal om motionsrätten i underhuset: »De enskilda initiativen, som gå under namn av 'privata' lagförslag, äro underkastade en strängare förberedande kontroll än den som nyss skildrats». Uppenbarligen har förf. här sammanblandat motioner (Private Members' Bills) med de av parlamentet beroende åtgärderna i fråga om enskilda personers och korporationers rättigheter och förmåner (Private Bills). Den skärpta kontrollen gäller endast de senare. Att de förra så sällan leda till resultat beror främst på indelningen av underhusets tid. — Sid. 147 uppges, »att ända till för några år sedan den engelske sjöministern alltid var amiral». Verkliga förhållandet är, att han åtminstone sedan år 1800 *aldrig* varit amiral eller över huvud sjöofficer. Förf. har tydligen sammanblandat förste amiralitetslorden eller sjöministern med förste sjölorden, vilken senare är marinministeriets främste militäre expert, men helt underordnad ministern.

Framställningen av de moderna partiorganisationernas uppkomst är genomgående onöjaktig. Sid. 27 betecknas den liberala National Liberal Federation såsom »den äldsta partiorganisationen». Såsom dess födelseår anges fullt riktigt 1877; men på nästa sida finner man den likaledes riktiga uppgiften, att motsvarande konservativa riksorganisation uppkom redan 1867. Den senare kallas »Nationalist Unionist Association», vilket är en sakligt missvisande förvanskning av dess verkliga namn, National Union of

Conservative Associations. Om arbetarepartiets uppkomst lämnas (sid. 22) direkt felaktiga data: »Fackföreningarna grundade 1893 ett eget politiskt parti 'oberoende arbetarepartiet' (Independent Labour Party), vilket anslöt sig till det socialdemokratiska. Detta nya, tredje parti framträdde första gången vid valen 1906 och antog namnet *Labour Party*». Verkliga förhållandet är, att Independent Labour Party (I. L. P.) lika väl som Hyndmans Social Democratic Federation bildades helt utan fackföreningarnas medverkan. Först 1899 gav fackföreningskongressen sitt medgivande till politisk aktion, varvid en »Labour Representation Committee» bildades av företrädare för fackföreningarna och de socialistiska organisationerna, främst I. L. P. och Social Democratic Federation. Denna kommitté spelade en viss roll redan 1900 och vid de därpå följande fyllnadsvalen samt förvandlades inför 1906 års val till ett särskilt parti, Labour Party. Fortfarande existerade dock I. L. P. vid sidan av Labour Party, och det utgör f. ö. än i denna dag en mot den officiella arbetarerörelsen oppositionell grupp.

Liknande invändningar kunna göras mot prof. von Törnes framställning av den engelska monarkiens ställning. I fråga om 1700-talet är det svårt att inse ur vilken källa han kan ha hämtat sina uppgifter, då han icke observerat Georg III:s maktställning under 1760- och 1770-talen, uttryckt i lord Norths regemente och hugfäst genom underhusets ryktbara förklaring »that the influence of the Crown has increased, is increasing, and ought to be diminished». I jämförelse härmed ter sig t. ex. den av förf. åberopade regeringsbildningen 1765 såsom föga mera än en episod. Uppgiften att regeringen North-Fox 1783 skulle ha avgått »på grund av att den lidit nederlag i parlamentet» är en sanning med modifikation: nederlaget ägde rum i överhuset, medan underhusets förtroende var obrutet, och det var konungen som grep denna förevändning att bli av med sina hatade rådgivare. — Sid. 18 talas om drottning Victorias ställning, och man kan här endast fastslå, att förf. alls ej beaktat drottningens publicerade brevväxling och den därpå byggda litteraturen. Drottningens »utomordentliga lojalitet» är numera en brusten illusion, och särskilt egendomlig är förf:s skildring av huru hon 1880 skulle ha låtit fråga Gladstone, »om det vore tänkbart att hon uttalade någon önskan i fråga om den nya regeringens sammansättning» och fått till svar »att något sådant var otänkbart — och därmed var problemet för all framtid bragt ur världen». Drottningens korrespondens från 1880 återfinnes i breveditionen, andra serien, tredje bandet (tryckt 1928). Den visar, att hon 1880 liksom både förut och kanske framför allt senare uttalade ytterst bestämda önsningar, ibland direkta befallningar om regeringens sammansättning. Bl. a. inlade hon 1880 sitt absoluta veto mot Sir Charles Dilkes inträde i kabinettet, ehuru hon några år senare gav med sig på denna punkt. Att just åberopa 1880 års regeringsbildning som stöd för förf:s uppfattning om drottningens »lojalitet» är sällsynt olyckligt.

Exemplen skulle kunna mångfaldigas. Sid. 11 säges att 1832 års parlamentsreform framdrogs av »landsbygdens whigs»; i verkligheten var det ju städerna som togo ledningen. Sid. 20 synes förf. helt ha missförstått förhållandet mellan irländarna och lord Salisburys regering 1885—86, liksom det (sid. 26) tydligen undgått honom att allmänna val ägde rum i England 1931; o. s. v. Men miss-tagen begränsas icke till de här mera i detalj granskade avdelningarna. Förf. synes (sid. 65) vara okunnig om att juridisk ministeransvarighet som komplement till den parlamentariska existerar i de flesta länder, bl. a. England. Han förbigår i framställningen om Danmark (sid. 70) helt det faktum, att ett slags parlamentarism och i varje fall stark liberal övervikt var förhanden redan under en stor del av perioden 1848—1864. Han betecknar på följande sida ministären Madsen-Mygdal som »radikal», vilket är minst sagt missvisande. Hans konstaterande (sid. 76) av att man i Norge och Danmark »på senaste tid . . . kunnat spåra en tendens att låta de partiledare som sitta i regeringen, få en större betydelse än de som stå utanför som regeringspartiets stöd i riksdagen» är överraskande: dels är väl detta det normala i de flesta parlamentariskt styrda länder, dels har Norge ofta brukat betraktas såsom ett av de få undantagen. Ej heller den svenska politiska historien går fri. Sid. 81 påstås den Lindmanska rösträttsreformen ha medfört rösträtt »vid uppnådda 24 år för män och kvinnor» (min kurs.) vilket ej hindrar förf. att på följande sida fullt riktigt meddela, att den kvinnliga rösträtten var ett bland resultaten av 1918—21 års författningsreform. Fyra sidor senare talas om partiernas utveckling efter 1921, varvid uppges att högeren i första kammaren »sakta och oavlåtligt ökat, i den andra dock på motsvarande sätt minskats». Sedan 1926 ha ju högermandaten i FK stagnerat och minskat i antal, medan däremot 1928 års val medförde en betydande ehuru tillfällig ökning av dess siffror i AK.

Om parlamentarismen i Finland lämnas av naturliga skäl endast riktiga sakuppgifter. Men man fäster sig här vid en annan sak, nämligen att en episod av så genomgripande betydelse som Lapporörelsen icke med ett ord omnämnes, trots att framställningen eljest är relativt fyllig. Anser förf. den alltför oviktig för att behöva beröras, hade denna uppfattning varit förtjänt av någon motivering. I annat fall är det svårt att föreställa sig, vilka giltiga skäl som kunnat motivera utelämnandet.

Det skulle föra alltför långt att närmare diskutera de synpunkter av mera allmän räckvidd, som återfinnas i arbetet. På en och annan punkt hade rec. eljest även här möjligen önskat hävda en avvikande mening, dock utan att alltför mycket skilja sig från förf:s grundåskådning. Men rec. har främst ansett det nödvändigt att säga ifrån, att de ovan anmärkta bristerna i den sakliga vederhäftigheten i och för sig äro mer än tillräckliga att göra arbetet odugligt för sin uppgift. Ett drygt ansvar faller därvid även på seriens redaktionskommitté och på förlaget, vars anseende särskilt

när det gäller populärvetenskap hittills brukat anses som en fullgod garanti mot olyckshändelser av denna art.

Gunnar Heckscher.

PAUL DUEZ: *Les actes de gouvernement*. Bibliothèque de l'Institut international de droit public. VII. 215 s. Libraire du Recueil Sirey. Paris 1935.

Det var 1822, som Conseil d'état vid ett krav om utbetalande av en av Napoleon förlänad ränta förklarade sig inkompetent att pröva frågan, när den var av politisk art och fördenskull tillhörde regeringens domvärjo.¹ Och härtill har under decenniernas lopp en rad frågor av lika ömtålig natur kommit, de berömda »actes de gouvernement».² Det gäller bland mycket annat utrikesfrågor, ärenden rörande förhållandet mellan regering och folkrepresentation, belägringstillståndets proklamation och nådefrågor. 1822 var givetvis Conseil d'état svag gentemot regeringen och företedde icke stora likheter med våra dagars auktoritativa förvaltningsdomstol. Den 1822 förebragta motiveringen övergavs också betecknande nog av Conseil d'état i början av den tredje republiken genom att den uttryckligen fastställde, att en frågas politiska karaktär icke i och för sig undantog den från domstolens prövning. Något annat kriterium har dock Conseil d'état icke kunnat eller velat fastställa. Den rika litteraturen har däremot sökt att på olika sätt fixera ett materiellt kriterium. Någon som helst enighet har dock icke nåtts. Man har också sökt sig fram den vägen, att man uppställt actes de gouvernement i grupper, varvid gruppbestämningens principer äro av de mest skilda slag. I stort sett har utvecklingen lett till att man nöjer sig med att uppräknade de olika rättsfallen, nödtorftigt grupperade, och utan varje tillstymmelse till någon teoretisk konstruktion. Teorierna om actes de gouvernement försvinna, kvar står actes de gouvernement.

En annan för speciellt den franska jurisprudenten nära till hands liggande utväg var en anknytning till en i doktrinen högt skattad motsättning mellan regering och förvaltning, som särskilt i fransk

¹ Som synes ligger analogien med folkrättens »suveränitetsakter», som höra till staternas exklusiva kompetens, nära till hands. Politis har en gång påpekat, att just härvidlag kan en för Conseil d'états »pretorianska» rättskipning ganska genant situation lätt uppstå. En acte de gouvernement, vilken Conseil d'état a priori vägrar att pröva, behöver dock icke ur folkrättslig synpunkt vara av nyssnämnda slag men kan då eventuellt höra till dem, som fasta mellanfolkliga domstolen jämlikt statuterna art. 36 kan pröva, d. v. s. en juridisk prövning kan trots Conseil d'états avvisande hållning komma till stånd inför en av Frankrike erkänd domstol. Se *Annuaire de l'Institut international de droit public* 1931, vol. 2 s. 140 ff., 387.

² Se t. ex. den korta översikten hos Gros, *Survivance de la raison de l'état* s. 13 ff. Thèse, Paris. 1932.

litteratur varit och är gängse. Att man ifråga om denna åtskillnad icke uppnått någon enighet, behöver väl knappast påpekas.¹ Begreppens formalisering: regeringen är en verksamhet, som innebär verkställighet av författningsbestämmelser, förvaltning är verkställighet av vanlig lag, har också försökts, men täckes ej helt av praxis ifråga om *actes de gouvernement*. Man resonerar i detta fall så, att regeringsmaktens utövning enligt författningens parlamentariska principer skulle vara underkastad folkrepresentationens kontroll, och därav skulle följa att icke någon annan kontroll skulle kunna komma ifråga. Denna förklaring har dock mycket plausibelt i sig, är måhända den »teori», som bäst täcker rättsverkligheten. Dess tillgripande kan måhända för Conseil d'état spela en viss roll, enär frågan, huruvida *actes de gouvernement* skola falla utom domstolsprövning, kan bli analog med frågan om prövning av lagars grundlagsenlighet, för vilket domstolarna till den franska jurisprudensens stora sorg visat en utpräglad motvilja. En mera kuriös utläggning är t. ex. teorien om *actes de gouvernement* som någon sorts suveränitetsakter. Denna formulering har finska lagberedningen 1936 funnit så tidsenlig, att den definierar *actes de gouvernement* som de akter, vilka »utgöra utövning av den suveräna högsta statsmakten och för vilken regeringen är ansvarig inför folkrepresentationen».² Särskilt olycklig är utläggningen i ett land, där statsrättens förhållande om också oklara tendens är en organsuveränitetslära med folket som subjekt. När Conseil d'état använder sig av uttrycket suveränitetsakter ifråga om *actes de gouvernement*, gäller det regeringsåtgärder i förhållande till främmande stater. En annan åsikt har t. ex. varit, att *actes de gouvernement* måste förklaras med hänvisning till *force majeure*, vilken alltså skulle kunna tillämpas på t. ex. benådningar. Det är inför en dylik provkarta, vilken är långt ifrån fullständig, som man kan förstå, att en rad av den franska förvaltningsrättens främste tagit sin tillflykt till utvägen att *negera* *actes de gouvernement*, ehuru lagen av den 24 maj 1872 art. 26 om Conseil d'état uttryckligen talar om ärenden, som icke kunna av domstolen prövas, vilket visserligen nog så ofta anses innebära allt annat än en hänsyftning just på *actes de gouvernement*, men som i varje fall måste betyda, att lagstiftaren icke velat begagna sig av tillfället att reagera mot Conseil d'états prejudicerande rättskipning på denna punkt. Denna sista tendens måste förklaras med en hänvisning till det fria skönet för att över huvud få en förnuftig förklaring: alla förvaltningsakter betraktas såsom varande underkastade domstolskontroll, men i vissa fall är det fria skönets spelrum så pass stort, att en prövning ur juridisk synpunkt är omöjlig. Det föreligger dock, som Duez upprepade gånger påpekat, en bestämd åtskillnad så till vida som i fransk rätt den diskretionära maktutöv-

¹ Den senaste konstruktionen är greken Dendias' i *La fonction gouvernementale et les actes de son exercice. Les actes de gouvernement. 1936.*

² Betänkande om den förvaltningsrättsliga lagskipningen i lägre instans s. 24. Lagberedningens publikationer 1936 nr 5.

ningens prövning aldrig förvägras, men där rättsordningen medgiver det förfarande, som synes vederbörande lämpligast, prövar domstolen måhända ej lämpligheten, blott legaliteten. Vid *actes de gouvernement* förvägras däremot prövningen *a priori*. Det fria skönet som sådant konstituerar givetvis icke i Frankrike någon frihet från domstolskontroll.

Duez' arbete har goda utsikter att komma att bli klassiskt på detta område. Detta mindre beroende på de nyheter, som det innehåller om fransk rätt, än på klarheten och entydigheten, som på ett välgörande sätt skiljer det från litteraturen i övrigt, samt icke minst på grund av den förhållandevis omfattande jämförande översikten. På denna senare punkt förelågo dock betydande förarbeten i ämnets diskussion 1930 i Institut international de droit public. Även Gros' nämnda arbete är i detta hänseende ganska omfattande. Erinras kan även om Smends alltför litet beaktade studie »Die politische Gewalt im Verfassungsstaat und das Problem der Staatsform. (Festgabe für Wilhelm Kahl. 1923.)

Den franska doktrinen har nämligen i större eller mindre utsträckning recipierats i Italien, Rumänien och Belgien, vilkas förhållanden utförligt belysas av Duez, medan Marocko, Egypten, Grekland och Spanien erhålla kortare omnämningen. Duez nämner däremot inte alls Bulgarien, där en lag av år 1912 uttryckligen från förvaltningsdomstolarnas kontroll undantager *actes de gouvernement*, vilka tre ord äro »insérés en toutes lettres en français, entre parenthèse, à la fin du texte bulgare de l'article».¹ För Tysklands del saknade problemet till väsentliga delar omedelbar betydelse; främst beroende på det fria skönets betydande spelrum, som icke förvaltningsdomstolarna lätteligen kunde pröva. I de delstater, som bestämde förvaltningsdomstolarnas kompetens genom enumerationsprincipen, föllo givetvis regeringsåtgärder av typen *actes de gouvernement* utom prövningsmöjligheten. I de delstater, där ifrågavarande kompetens bestämdes genom en generalklausul, uppstod begränsningen genom att i princip blott kränkningar av subjektiva rättigheter voro anfäktbara, medan *actes de gouvernement* vanligen icke behöva innebära dylika. Begränsningen kunde också uppstå genom en allmän diskretionär befogenhet, varvid det på åtskilliga håll i detta fall stadgades; att besvär icke medgåvos. Denna tendens att åberopa den diskretionära befogenheten återfinnes Duez också i Schweiz. Förmodligen skulle han till denna grupp också föra de av honom icke nämnda nordiska länderna. Denna särställning för det fria skönet utesluter givetvis *actes de gouvernement* i fransk mening. I en stat som Frankrike, där i princip samtliga regeringsakter äro underkastade domstolskontroll, har den politiska nödvändigheten bjudit Conseil d'état att ålägga sig vissa inskränkningar, varigenom en rad ämnesgrupper undandragit sig dess rättskipning. Risker för en konflikt med regering och folkrepresentation har för denna håll-

¹ Alexéeff, L'état — le droit — et le pouvoir discrétionnaire s. 210 f. Revue internationale de la théorie du droit. Année 3. 1928/29.

ning varit av avgörande betydelse. Man har dragit sig för att eventuellt åsamka regeringen utrikespolitiska svårigheter, och slutligen har man i många fall höjt sig för en mäktig tradition om den verkställande maktens rörelsefrihet, icke minst i utrikespolitiska frågor. Som redan ovan nämnts ser man dock med hänsyn till motiveringen, att Conseil d'état energiskt velat begränsa området till det oundgängligen nödvändiga. I ögonen fallande är också, att området för actes de gouvernement sedan 1822 på olika sätt icke oväsentligt inskränkts.¹ Som Duez upprepade gånger betonar är motsättningen mellan det franska och det tyska systemet icke absolut konträr. Actes de gouvernement äro helt och hållet en skapelse av jurisdiktionen, en skapelse, som icke tillåter någon »teori» om sig, blott en empirisk uppräknning, d. v. s. bestämmas av Conseil d'états fria skön, skulle man kanske kunna säga. De äro »le fruit d'une politique jurisprudentielle», vilken »échappe à l'analyse juridique». (S. 86.)

De båda anglosachsiska länderna behandlas mycket kortfattat. Här är det exekutivmaktens faktiskt mycket skyddade ställning, som möjliggör onödigheten av uppställandet av en mera omfattande teori om några actes de gouvernement. Att sakföra kronan är i teorien mycket lätt, men i praktiken tack vare processuella hinder ytterst svårt och utan kronans eget gunstbenägna medgivande hart när omöjligt. För säkerhets skull har man dock både i England och Nordamerikas förenta stater ansett sig böra åstadkomma kompletteringar, vilka i princip äro av samma slag som actes de gouvernement, nämligen i England »acts of state»² och i U. S. A. »political questions».³

Duez vänder sig i slutet av sitt arbete mycket energiskt mot conceptionen av actes de gouvernement, vilka blott äro »une recette technique d'art politique en vue de circonscrire le rôle du juge vis-à-vis d'une certaine action gouvernementale» (s. 191). Han åsyftar dock icke någon förändring av praxis, han erkänner till fullo legitimiteten i politiska krav om statsakters frihet från domstolskontroll. Han föreslår i stället en utsträckning av teorien om det fria skönet, som skulle innebära, att Conseil d'états motivering i ifrågasvarande fall skulle vinna i klarhet och entydighet utan att de politiska kraven fördenskull eftersattes. Conseil d'état skulle aldrig a priori vägra att pröva actes de gouvernement, men skulle med en

¹ Så har t. ex. sanitära åtgärder vid epidemier och epizootier, som av en äldre doktrin gärna räknades till actes de gouvernement, numera undantagits (s. 48). När Laun säger, att listan är förstörd under kriget och därefter åter inskränkt (Annuaire de l'Institut international de droit public 1931 vol. 2 s. 95 f.), är det mest fråga om kvantitativ icke kvalitativ förändring.

² Se senast Gordon, La théorie des »acts of state» en droit anglais. Revue du droit public 1936 s. 55 ff. Ett klassiskt arbete är Moore, Act of state in English law. (1906). På 1600-talet var icke acts of state som nu ett ganska speciellt förvaltningsrättsligt problem utan användes med långt vidare innebörd av de kungliga juristerna till förstärkande av konungens maktställning och ställdes i nära samband med prerogativrätten och martial law.

³ Se senast Post, The supreme court and political questions. (1936).

hänvisning till den diskretionära befogenheten tillgodose som förut behovet av frihet från domstolskontroll. Framför allt skulle man därmed vinna, att rättsstatsstrukturen framstode motsägelselösare i och med att det mest »chockerande» försvunne: »l'irrecevabilité absolue, posée a priori de toute demande tendant au contrôle juridictionnel de la légalité de cet acte». Dessa Duez' utläggningar utgöra en delvis föga originell turnering av en länge i fransk doktrin förefintlig fientlighet mot actes de gouvernement och förete en påtaglig anknytning även till Launs vid olika tillfällen framförda tankegångar rörande actes de gouvernement och det fria skönet.¹

Lars Frykholm.

F. J. LINDERS och F. E. LANDER: *En statistisk undersökning rörande vid Uppsala universitet under åren 1909—1934 avlagda filosofiska ämbetsexamina, särskilt rörande studietidens längd.* Uppsala universitets årsskrift 1936: 9. Uppsala 1936.

I en till Rektor vid Uppsala universitet på våren 1933 ingiven skrivelse från Sveriges Förenade Studentkårer påpekades bl. a. att den i 1907 års examensstadga angivna normaltiden av sju terminer för filosofie ämbetsexamen (fil. mag.) ofta överskrides med en eller annan termin och att i många fall differensen mellan faktisk studietid och nämnda normaltid vore avsevärd. Med anledning härav ansåg filosofiska fakulteten det vara av nöden, innan en ny upplaga av studiehandboken utgavs, att låta undersöka, i vad mån den fastställda normaltiden överskrides.

Uppdraget att verkställa denna utredning lämnades till professorn i statistik, F. J. Linders, vilken tillsammans med t. f. assistenten Elvir Landers utarbetat en redogörelse för de resultat, som erhållits.

I inledningskapitlet lämnas en översikt av de bestämmelser i 1907 års stadga angående filosofiska examina, som äro av betydelse för hithörande spörsmål, samt de ändringar, som tid efter annan vidtagits av denna.

Primärmaterialet är hämtat från filosofiska fakultetens vid Uppsala universitet examenslistor och matriklar.

För varje person, som avlagt fil. mag. examen, upplades ett kort, vilket upptog, förutom sedvanliga data om namn, födelse-

¹ Se L a u n, Das freie Ermessen und seine Grenzen s. 169 (1910) och hans rapport i *Annuaire de l'Institut international de droit public* 1931 vol. 2. Den åsikten att actes de gouvernement måste förklaras med en hänvisning till det fria skönet, gör sig fortfarande starkt gällande i fransk doktrin. »L'acte administratif comportant le maximum de pouvoir discrétionnaire, telle est la véritable définition de l'acte de gouvernement.» (Vecchierini, *L'exception d'illégalité en France* s. 54. Thèse, Paris. 1935). Som ovan påpekats är ståndpunkten oförenlig med det fria skönets begrepp med hänsyn till domstolsprövning, så länge Conseil d'état a priori förklarar sig inkompetent att till prövning upptaga actes de gouvernement.

studentexamens- och inskrivningsdatum (vid universitetet), uppgifter om genomgångna godkända tentamina i olika ämnen, härvid erhållna betyg samt tidpunkten för avlagd magisterexamen och dessförinnan eventuellt avlagd kandidat- eller licentiatexamen.

Studietiden för magisterexamen uträknades därefter på så sätt, att man tog differensen mellan datum för dennas avläggande och datum för inskrivning vid universitetet. Att icke tidpunkten för inskrivning i fakultet togs som utgångspunkt motiveras därmed, att sådan inskrivning icke behöver ske förr än behovet av tentamensbok för anteckning om undergången tentamen eller genomgången kurs gör sig gällande, varför de beräknade studietiderna i så fall skulle bli för korta. Å andra sidan finnas sådana fall där, innan studier för magisterexamen börjat bedrivas, kortare eller längre tid använts för studier med annan inriktning och dessa fall skulle alltså medföra en förlängning av medelstudietiden för examen. Antalet sådana personer torde dock vara ringa och den inverkan de kunna tänkas ha på studietidens längd torde till en del neutraliseras därigenom, att ett mindre antal studerande finnas, som, innan inskrivning ägt rum, bevistat de offentliga föreläsningarna och på så sätt gjort undan en del av studiearbetet.

Materialet, som i allt omfattar 1732 filosofie magister-examina, vilka ha avlagts inom humanistiska sektionen av 738 män och 379 kvinnor och inom naturvetenskapliga av 553 män och 62 kvinnor, har uppdelats på fem delperioder med året för examens avläggande som indelningsgrund. Gränsen mellan delperioderna har valts med hänsyn till de förändringar som företagits i värnpliktjänstgöringarnas längd under de år undersökningarna omfattar. Däremot ha förändringar i examensstadgan, ehuru sådana förekommit, icke varit av sådan betydelse att något avseende behövt fästas vid dessa vid periodindelningen. Antalet delperioder var som sagt fem och de omfatta åren 1909—14, 1915—19, 1920—24, 1925—29 och 1930—34, av vilka den första omfattar 11 terminer (de första magister-examina avlades först på hösten 1909) och de övriga vardera 10 terminer.

En uppdelning i olika tidsavsnitt av materialet är givetvis nödvändig, om man vill undersöka förändringarna från tid till annan av examenstidens längd. I detta fall är den använda indelningsgrunden den enda möjliga men trots detta blir dock icke materialet homogent inom var grupp. Sålunda torde för en person, som fullgjort värnplikten under studietiden, denna senare bliva längre för den som t. ex. avlagt examen i slutet av perioden 1915—19 än för den som avlagt examen i början av samma period, ty den förres studier ligga inom ifrågavarande period men den senares inom föregående, då värnplikten var betydligt kortare. Äro sedan examina koncentrerade till nämnda periods början eller slut inverkar detta givetvis vid beräkningen av medelstudietiden, i förra fallet blir den för kort i senare för lång.

Vid beräkningen av studietidens längd har, som förut om-

nämnts, differensen mellan datum för examens avläggande och datum för inskrivning vid universitetet tagits. Det framhålls att lästermin som tidsmätt är olämpligt av det skälet att den ger samma studietid för en examen som är avlagd vid en termins slut eller vid påföljande termins början. Vid materialets vidare bearbetning har detta uppdelats, förutom efter sektion och ämnesgrupp, så, att de som avlagt kandidatexamen före magistrexamen hållits isär från dem, som avlagt sistnämnda examen direkt. Det har nämligen bl. a. visat sig att studietiden för de förra är avsevärt längre än för de senare. Som beteckning för den förra kategorin har använts F. K. M. och för den senare F. M. Vad ämnesgrupperingen beträffar har man följt examensstadgan. Dock är det så att gränsen mellan olika ämnesgrupper är mycket diffus, beroende därpå att en person i många fall, framförallt då det är fråga om en tvåämnesgrupp, genom det tillvalda tredje ämnet även kan räknas till en annan grupp. Att avgöra vilken den rätta ämnesgruppen vore med ledning av de i examen erhållna betygen är praktiskt taget ogörligt. För att undvika dessa svårigheter har materialet, allt efter de ämnen de olika personerna ha med i sin examen, sammanslagits till fem huvudgrupper, av vilka de tre omfatta humanistiska och de två naturvetenskapliga ämnesgrupper. Av de trenne förstnämnda karakteriseras den första därigenom, att latin utgör det ena ämnet, ofta tillsammans med grekiska, den andra av att gruppen omfattar minst två moderna språk och den tredje därav att nordiska språk, historia eller geografi, eventuellt i kombination med ett modernt språk, ingår. Av de naturvetenskapliga grupperna omfattar den ena botanik och zoologi jämte endera kemi eller geografi och den andra fysik och kemi jämte endera matematik eller geografi.

Denna grova indelning av ämnesgrupperna hindrar emellertid icke att en examen kan komma att räknas till två olika huvudgrupper (t. ex. ämnesgruppen nordiska språk, litteraturhistorika, tyska och engelska). Vid redogörelsen för frekvensen av olika typer av examina har också hänsyn till detta förhållande tagits och sålunda har en examen av ovan angivna utseende räknats som tillhörande såväl huvudgruppen moderna språk som huvudgruppen övriga ämnen. Man får således fler examina än examinerade personer.

Av samtliga under tiden 1909—34 av män avlagda 790 humanistiska ämbetsexamina kunna 21,5 % räknas till gruppen klassiska språk 40,6 % till gruppen moderna språk och 38,5 % till gruppen övriga. Motsvarande procenttal för av kvinnor avlagda 407 examina äro 5,9 resp. 61,9 och 32,2. Naturvetenskapliga examina (553 stycken) har av manliga studerande till 31,6 % avlagts inom gruppen botanik-zoologi och av kvinnliga till 46,8 %.

Vid behandlingen av spörsmålen rörande studietidens längd har, med hänsyn till den i examensstadgan angivna normaltiden på sju terminer, särskilt avseende fästs vid frekvensen av personer, som avlagt magistrexamen på minst 3, högst 4 år (inom normaltiden) samt

dessutom vid frekvensen av korta (högst 2,75 år) och långa (minst 8,0 år) studietider. Av samtliga under berörda år avlagda magister-examina ha blott 18 % absolverats inom normaltids, högst 2,75 år har använts av 7 % och minst 8 år av 9 %.

Mot den här angivna tydningen av examensstadgans normaltids på 7 terminer kan den invändningen resas, att därmed skulle kunna förstås tiden från den först undergångna tentamen till tidpunkten för examens avläggande. D. v. s. en person, som skriver in sig en viss termin tenderar väl i allmänhet icke förr än påföljande och således har vederbörande endast att se till att examen avlägges inom 7 terminer, räknat fr. o. m. den, som kommer närmast efter terminen för första godkända tentamen. Man får alltså faktiskt en studietid av 9 terminer, vilken kan betraktas som lika normal som den på 7.

Antager man alltså 9 terminers studietid som normal finner man, att något mer än 50 % av samtliga män och nära 60 % av samtliga kvinnor avlagt magisterexamen inom loppet av 5 år. Om man, under antagande att examina äro jämnt fördelade, halverar den siffra, som anger procenten magisterexamen avlagda under femte året, befinnes det att 38 resp. 42 % avlagt examen inom 9 terminer. Även med denna utvidgning av den normala studietiden kvarstår dock som faktum att studietiden är för kort för mer än hälften av de studerande.

Under de olika perioder undersökningen omfattar har procenten manliga magistrar med en studietid kortare än fyra år utgjort 40, resp. 15, 24, 27 och 17 och kvinnliga 38 resp. 35, 20, 27 och 12. Extremt korta studietider (högst 2,75 år) ha inom humanistiska sektionen manliga F. M. till 10 % och kvinnliga till 8 %, däremot F. K. M. endast till 3 resp. 4 %. I fråga om långa studietider (minst 8 år) är förhållandet omvänt i det att blott 4 resp. 3 % av manliga resp. kvinnliga F. M. använt så lång tid mot att 17 resp. 8 % F. K. M. gjort detta. Inom naturvetenskapliga sektionen är förhållandet analogt. De extremt långa studietiderna äro således vanligare bland dem som förut avlagt kandidatexamen. Bland dem, som ha kort studietid, torde tiden mellan studentexamen och inskrivning, i all synnerhet som i många fall en termin förflutit mellan dessa två tidpunkter, kunna antagas ha använts för studiearbete.

För envar tidsperiod för vart kön för sig och med uppdelning på F. K. M. och F. M. inom var sektion har den s. k. medianstudietiden beräknats d. v. s. den studietid (i år), som hälften av magistrarna under- resp. överskridit.

För samtliga män resp. kvinnor som avlagt humanistisk F. K. M. under åren 1909—34 är studietidens median 5,6 resp. 5,0 år och för dem, som avlagt F. M., 4,4 resp. 4,4 år. För studerande inom naturvetenskapliga sektionen äro motsvarande medianvärden 5,3 resp. 5,7 år och 4,5 resp. 5,4 år. Även här visar sig skillnaden mellan dem, som avlagt och icke avlagt kandidatexamen, i det att de förras

studietid evad det gäller männen är omkring ett år längre och i fråga om kvinnorna ett halft år.

Från perioden 1909—14 till 1930—34 har studietiden för samtliga manliga resp. kvinnliga magistrar inom humanistiska sektionen stigit från 4,4 till 5,4 resp. från 4,1 till 5,0 år och inom naturvetenskapliga från 4,3 till 5,4 resp. från 4,9 till 6,0 år. D. v. s. i genomsnitt med ett helt år.

Studietidens längd i förhållande till betygssummans storlek har även undersökts, varvid man kommit till det anmärkningsvärda resultatet att studietiden icke ökar utan snarare sjunker med stigande betygssumma. Sålunda är tiden för 8 betyg för män inom naturvetenskapliga sektionen kortare än för 7 betyg vare sig vederbörande avlagt F. K. M. eller F. M. Förklaringen härtill skulle vara den, att de studenter, som på kort tid äro kapabla att läsa in 7 betyg, gärna öka betygssumman antingen genom att höja betygen eller genom att läsa in ett eller annat ämne till utan att därför behöva överskrida den studietid, som normalt användes av dem, för vilka betygssumman 7 är målet. Med andra ord, de som avlägga en 7 betygsexamen utgöra ett urval med sämre studiebegåvning bland de studerande.

Medianvärdet på i examen ingående antalet ämnen har ävenledes beräknats, varvid det visat sig att de, som avlagt F. K. M., genomgående ha ett större antal ämnen med i examen än de, som avlagt F. M. Vidare framgår det att mediantalet för antalet ämnen sjunkit från den första till den sista perioden samt att en magisterexamen avlagd i humanistiska sektionen omfattar ett mindre antal ämnen än motsvarande examen inom den naturvetenskapliga. För hela perioden 1909—34 är för män resp. kvinnor antalet ämnen i humanistisk F. K. M. 4,0 resp. 4,0 och F. M. 3,3 resp. 3,3 och i naturvetenskaplig F. K. M. 4,3 resp. 4,1 och F. M. 4,0 resp. 4,0.

Medianvärdet av den i examen ingående betygssumman har däremot hållit sig tämligen konstant från tid till annan och utgör för hela perioden 1909—34 för män resp. kvinnor med humanistisk F. K. M. 8,2 resp. 7,7 och F. M. 7,3 resp. 7,2 betyg samt med naturvetenskaplig F. K. M. 7,9 resp. 7,6 och F. M. 7,2 resp. 7,1 betyg.

Är vad ovan sagts framgår att medelbetyget per ämne stigit. Detta kan även konstateras genom att beräkna medelvärdet av samtliga examinanders medelbetyg. En sådan beräkning visar att de, som avlagt humanistisk F. K. M. ha lägre medelbetyg än de andra. Någon sådan skillnad förekommer däremot ej inom naturvetenskapliga sektionen. Ej heller föreligger någon skillnad i berörda avseende mellan manliga och kvinnliga magistrar. Medelbetyget för dem, som avlagt humanistisk F. K. M. resp. F. M. är 2,0 resp. 2,3 och för dem, som avlagt naturvetenskaplig 1,8 resp. 1,8.

I fortsättningen följer så en ingående analys av sambandet mellan studietid, betygssumma och antalet ämnen. Det skulle emellertid föra allt för långt att här redogöra för denna diskussion.

Av större intresse torde den beräkning av studietiden, som utförts för olika ämnesgrupper vara. Om man slår tillsamman de enskilda humanistiska grupperna till de förut nämnda huvudgrupperna så finner man, att studietiden för män resp. för kvinnor är kortast inom gruppen klassiska språk eller 4,1 resp. 4,3 år, därefter inom gruppen moderna språk, 4,4 resp. 4,7 år och längst inom gruppen övriga ämnen, 5,0 resp. 4,7 år. För naturvetenskaplig examen är studietiden inom gruppen botanik-zoologi 5,2 resp. 5,4 år och inom den andra 3,7 resp. 5,5 år.

I slutet av undersökningen har ett försök gjorts att reducera studietiden för manliga magistrar med hänsyn till värnpliktsförhållandena. Sålunda har de förut angivna studietiderna förkortats för perioden 1909—14 med 0,1 år och för de övriga perioderna med 0,4 år.

Ejnar Olsson.

Till red. insända skrifter.

- Ekonomisk Tidskrift*. 1936. H. 5—6. 1937. H. 1. Uppsala 1937.
Ekonomiska Samfundets Tidskrift. Ny serie. H. 38—39. Hfors 1937.
Ericsson Review. 1937. Nr 1. Sthlm 1937.
Finlands officiella statistik. XXI. Fattigvårdsstatistik. A. Fattigvården år 1934. Hfors 1936. — XXXII. Sociala specialundersökningar. Levnadskostnadsundersökningen år 1928. B. Lantarbetarfamiljerna. Hfors 1937.
Finsk Kommunaltidskrift. 1937. H. 1—2. Hfors 1937.
Finsk Tidskrift för vitterhet, vetenskap, konst och politik. T. CXXII. H. 3—4. Hfors 1937.
Historisk Tidskrift. 1937. H. 1. Sthlm 1937.
Industria. Arg. XXXIII. Nr 6—11. Sthlm 1937.
Institut International d'Agriculture, Rome. Revue Internationale d'Agriculture. 1937. Nr 2—4. Rome 1937.
International labour review. Vol. XXXV. Nr 3—4. Genève 1937.
Kommersiella Meddelanden. Arg. 24. Nr 5—9. Sthlm 1937.
Mercator. Tidskrift för Finlands näringslif. Arg. XXXII. Nr 9—20. Hfors 1937.
Nationälökonomisk Tidskrift. 1937. H. 1—2. Kbhvn 1937.
Nordisk Försäkringstidskrift. 1937. Nr 2. Sthlm 1937.
Nordisk Tidskrift för vetenskap, konst och industri. 1937. H. 1—3. Sthlm 1937.
Skandinaviska Kreditaktiebolaget. Kvartalsskrift. 1937. Nr 2. Sthlm 1937.
Social Tidskrift. 1937. Nr 3—5. Hfors 1937.
Sociala Meddelanden. 1937. H. 3—4. Sthlm 1937.
Statistisk Månadsskrift. 1936. Nr 11—12. 1937. Nr 1. Kbhvn 1937.
Statistisk Månadsskrift. Arg. 32. Nr 1—4. Sthlm 1937.
Statsökonomisk Tidskrift. 1937. H. 2—3. Oslo.
Sunt Föruft. Arg. XVII. Nr 3—4. Sthlm 1937.
Svensk Juristtidning. 1937. H. 3—4. Sthlm 1937.
Svensk Tidskrift. 1937. H. 3—5. Sthlm (tr. Uppsala) 1937.
Svenska Stadsförbundets Tidskrift. 1937. H. 2—4. Sthlm 1937.
Sveriges officiella statistik. Industri år 1935. Av Kommerskollegium. — Skogsbygdens arbets- och levnadsvillkor. Del II. Önskemål och förslag. Av K. Socialstyrelsen. Sthlm 1937.
Sveriges Riksbank 1936. Arshök utarbetad av Riksbankens statistiska avdelning. Sthlm 1937.
Tiden. 1937. Nr 3—4. Sthlm 1937.
Tidskrift för Sveriges Advokatförbund. Arg. III. H. 1—2. Sthlm 1937.
Weltwirtschaftliches Archiv. Band 45. Heft 2—3. Jena 1937 (tr. Hamburg).
 VI. (F. d. Konsumentenbladet). 1937. Nr 11—22. Sthlm 1937.
Årsbibliografi över Sveriges offentliga publikationer. 1936. Utg. av Riksdagsbiblioteket. Uppsala 1937.
Ökonomi og Politik. Aarg. 11. Nr 1. Kbhvn 1937.
 ANDRÉN, GEORG. Tyväknamarsystemets tillkomst och utveckling. (Sveriges Riksdag. Senare avd. Band IX.) Sthlm 1937.
 BOMGREN, GUNNAR. Det svenska advokatväsendet före bildandet av Sveriges Advokatsamfund. En historisk överblick. Sthlm 1937.
 GRAHAM, FRANK D. Die Stabilisierung der wirtschaftlichen Entwicklung. (Kielér Vorträge. 47.) Jena 1937.
 LINDMAN, SVEN. Studier över parlamentarismens tillämpning i Finland 1919—1926 med särskild hänsyn till regelingsbildningens problem. (Akademisk avhandling.) Åbo 1937.
 MUNKELLE, HENRIE. Rättegångskostnader i administrativ process. Uppsala 1937.
 STECKZÉN, BIRGER. Krigskollegii historia. Del II—III. 1697—1865. Sthlm 1937.
 VAN HOUTTE, HUBERT. Tafels van de Resolutieboeken der Staten van Vlaanderen. I (1580—1583 en 1614—1631). (Commission Royale d'Histoire de Belgique.) Bruxelles 1936.
 VÄNDER LINDEN, HERMAN. Itinéraires de Charles, Duc de Bourgogne, Marguerite d'York et Marie de Bourgogne. (1467—1477). (Commission Royale d'Histoire de Belgique.) Bruxelles 1936.
 Statens arbetslöshetskommissions berättelse 1925—1934. Sthlm 1937.

A

**Av Skrifter utgivna av Fahlbeckska Stiftelsen
har utkommit:**

- I. SVEN HELANDER: Marx och Hegel. 1920. Pris kr. 4.—
- II. CURT WEIBULL: Lübeck och Skånemarknaden. 1922. Pris kr. 3.50.
- III. HALVAR G. F. SUNDBERG: Bidrag till frågan om besluts verkställbarhet enligt kommunallagarna. 1924. Pris kr. 3.—
- IV. ISRAEL MYRBERG: Om tjänstemäns oavsättlighet. 1925. Pris kr. 5.—
- V. ERIK LINDAHL: Arbetsdagens förkortning. 1925. Pris kr. 1.—
- VI. HERBERT TINGSTEN: Konstitutionella fullmaktslagar i modern parlamentarism. 1926. Pris kr. 4.50.
- VII. CURT RÖHTLIEB: Johan Fischerström. 1926. Pris kr. 1.50.
- VIII. BIRGER WEDBERG: Nådefrågor historiskt belysta. 1926. Pris kr. 2.75.
- IX. FREDRIK LAGERROTH: Indelnings- och grundskatteväsendets avveckling. Ett systemskifte inom svensk statshushållning. 1927. Pris kr. 8.—
- X. GEORG ANDRÉN: Huvudströmningar i tysk statsvetenskap från tyska rikets grundläggning till 1900-talets början. 1928. Pris kr. 12.—
- XI. FREDRIK LAGERROTH: Statsreglering och finansförvaltning i Sverige till och med frihetstidens ingång. 1928. Pris kr. 10.—
- XII. GUNNAR BOMGREN: Sekretärsutskottet 1723—1756. 1928. Pris kr. 4.50.
- XIII. GUSTAF OLSSON: Den indiska författningskrisen. 1929. Pris kr. 10.—
- XIV. ERIK LINDAHL: Pénningpolitikens mål. 1929. Pris kr. 3.— Slutsäjd.
- XV. HERBERT TINGSTEN: Regeringsmaktens expansion under och efter världskriget. Studier över konstitutionell fullmaktslagstiftning. 1930. Pris kr. 7.—
- XVI. ERIK LINDAHL: Pénningpolitikens medel. 1930. Pris kr. 6.—
- XVII. Studier över den svenska riksdagens kontrollmakt. Utgivna av Statsvetenskapliga Föreningen i Uppsala genom AXEL BAUSEWITZ. 1930. Pris kr. 12.—
- XVIII. F. J. LINDERS: Bidrag till kännedomen om den kommunala beskattningen i Sveriges landskommuner under åren 1918—1928. 1933. Pris kr. 6.—
- XIX. JOHAN ÅKERMAN: Konjunkturteoretiska problem. 1934. Pris kr. 4.—
- XX. S. D. WICKSELL: Befolkningsrörelsen i Sveriges härader, tingslag och städer 1911—1925 samt i Sveriges bygder 1901—1925. 1934. Pris kr. 5.—
- XXI. KARL ARVID EDIN: Undersökning av abortförekomsten i Sverige under senare år. Verkställd på uppdrag av medicinalstyrelsen. 1934. Pris kr. 2.25.
- XXII. E. AROSENIUS: Yrkesväxlingen från en generation till en annan i en medelstor svensk stad. 1936. Pris kr. 2.50.
- XXIII. PAUL DAHN: Studier rörande den studerande ungdomens geografiska och sociala härkomst. 1936. Pris kr. 15.—
- XXIV. JOHAN ÅKERMAN: Ekonomisk kausalitet. 1936. Pris kr. 5.—
- XXV. E. AROSENIUS: Yrkesväxlingen från en generation till en annan inom ett utvalt svenskt landsbygdsområde (Motala fögderi). 1937. Pris kr. 2.50.